

தாய் - கிரி
 தாய் - கிரி

ગજગત વિદ્યાળીટ પ્રધાન્ય

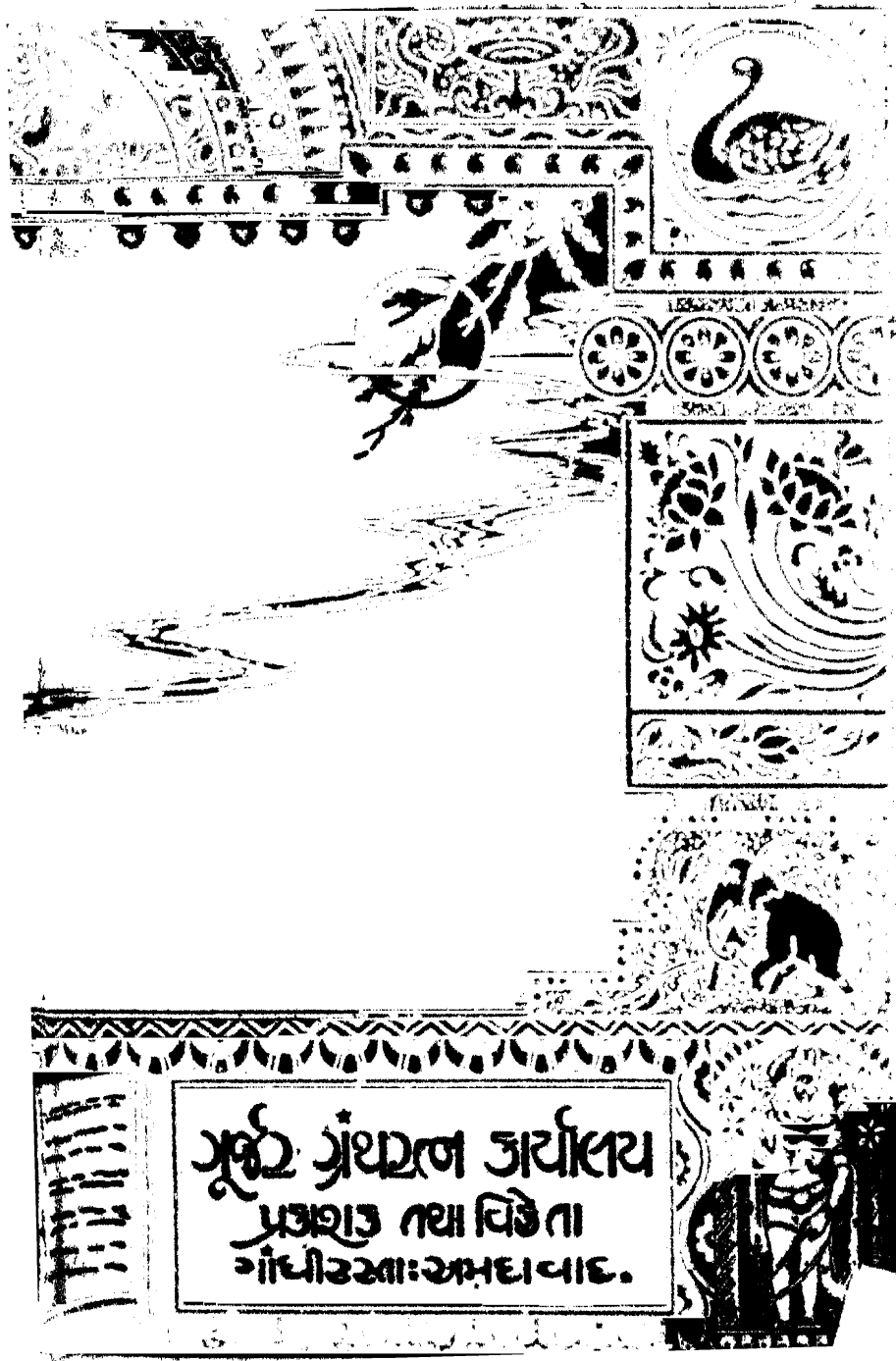
(ગજ ગાપીટ, ગાજગત)

ગજગત ૨૬૬૦૪ ૧૧મ ૨-૦-૦

ગજગત ડુંવારાં જસારાં

ગજગત

ગ્રંથગ્રાંથ ગ્રંથગ્રાંથ
પ્રકાશક તથા વિતરક
ગાંધીસેવા સંસ્થા, અમદાવાદ.

કુંવારાં જ સારાં ?

લેખક :

દામુભાઈ શુક્લ

પ્રકાશક :

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધીસ્તો : અમદાવાદ.

શ્રી શારદા મુદ્રણાલય

ખાનકેર નાકા

અમદાવાદ

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૯૪૭

કીર્તિ : બે રૂપિયા

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૫૬૭૪

૨૫૬૭૪

પ્રકાશક :

શંભુલાલ જગશીભાઈ શાહ

ગૂજર અંથરત્ન કાર્યાલય

આંધીરસ્તો : અમદાવાદ.

મુદ્રક :

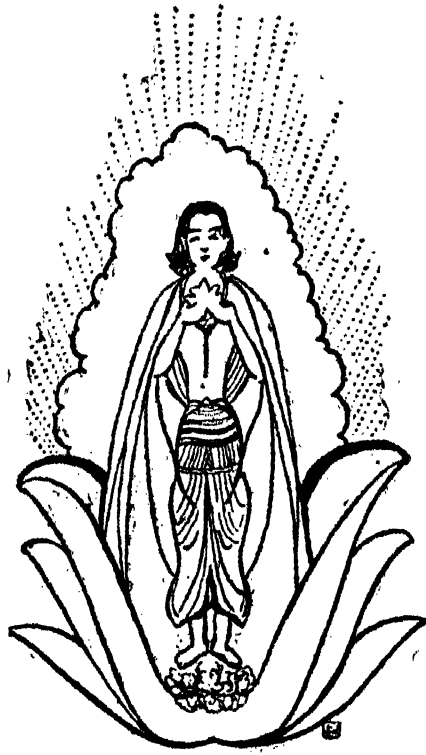
ગોવિંદલાલ જગશીભાઈ શાહ

શારદા મુદ્રણાલય

ખાનકેર નાકા, અમદાવાદ.

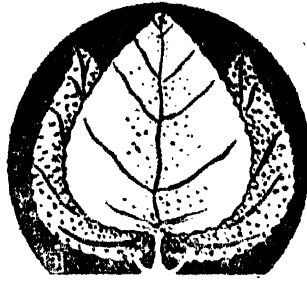

નવગુજરાતનાં નવપરિણીત
યુગલોને
સાનુનય અર્પણ

સૂચના

આ નાટક આખું અથવા એમાંથી કોઈપણ ભાગ
લજવવા માટે અથવા એનો કોઈપણ ભાષામાં તરજુમો
કરવા માટે લેખકની રજા લેવી આવશ્યક છે.

પ્રવેશક

વારંવાર સાંભળવામાં અને વાંચવામાં આવે છે કે ગુજરાતી સાહિત્યમાં જોઈએ તેટલાં નાટકો નથી. છતાંય નાટક લઈને પ્રકાશક પાસે જઈએ તો સાંભળવા મળે છે, ‘ખીજી’ કંઈ નહિ ને નાટક શું લાવ્યા? ફલાણા પ્રખ્યાત લેખકનું નાટક છપાયે દશ વર્ષ થઈ ગયાં, હજી પોણા ભાગની નકલો પડી છે! ફલાણા ભાઈ, નાટક રસિયાઓમાં કેટલા જાણીતા છે? એમના નાટકનો કોઈ ભાવ પથ્ય નથી પૂછતું! નોવેલ, નવલિકા ઉપર હાથ ચલાવો ને!’

આમ કેમ? આપણા કાળીદાસ ભવભૂતિની કે ઇલિંગના રોકસ-પિઅરની વાત આજી ઉપર રાખીએ તો પથ્ય ઇબ્સન, વાઈલ્ડ, ગાલ્સવર્થી, શા, બેરી વગેરે સમકાલીન નાટકલેખકોનાં પુસ્તકો હજારો અને લાખોની સંખ્યામાં ઊપડી જાય અને આપણે ત્યાં આમ કેમ? અંગ્રેજી ભાષામાં વાચકવર્ગ બહોળો છે એ એક જ બાબત શું આ ઘટનાનું કારણ છે?

મને લાગે છે કે એનું ખીજી અને મહત્ત્વનું કારણ છે. આપણે ત્યાં જે નાટકો લખાય છે તે મોટે ભાગે મનુષ્ય સ્વભાવનો

અભ્યાસ કર્યા વગર, ભાષાને પ્રવાહી બનાવી શકાય એટલો તેના પર કાબૂ મેળવ્યા વગર, સંવાદોને જીવંત બનાવવાની કાળજી રાખ્યા વગર, અને જીવનને કોઈપણ ઠેકાણે સ્પર્શ કર્યા વગર ફક્ત કલ્પનાના જોરે બિલા કરેલા પ્રસંગો ઉપર જ રચાયા હોય છે.

જેમ વાળવાળાના જેવા પહેરવેશ પહેરાવીને આપણે રંગભૂમિ ઉપર પૌરાણિક કાલ તાદશ્ય કરવાનો આનંદ મેળવીએ છીએ અને જેની પાંસળાઓ દેખાય છે એવા હોકરાઓને દાઢી અને જટા પહેરાવી ઋષિની કલ્પના મૂર્તિમંત કરવાનો લહાવો લઈએ છીએ તેમ નાટકોમાં પણ પ્રસંગોનો શંભુમેળો કરી આપણા કેટલાક નાટ્ય લેખકો માતા ગુર્જરીને નાટકો આપવાનું ઝણ અદા કરે છે ! જેમ રંગભૂમિ પાસેથી કોઈ પણ ઉદાત્ત ભાવ કે સામાન્ય માણસને થયેલા અનુભવનું કોઈ પણ પ્રકારનું વિશ્લેષણ આપણે રંગભૂમિરસિક વર્ગ મેળવી શકતો નથી, તેમ નાટક વાંચીને પણ આપણા વાચક વર્ગ ઉપર કોઈ પણ પ્રકારની રચાયી અસર કે અલ્પજીવી પણ ધેરી અસર પડતી નથી ! અને પરિણામે વાચક વર્ગ નાટકો તરફ ઉપેક્ષા-વૃત્તિ સેવે છે.

આ દોષ હું ટાળી શક્યો છું ? પારકાની અમુક ઠેકાણે બૂલ છે, એમ કહેવું સહેલું છે; પણ એવી બૂલ વિનાનું સર્જન કરવું મુશ્કેલ છે. The taste of the pudding is in the eating, મારું નાટક જો નિર્માત્ર્ય પૂરવાર થશે તો-જોકે પ્રકાશકની મૂડી અને મારી મહેનત નિરર્થક જશે પણ-મને તેનો શોક નહિ થાય. કારણ હું માનું છું કે લેખકોને જીવંત કૃતિઓ જ આપવાનો હક છે, અને મને ખાતરી છે કે એવી જીવંત કૃતિઓ તરત નહિ તો થોડો સમય રહીને પણ લોકાદર મેળવે જ છે.

આ નાટક, વાંચી શકાય અને જાળવી શકાય એ બંને હેતુ નજર આગળ રાખીને, મેં લખ્યું છે. એટલે નાટકો લખવાની ચાલુ શૈલીમાં થોડો ફેરફાર કરવો મેં સમુચિત માન્યો છે.

૨૩-૧૨-૪૭
૪૯, જવાહર નગર,
અમદાવાદ, ૭.

દામુભાઈ શુક્લ

પાત્રા

- પદ્મવી : હરરાયની પુત્રી અને પ્રતાપની બહેન.
 પ્રતાપ : હરરાયનો પુત્ર અને પદ્મવીનો ભાઈ.
 રિતાબહેન : પ્રતાપ-પદ્મવીની માતા.
 હરરાય : બાળકોને પૂરી સ્વતંત્રતા આપવામાં માનનાર, પ્રતાપ
 ને પદ્મવીના સંસ્કારી પિતા.
 નરકાકા : હરરાયના સગા અને આનંદી મિત્ર.
 અનિકેત : નરકાકાનો ભાવનાશીલ પુત્ર.
 વ્યંકટરાય : ગૌતમના પિતા.
 તનુમતીબેન : ગૌતમની માતા.
 ગૌતમ : વ્યંકટભાઈ ને તનુમતીનો સિનેમાનો શોખીન લહેરી
 પુત્ર અને પદ્મવીનો પતિ.
 નાનુભાઈ : રાકાના બહુ જ નિયમિત પિતા.
 નાનીબેન : રાકાની માતા.
 રાકા : નાનુભાઈ-નાનીબેનની વ્યવસ્થિત અને ઓછાબોલી
 પુત્રી અને પ્રતાપની પત્ની.
 આકા : રાકાની નાનીબેન.
 ત્રિકમભાઈ : હરરાયના મિત્ર.
 ચંચળબેન : ત્રિકમભાઈનાં ભણાં પત્ની.
 વીરેન્દ્ર } પ્રતાપના મિત્રો.
 રમેશ }
 જમનાશંકર : હરરાયનો રસોઈઓ
 નાંરગી-કિસન : વ્યંકટભાઈ અને ત્રિકમભાઈનાં નોકરો.
 સ્થળ : અમદાવાદ, સુરત અને મુંબઈ.

કુંવારાં જ સારાં ?

અંક પહેલો

પ્રવેશ પહેલો

[શ્રીમંત અને સંસ્કારી માળાપને હાથે ઉછરેલાં પલ્લવી અને પ્રતાપ, અનુક્રમે ૧૮ અને ૨૦ વર્ષની ઉંમરનાં છે. પ્રતાપ આ વર્ષે બી. એ. માં આવ્યો છે અને પલ્લવી ઇન્ટરમાં ભણે છે. બંને છોકરાં હોશિયાર, રૂપાળાં અને ઉંમરને અનુરૂપ શરીરવાળાં હોય છે. એકાકી બંગલામાં ઉછર્યાં હોય છે એટલે, અને અંગ્રેજ કુળવણીના પરિણામરૂપે, અંગ્રેજોની વિશ્વ-વિખ્યાત અતઙ્ગશનો વારસો મળેલો હોઈ બંને છોકરાં એકબીજાના સહવાસમાં જ નવરાશનો ઘણો વખત ગાળતાં હોય છે. કલાક બે કલાકથી વધારે વખત પલ્લવીને ન જુએ તો પ્રતાપ અધીરો થાય છે અને પ્રતાપને અરધો કલાક ન જુવે તો પલ્લવી ગાંડી થાય છે. અને છતાંય બંનેનો સ્નેહ એકબીજાનો વિરોધ કરવામાં અને એકબીજાની સાથે ઝઘડવામાં વ્યક્ત થાય છે. કાર્તિક પૂર્ણિમાને દિવસે બંને જાઈ-બહેન ફરવા ગયા હતાં ત્યાંથી પાછા ફરતી વખતે ચાલતાં ચાલતાં જ વાતચીત કરતાં દેખાય છે.]

પક્ષવી

પ્રતાપ, હું જાડી હોઉં તો મારું વજન પડે કે ન પડે ?

પ્રતાપ

પડ્યાં બાપ તારાં વજન ! જાડી હોય તો બધાં ‘પીપો-
તમા’ કહીને હસે અને પેલાં સુમનફાઈ જોયાં છે ? બિલા
થવાના શ્રમથી જ જ્યારે હાંફવા માંડે છે ત્યારે કેવાં લાગે
છે ? તું પણ આબાદ એવી લાગે.

પક્ષવી

ત્યારે પાતળી સોટા જેવી હોઉં તો ?

પ્રતાપ

તો પણ શું ? તો તું પેલાં હરિગંગામાસી જેવી લાગે.
બાવન વર્ષનાં છે અને બાવન શેર વજન છે. સારું છે તો
માંદાં રહે છે અને ઘરમાંથી બહાર નથી નીકળતાં, નહિ તો
પવનથી પણ ઊડી જાય !

પક્ષવી

ત્યારે વજન પાડવા માટે કરવું શું ? વજન સાથી પડે ?

પ્રતાપ

ચક્રમ જ છે ને ? વજન તો વળી શરીરથી પડતું હશે ?
Ay, you duffer (એમ બોલીને એક ધખ્ખો મારે છે).

પક્ષવી

ત્યારે શેનાથી, અક્કલ હોશિયારીથી પડે ?

પ્રતાપ

તો તું નાહી જ નાંખ. અક્કલના નામનું તો તારામાં
બાદમ છે.

[પ્રતાપ આંખળાથી મીઝાં દોરે છે, અને પસલવી તેને મારવા જાય છે. પ્રતાપ એ ડગલાં આગળ દોડીને પોતાની જાતને બચાવી લે છે.]

પસલવી

તું પણ જોજે પતુ! મારું વજન પડે છે કે નહિ ?
અને તારો તો કોઈ ભાવ જ નથી પૂછવાનું.

પ્રતાપ

(પ્રતાપ આ બધું સાંભળ્યા વિના જ) અમેરિકામાં તો
એને માટે પણ એક શાળા છે !

પસલવી

કયાળ છે તારું. વજન પાડવાનું શિખવવાની તે વળી
શાળા હોય ?

પ્રતાપ

તને કશું ભાન છે નહિ અને દરેક બાળકમાં પટપટ
અરે, અમેરિકામાં તો બધું જ હોય.

પસલવી

કોઈ અમેરિકણ તારા સામું પણ નથી જોવાની. આખો
દિવસ અમેરિકા અમેરિકા કર્યા કરે છે તે.

પ્રતાપ

ઝેરાં સાળાં, કંઈ થયું કે એ જ વાત. પણ ખબર છે
કંઈ ? અમેરિકા પણ ભયંકર તંગીમાં સપડાઈ ગયું છે !
(પ્રતાપ હાસ્યભરી ગંભીરતા ધારણ કરે છે.)

પસલવી

શેની તંગી વળી ? કંઈ ગપસપ ન લગાવતો !
(ઉત્કંઠાથી સામે જોઈ રહે છે)

પ્રતાપ

કરાકાનું નામ સાંભળ્યું છે ?

પદ્મવી

એક વાતમાંથી બીજી વાત અને બીજીમાંથી ત્રીજી ગયા જનમમાં વાંદરો જ હોઈશ. શાળામાંથી તંગી અને તંગીમાંથી કરાકા અને હું ધારું છું કે હવે આવશે ફડાકા !

પ્રતાપ

પણ કંઈ સમજ તો ખરી. એ તો એમ જ મુદા ઉપર અવાય.

પદ્મવી

શું ? કહે ? શેની તંગી ?

પ્રતાપ

પણ તું તો કહે, કરાકાનું નામ સાંભળ્યું છે કે નહિ ? એણે અમેરિકા ઉપર ચોપડી લખી છે એ જાણે છે ?

પદ્મવી

ના, પણ તેનું છે શું ? કહે તો ખરે. (કંઈક સમજી હોય તેમ સામું જુવે છે.)

પ્રતાપ

ત્યાં પુરુષોની લયંકર તંગી પડી છે. એક પુરુષે લગભગ વીસ સ્ત્રીઓ છે !

પદ્મવી

I see. એટલે તમારા ત્યાં લાવ આવવાના હશે ? ગાંડો થા મા, ગાંડો. એ બધી કુંવારી મરી જશે પણ તને તો કેઈ ડામ પણ નહીં દે. (અંગુઠો બતાવે છે)

પ્રતાપ

પણ એ તો તું માની લે છે. મારે અહીં જ ક્યાં

તોટો છે ? તારી માફક છે ? કોઈ સામું ચ બુવે છે ?

[વળી પાછી પલ્લવી મારવા નય છે અને
પ્રતાપ દોડે છે. સામેથી કોઈ ઓળખીતા
આવતા જોઈ પાછાં ડાહ્યાંડમરાં થઈ બને
ચાલવા માંડે છે]

પલ્લવી

પશુ પેલી શાળાની વાત તો કર.

પ્રતાપ

હા. ત્યાં એક નટી બહુ પૈસાદાર થઈ, એટલે એણે
પેલી શાળામાં જઈ તારા જેવો જ સવાલ પૂછ્યો, “ મારું
વજન શી રીતે પડે ? ”

પલ્લવી

પછી ?

પ્રતાપ

પછી શું ? પેલાએ સો ડોલર પડાવ્યા અને ઉત્તર આપ્યો.

પલ્લવી

શો ?

પ્રતાપ

કે વજન નફ્ટાઈથી પડે.

પલ્લવી

(ખૂબ આશ્ચર્ય સાથે) નફ્ટાઈથી ?

પ્રતાપ

હા. નફ્ટાઈથી.

પલ્લવ

વજન પડે ?

પ્રતાપ

હા, હા. વજન પડે.

પદ્મવી

પણ કેવી રીતે ? મને સમજાવ તો ખરો.

પ્રતાપ

એની કિંમત પડશે. આપણે પણ અમેરિકાની જેમ
કશું જ મફત નથી કરતા (હસે છે)

પદ્મવી

એમ કે ? ચાલ રાખજે, બચ્યાજી, મારું પણ કામ પડશે.

પ્રતાપ

લે ચાલ હવે, પછી સમજાવીશ. મા રાહ જોતી હશે.

[ચાલ્યાં જાય છે.]

પ્રવેશ બીજો

[રિતાબહેન ૪૨ વર્ષની આસપાસનાં છે. હજી એમના શરીર ઉપરથી સોન્દર્યરેખાઓ સાવ લુપ્ત નથી થઈ ગઈ. એમણે વાદળી પટ્ટાવાળી ઘોળા સાડી પહેરી છે. માથું, વચ્ચે સેથી પાડીને, ઓળેલું છે, અને ખુલ્લું છે. આર્થ ગૃહિણીની સૌમ્યતા એમના મુખ ઉપર છે. આ બે બાળકો એમનું જીવનસર્વસ્વ છે. હર-રાયના સહવાસમાં પોતે જેટલી પચાવી શક્યા હતાં તેટલી સ્વતંત્રતાના વાતાવરણમાં બાળકોને ઉછેરવાનો તેમણે પ્રયાસ કરેલ છે. તેમની અને બાળકોની વચ્ચે આપણે ત્યાં સામાન્યતઃ હોય છે, તેવો ગાઢ પડદો નથી. છોકરાં સાથે ટોળટીખળે ચઢે ત્યારે તેઓ મા કરતાં મોટી બહેન જ લાગે છે. રિતાબહેન રાહ જોતાં બેઠાં છે એટલામાં પ્રતાપ-પદ્મવી દાખલ થાય છે.]

રિતાબહેન

કેમ અલી પલુડી, રોજ મોડું જ કર્યા કરે છે. કેટલા વાગ્યા? ખબર છે ?

પદ્મવી

આજે તો નાસ્તો કરવાનો છે ને ! આ પ્રતાપ, અમ્મિ,

હું તો ક્યારનીય પાછા ફરવાનું કહેતી હતી, પણ માને જ નહિ ને, અને અમેરિકા અમેરિકા જ કર્યા કરે છે.

રિતાબહેન

હોં પરતુ ? તારા પપ્પા ક્યારના રાહ ભેઈને બેઠા છે.

પ્રતાપ

આ પણ, મા, જે મળે તેની સાથે જે મિનિટ તો બીલી જ રહે, અને કંઈ જ કારણ વિના સમય બગાડે.

રિતાબહેન

ચાલો ત્યારે, તૈયાર થઈ જાઓ. પપ્પા આજ તો એક અગત્યની વાત કહેવાના છે. અને જુઓ, આગલા ઓરડામાં જ બેસવાનું છે.

[રિતાબહેન ચાલ્યાં જાય છે. “ આવી પહોંચીએ ” કહી પલ્લવી અને પ્રતાપ એકબીજાના સામું જુવે છે, પછી બાથરૂમ તરફ પગ, મોં વગેરે ધોવા માટે જાય છે, જતાં જતાં]

પલ્લવી

એ તો એ જ. મને તે દિવસે જ વહેમ પડ્યો હતો.

પ્રતાપ

શો ? લગ્ન સંબંધી વાતચીતનો ?

પલ્લવી

હાસ્તો. કેમ પેલા કોઈ વ્યંકટલાઈનો કાગળ આપણે નહોતો વાંચ્યો ?

પ્રતાપ

તું શું કરીશ, પણ ?

[પ્રતાપ સહેજ અસ્વસ્થતા બતાવે છે]

પદ્મવી

જોઈએ, પપ્પા શું કહે છે અને કેવી રીતે કહે છે તેના ઉપર આધાર.

[બેફિકરાઈથી હસે છે.]

પ્રતાપ

પણ ધારો કે આ વાત નીકળે તો ?

પદ્મવી

તો હું તો કહીશ કે પ્રતાપ તો અમેરિકણને પરણવા માગે છે.

[વળી પાછી હસે છે]

પ્રતાપ

જો, પણ, Don't be Silly. આવી ' Serious ' વાતમાં પણ મશ્કરી ?

પદ્મવી

હું કયાં મશ્કરી કરું છું ?

પ્રતાપ

ઠીક છે. યાદ રાખજો ને ! પપ્પા કેઈ ઉલ્લુના નામની દરખાસ્ત મૂકે તો હું તો એટલો ખુશ થાઉં.

[બંને અંદર જાય છે. થોડી વારમાં બહારથી રિતાબહેનની ખૂમ આવે છે, " પણ, પતુ, ચાલો " " આવી, " " આઓ " બોલી બન્ને જણ હાથ, પગ, મોં ઘોષ, લૂછી, વાળ ઝોળી કપડાં બદલી આવી પહોંચે છે. હરરાય ૫૦ વર્ષની આબુખાબુના પ્રૌઢ પુરુષ છે. નાનપણમાં કસરત ' મારી ' હશે એમ તો હજુ પણ એમના સુદૃઢ દેહ ઉપર નજર

નાખતાં દેખાય છે. વાળમાં ક્યાંક ક્યાંક ઘોળા વાળ દેખાવા માંડ્યા છે. પણ એમની જીવાનીની ચપળતા અને હાસ્ય હજી એવાં ને એવાં જ છે. ગંભીર રિતાબહેન કરતાં હરરાય અત્યારે પણ નાના લાગે છે. ટેબલ ઉપર ચિનાઈ માટીની 'ડિશ'માં જમવાનું પીરસાતું દેખાય છે. જમનારાંકર મહારાજ એક પછી એક વસ્તુઓ લાવતા જાય છે અને પીરસતા જાય છે. બધું પીરસાઈ જાય છે. પલ્લવી અને પ્રતાપ પણ જુદે જુદે પ્રવેશદ્વારથી આવે છે.]

હરરાય

કેમ દિલ્લી, કેટલે ફરવા ગઈંતી ? અને તું તીતુ ?

[અને છોકરાંને વહાલથી થાખડે છે.
પછી બધાં ખાવાનું શરૂ કરે છે.]

પલ્લવી

પપ્પા, આ પતુને કંઈ સમજાવો. એને તો અમેરિકાનું કંઈ થેલું જ લાગ્યું છે. (પ્રતાપ સામે તોફાની આંખે જુવે છે).

હરરાય

શું છે કિકા ? અમેરિકાની શું વાત કરે છે ? હમણાં કંઈ અમેરિકા વિષે પુસ્તક-પુસ્તક વાંચ્યું લાગે છે ?

પ્રતાપ

અરે એ તો નક્કામી, કંઈ સમજતી નથી, કંઈ વાંચતી નથી અને આખો દિવસ પટપટ (પલ્લવી સામું જુવે છે).

રિતાબહેન

આ તો માળાં, લઢયા વગર એક મિનિટ પણ રહેતાં

નથી. કંઈ સમજાવોને (હરશય સામું સ્નેહથી જોઈ રહે છે).

હરશય

It's psychological. એમાં સમજાવવાનું શું ? એ લોકોને કેટલી મજા પડે છે ? કેમ પણ, લાઈને ચિહ્નવવાની મજા પડે છે ને ? અને તને પણ — ખડું ને ?

[પલ્લવી અને પ્રતાપ પિતા સામું

અને એક બીજા સામું જુલે છે.]

રિતાબહેન

જમનાશંકર, ચેવડો લાવો ચેવડો.

[રસોઈઓ આવીને બધાને

ચેવડો આપી જાય છે.]

પલ્લવી

પછી શું કહેવાના હતાં, પપ્પા ? અમિ કહેતી'તીને કે પપ્પા અગત્યની વાત કરવાના છે.

હરશય

(એકદમ ગંભીર થઈને) એસ્તો. સમજ્યાં કે ની ? (સ્મિત કરે છે.)

પલ્લવી

પણ શું ? પ્રતાપના લગ્નની વાત ને ?

હરશય

હા, અને તારાં પણ.

[પલ્લવી પહેલી વખત સહેજ

શરમાઈ જાય છે.]

પ્રતાપ

(એકદમ) હા, પપ્પા, પરણાવી દો એટલે છૂટ્યા.

અને (પદ્મવીના સામું હસતો હસતો બુવે છે અને પદ્મવી આંખ કાઢે છે)

હરરાય

શું ?....અને ?

પ્રતાપ

અને — (પદ્મવી પિતા ન બુએ એવી રીતે પુરી તાકે છે.) કંઈ નહિ. એ ગાંડી છે, કંઈ હું ગાંડો છું ?

રિતાબહેન

આ છોકરાં તો કંઈ સમજતાં જ નથી. તમે તો ભાઈસાહેબ છૂટ, છૂટ, મારીને નફક્ટ કરી મૂક્યાં છે !

[નફક્ટ શબ્દ સાંભળી પ્રતાપ અને પદ્મવી હસી પડે છે.]

હરરાય

શું છે વળી, કેમ હસ્યાં ?

પ્રતાપ

એ તો આ પદ્મવીને વજન પાડવું છે !

હરરાય-રિતાબહેન (સાથે)

વજન ?

પ્રતાપ

હા, હા, વજન. મને આજે જ પૂછતી'તી કે વજન શી રીતે પડે ? છે ને ડાખું ?

હરરાય-રિતાબહેન (સાથે)

પછી ? તે શું કહ્યું ?

પ્રતાપ

કે વજન નફટાઈથી પડે. અને તમારી છોકરી તો નફક્ટ છે જ.

પદ્મવી

અને છોકરો પણ.

[વાતમાં ને વાતમાં બધાં જમી રહે છે.
હાથ-માં ઘોવા ચાટ્યાં જાય છે અને પછી,
એક પછી એક ખેસવાના ખંડમાં આવીને
બેસે છે. પ્રતાપ આંટા મારે છે.]

હરરાય

(મુખવાસ ખાતા ખાતા) બે પણ. તું આ સાલ
ઈન્ટરમાં પાસ થઈ જઈશ. પછી શું?

પદ્મવી

પછી શું? લણવાનું વળી. બી. એ. નહિ?

પ્રતાપ

(ફરતો ફરતો) હવે લણ્યાં બાપ. અને પપ્પા કહે
છે, “પાસ થઈશ.” આપણે તો ‘ખિટ’ મારીએ છીએ બે
એ પાસ થાય તો—

પદ્મવી

અને તું થઈશ એમ ને? મોટો વેદિયા જેવો ક્યા
કરે છે તે બેસને હવે.

પ્રતાપ

મોજનાન્તે શતપદમ્ ગચ્છેત્ । જમીને પટ લઈને
બેસી જાય છે તે યાદ તો રાખજે. કોઠી જેવી થઈ જવાની છે.

હરરાય

(હસતાં હસતાં) તે દિકરી લણવાની તને કોણ ના
પાડે છે? આ તો, એક કાગળ આવ્યો છે, અચાનક. ત્યારે
મને એમ થયું કે છોકરાં હવે આ દિશામાં પણ વિચાર

કરે તો સાચું.

પદ્મલવી

તે મારે એકલીને ? (પ્રતાપ સાચું જોઈને) આને નહિ ?

હરરાય

હાથ બેટા ? બન્નેને સાથે, અકસ્માત પણ એવો જ થયો છે. તારા સંબંધમાં કાગળ આવ્યો તેના આઠ જ દિવસ પછી એના સંબંધમાં પણ આવ્યો છે.

પદ્મલવી

પણ આ ભાઈસાહેબ તો કંઈ કંઈ 'day dreams' જુવે છે.

પ્રતાપ

જો પણ હું તને ખરી વાત કહું છું. જોને મા, આ ચિંતાવણી !

હરરાય

એ તો ગમ્મત કરે છે. કેમ દિક્કી ?

રિતાબહેન

પણ પલ્લવે હવે ડાહ્યા થવું જોઈએ. ક્યે વખતે શું બોલવું એનું એને ભાન જ નથી. અને તમે દિક્કી, દિક્કી કરો છો એટલે તો બસ.

હરરાય

(વહાલથી પદ્મલવીના સાચું જુવે છે) આમ આવ બેટી (પદ્મલવી આવી પગ્યાની સોડમાં ભરાય છે. હરરાય ખરડામાં હાથ ફેરવે છે) તમેય શું, જો બિચારીનું મોં પડી ગયું !

રિતાબહેન

કંઈ મોડું નથી પડતું, એ તો હવે પ્રતાપને શું કહેવું

તે શોધે છે. (પદ્મવીથી હસી પડાય છે. બધાં હસે છે)
જોયું ને ? એને તો કંઈ અડતું જ નથી ને ! આનું થશે શું ?

પ્રતાપ

હું સત્યનારાયણમાં માનતો નથી, પણ જો આ કોઈ
બખુચક જોડે ભટકાય તો હું સત્યનારાયણની કથા કહેવડાઉં.

[પદ્મવી ડિયો બતાવે છે. પ્રતાપ તેની તરફ
ધસે છે. પદ્મવી હરરાયના પડખામાં વધારે
ભરાય છે.]

હરરાય

જો પતુ, Be a sport એમાં શું કહ્યું કે તું કતરાય છે ?
It is your privilege to day-dream.

[એટલામાં જ 'હો' કે હરરાય ?'
કહેતા નરકાકા દાખલ થાય છે.]

નરકાકા

ઓ હો, રિતાબહેન પણ છે ને ? અને પોટ્ટી કંઈ
પપ્પાની પૂંઠમાં, I mean પાસામાં ભરાઈ છે અને પ્રતાપરાય
તો કંઈ problems ઉપર I mean ગહન પ્રશ્નો ઉપર,
વિચાર કરતા લાગે છે. (પાટ ઉપર તકિયે અઢેલીને બેસે છે.)

[નરકાકા હરરાયની લગભગ સરખી ઉંમરના
છે. અને તેમના પાસેના સળા છે. તે ઉપરાંત
તેઓ નાનપણના મિત્ર છે. આ કુટુંબમાં
નરકાકા ઘરના માણસની જેમ ગમે ત્યારે
જઈ આવી શકે છે, અને ગમે તે બોલી શકે
છે. તેઓ ભારે રમુજ માણસ છે. અને અત્રેજી
ગુજરાતી શબ્દો એટલા બધા સેળભેળ બોલે

કેકે એમને તો કદી ખ્યાલ જ નથી આવતો કે પોતે બાપા બગાડી રહ્યા છે. વળી અંગ્રેજી ભોલીને તેનું ગુજરાતી કરવાની પણ તેમને કુટેવ છે.]

નરકાકા

કેમ અલ્પ પ્રતાપ, કંઈ Conference ભરી લાગે છે, I mean પરિષદ. શું અર્થાં આલે છે ? Come along. Radio ચાલુ કર, કંઈ સાંભળિયે, દિલ્હી મૂક, દિલ્હી.

[પ્રતાપ 'રેડિયો' ચાલુ કરે છે. આમોશનની 'રેકર્ડ' ચાલે છે. સાયગલની 'જય દિલ હી તૂટ ગયા, અબ હુ કે કયા કરે' સંભળાય છે. નરકાકા ગાયનમાં તલ્લીન છે. 'તૂટ ગયા' ગવાય ત્યારે દિલ ઉપર હાથ મૂકે છે અને 'હુકે કયા કરે' ભોલાય ત્યારે માથું ધુણાવે છે. આ દરમ્યાન પહેલો પ્રતાપ અને પછી થોડી વારે પલ્લવી ચાલ્યાં જાય છે. એટલામાં બીજી રેકર્ડ ચાલે છે, જ્યુથિકા રેની 'છિપકે મિલુંગી' સંભળાય છે. નરકાકા કંઈ ને કંઈ સતપત કર્યા કરે છે. હરરાય અને રિતાબહેન શાંત બેસી રહે છે.]

નરકાકા

(સ્વિચ બંધ કરીને) મરવા દો ને સાળું. માથું ફરી જાય છે. હરરાય, આ સાલો Health નો problem, acute થતો જાય છે. આ સાળી તબિયત બહુ સતાવે છે.

હરરાય

શું થયું પાછું ? ગેસ કે બીજું કંઈ ?

નરેકાકા

(કચવાઈને) અરે જવા દો ને મારા સાહેબ, માથું પણ બગડ્યું છે અને પેટ પણ બગડ્યું છે, અને Heart પણ I mean હૃદય પણ (બધે એક પછી એક હાથ ફેરવે છે.)

હરરાય

તો એક કામ કરોને નરેલાઈ, પણ તમને તો એની સૂગ છે નહિં વારુ ?

નરેકાકા

શું ? બતાવોને ચાર. ચકલાંની સાથે સુવાનું અને ચકલાંની સાથે ઉઠવાનું That early to bed and early to rise stuff સિવાયનું હોં કે.

હરરાય

ફરવાનું શરૂ કરોને. અર્થો કલાક સવારમાં અને અર્થો કલાક સાંજે.

નરેકાકા

એટલે એમ કહોની કે હું આખો દિવસ On my legs જ રહું. I can't do it, I simply can't, મરીશ પણ એવું કંઈ જ નહિ કરું, હરરાય.

હરરાય

ત્યારે આ પિસ્તાલીશ—અડતાલીસમાં તો ફરિયાદો શરૂ થઈ ! હમુ તો ઓછામાં ઓછાં પચીસ તો કાઠવાં છે ને ? Three score years and ten ?

નરેકાકા

આપણે તો કાલે આવે તો કાલે જઈએ. સુસ્મિ રોકે છે એટલું જ.

હરરાય

અમે એમને સમજાવીએ, [બધાં હસે છે.]

નરેકાકા

અને કિતુનો પણ વિચાર કરવાનો ને ?

હરરાય

તમારે શો વિચાર વળી ? તમે ખી ગંભીર થતા જાવ છો ? ખીત ગઈ ?

નરેકાકા

ખીત-પ્રીત તો ઠીક, પણ I have realised one thing. એક વસ્તુ મને સમજાઈ ગઈ છે.

હરરાય

શું ?

નરેકાકા

કે છોકરાં 'લવ' 'લવ' કરે છે, પણ મારાં બેટાં ફસાતાં જ હોય છે. They are absolutely befooled.

હરરાય

એટલે ? આપણે જેમ ચાલ્યું આવે છે તેમ બધું ગોઠવી આપવું એમ ને ?

નરેકાકા

હા. એમ જ, આ મારો કિતુ, ગયે વર્ષે એની એક Friend હતી, આ વર્ષે કોઈ ખીજી જ છે.

હરરાય

પણ તેમાં શું ?

નરેકાકા

આમ તો કંઈ નહિ, પણ એકનો એક છોકરો Sowing wild oafs ન કરે તો, જીવાનીની બેવકૂફીમાંથી બચી જાય તો સારું.

હરરાય

કોણ બચે છે? (નરેકાકા સામે જીવે છે અને બંને હસી પડે છે.)

નરેકાકા

એમ નહિ, હરે, પણ એક Problem ઊભો થયો છે. પેલા કિરીટને તો તું ઓળખે છે ને ?

હરરાય

પેલો Inter માં એક જ વર્ષ આપણી સાથે હતો તે ને ?

નરેકાકા

Exactly બરાબર એ જ. એ તો કંઈ South India States Agencyમાં નોકરી કરે છે.

હરરાય

એમ કે? મેં તો ત્યાર પછી એના વિષે કંઈ જ સાંભળ્યું નથી.

નરેકાકા

મારે પણ એવું જ હતું. completely out of touch બિલકુલ ખબર જ નહિ કે એ ક્યાં છે? પણ ગઈ કાલે એનો કાગળ ! અને તેમાં શું લખેલું ?

હરરાય

શું ?

નરેકાકા

A bolt from the blue જાણે આકાશમાંથી વીજળી

પડી ! મેં તો તરત સુરિમને કહી પણ દીધું કે Go ahead થઈ જાય.

હરરાય

પણ હું શું ?

નરેકાકા

કિતુના વિવાહની વાત, બીજું શું ? કિરીટને એક દીકરી છે, આશા. અને તે આ સાલ 'મેટ્રિક'માં પાસ થઈ છે. વધારે ભણાવવાની એની ઇચ્છા નથી.

હરરાય

કિતુ સાથે વાત કરી ?

નરેકાકા

એમાં એને શું પૂછવાનું ? He is busy with his girl-friends, એ ભલેને આ બહેન અને તે બહેનની સાથે ફરતો અને મેં જે Realize કર્યું છે, મને જે સ્પષ્ટ સમજાય ગયું છે તે આ જ, કે આવી બાબતમાં છોકરાને પૂછવાનો કંઈ અર્થ નથી.

હરરાય

પણ કિતુ તો બહુ આગ્રહી અને હોશિયાર છોકરો છે. તેને તમે એમ છેક અવગણો તે ચાલશે કે ?

નરેકાકા

(ઉત્સાહમાં આવી જઈને) Fait accompli તૈયાર કરીને જ મૂકી દેવું. No choice 'આમ કરશો કે ?' એવું પૂછવાનું જ નહિ.

હરરાય

ભૂલ નથી કરતા નરેલાઈ ?

નરેકાકા

I say, my sins on my head. હું ભૂલ કરીશ તો હું ભોગવીશ. છોકરા કંઈ ગધ્યા—પચ્ચીસીમાં વિચાર કરી શકવાના છે? ‘હું ઓળખતો નથી.’ ‘મેં જોઈ નથી’ ‘અમારો મેળ ન ખાય તો?’ Non sense આ બેવકૂફીથી જ આપણું પતન થઈ રહ્યું છે.

હરરાય

સાચું પુછાવો તો અમે પણ તમારા આવ્યા પહેલાં એ જ વાત કરતાં હતાં.

નરેકાકા

Really ? ખરે ? શું ? કિતું વિષે

હરરાય

ના, ના. છોકરાંના લગ્ન વિષે.

નરેકાકા

What do you say ? શું કહો છો ? તે તમારે પણ કંઈ એવો કાગળ—આગળ આવ્યો છે કે શું ?

હરરાય

એક અઠવાડિયા પહેલાં જ. અને તે પણ બંને છોકરાં માટે.

નરેકાકા

By Jove ! સાચે જ ? હરભાઈ, જંપલાવો. અને તમારાં તો છોકરાં પણ Docile વિવેકી છે. મારાં ગાંડા માફક ‘આમ માનું છું અને તેમ’ એવું નહિ Light hearted, લહેરી.

હરરાય

હા, પણ હું તો એમને પૂછવાનો છું અને એ લોકો

કબૂલ થાય એટલે પછી આગળ પગલું ભરવાનો છું.

નરેકાકા

એટલે એમ કહોની કે તમે The Usual farce જે તૂત ચાલ્યું છે તે કરશો ?

હરરાય

(ન સમજ્યા હોય તેમ) હું સમજ્યો નહિ, તૂત શું ?

નરેકાકા

કેમ ? છોકરી છોકરાને જુવે અને Vice versa છોકરો છોકરીને જુએ. પાંચ મિનિટ બેસે, વાતચીત કરે અને પછી O. K. ચાલ્યું.

હરરાય

પણ એમ જ હોય ને ? એ લોકો એકબીજાને જુએ, વાતચીત કરે, અને વિચાર કરી લે કે એમને ક્ષણે કે નહિ ?

નરેકાકા

શું વાત કરો છો હરરાય ? Love at First sight જેમ કેટલાક લોકો જોતાંની સાથે પ્રેમમાં પડી જાય છે તેમ આપણે આ એક નવું Fad ‘તૂત’ જીભું કર્યું છે, અને તે Understanding at first sight. મળતાંની સાથે મેળ મળી જાય.

હરરાય

પણ બીજો રસ્તો જ શું છે ? આપણે કંઈ જીનવાણી છીએ કે લાકડે માકડું વળગાડીએ ?

નરેકાકા

કેમ બીજો રસ્તો શું છે ? Go the whole hog. કરોને પૂરેપૂરો સુધારો. લગ્ન એ છોકરાંની જ બાબત છે, એ

પૂછવા આવે તો સલાહ આપવી અને કરીને આવે તો આશીર્વાદ.

હરરાય

મૂખી વાત ન કરો. આપણા લોકોમાં બધે એવું જ ચાલ્યું છે. બધા કંઈ મૂખા હોય છે.

નરકાંક

જવા દો સહિબ, Scratch a Hindu and he is orthodox બહારથી સુધારો પણ મૌલિક બાબતોમાં એના એ ! અહીં ને તહીં થોડાંક Modifications—ફેરફારો, કરો એટલું જ.

હરરાય

(સહિજ ચીડાઈને) You are impossible, નીરૂ-ભાઈ, તમે કંઈ સમજતા જ નથી. એક બાબતથી વાત કરો છો કે પૂછવું જ નહિ અને બીજી વખતે કહો છો કે આખી મજલ કાપો, એના કરતાં આ શું ખોટું ? છોકરાને લાગે આપણને પૂછ્યું, આપણી સલાહ—સૂચના પણ પરોક્ષ રીતે અપાય, અને બધું બરોબર ગોઠવાઈ જાય.

નરકાંક

(વાત આગળ ચલાવવી વ્યાજબી નથી એમ ધારીને) તારા જેવાં કહ્યાગરાં છોકરાં હોત તો હું પણ કહાચ તારો રસ્તો જ લેત. ચાલો ત્યારે રિતાબહેન, આજ તો Serious ગંભીર વાતચીત થઈ ગઈ.

રિતાબહેન

બેસોને, છોકરાંને બોલાવીએ.

નરેકાકા

પણ In my presence મારી હાજરીમાં તેઓ
શરમાશે.

હરશય

ના રે ના, એ લોકો તો એટલાં બધાં એમના તાનમાં
મસ્તાન છે કે આ બધી વસ્તુઓ ઉપર ગંભીરતાથી વિચાર
જ નહિ કરે ને.

રિતાબહેન

અરે પતુ, પલુ, આમ આવો ને.

['એ આવી. ' 'એ આવ્યો 'ની ખૂમ—પડદો]

પ્રવેશ ત્રીજો

[પદ્મવી અને પ્રતાપ વચલી રમતી
બાબુની લોખીમાં ભેગા થઈ જાય છે]

પ્રતાપ

પલુડી, તું તો મૂખી છે, પણ મારે તને જ પૂછવું
પડે છે !

પદ્મવી

તે ના પૂછીશ, તું બહુ ડાહ્યો હોય તો.

પ્રતાપ

જો, મા બોલાવે છે એટલે ઝટપટ નક્કી કરી લેવાનું છે.

પદ્મવી

તે કર.

પ્રતાપ

પણ તું બરાબર વાત કરે ત્યારે ને ?

પદ્મવી

ત્યારે કહે કે હું મૂખી નથી.

પ્રતાપ

તું મૂખી નથી.

પદ્મવી

માર તારા ગાલ ઉપર તમાચો.

પ્રતાપ

લે ભાઈ (પોતાના ગાલ ઉપર તમાચો મારે છે. પદ્મવી હસે છે,) બસ. થઈ ખુશી. હવે બોલ, શું કરવું છે ?

પદ્મવી

જેયાં વિના કશું નહિ.

પ્રતાપ

પણ મને એક વિચાર આવે છે.

પદ્મવી

શો ?

પ્રતાપ

જેવા આપણે બંને સાથે જઈએ ? તારી સાથે હું અને મારી સાથે તું.

પદ્મવી

(આશ્ચર્યથી) સાથે ? અરે એવું તે બને ? હજી સુધી ટોઈએ એવું કયું છે તે ? છોકરીથી જેવા જવાય ?

પ્રતાપ

એટલો સુધારો. અને પપ્પા માનશે પણ ખરા. નહિ તો, ચાર, એવી શરમ આવશે કે તું ચ નહિ બોલી શકે અને હું પણ.

પદ્મવી

કપૂલ.

[પાછી ખૂમ સંભળાય છે, આ વખતે હરરાયની. ' પણ બેટા, આવ્યાં કે ? ' અને છોકરાં આવી પહોંચે છે.]

નરેકાકા

કેમ હરામખોરો ? ક્યાં જતાં રહ્યાં હતાં ? આખો

દિવસ વાંચ વાંચ, Book-worms ! (પ્રતાપ ને પદ્મવી સાથે હસે છે.)

હરરાય

ત્યારે બેટા, આપણે પેલી વાત આગળ ચલાવીએ ?
[અને નરકાકા સામે જુવે છે]

નરકાકા

હું બધું જાણું છું. Go ahead અંપલાવો.

પ્રતાપ

પણ પપ્પા ?

હરરાય

શું છે બેટા ? જે કહેવું હોય તે કહે.

પ્રતાપ

હું હજી બી.એ. નથી થયો ને ?

હરરાય

તે તું એમ માને છે કે હું તને અત્યારે પરણાવી દેવાનો છું ? અત્યારે તો જોઈને નક્કી જ કરી રાખવાનું. લગ્ન તો તું બી.એ. થાય, અને પદ્મવી પણ ભણી રહે પછી.

પદ્મવી

(એકદમ ઉત્સાહથી) હું પણ બી.એ. થઈશ !

પ્રતાપ

થઈ રહ્યાં બાપ. આ પરીક્ષામાંથી જ નીકળવાનાં સાંસા અને બી.એ.ની વાતો !

પદ્મવી

અરે, પાસ થઈશ એટલું જ નહિ પણ Class લાવીશ.

પ્રતાપ

લાંબ્યાં તમે કલાસ. પાસ થાઓ એટલું જ બસ છે.

પદ્મવી

અને સ્કોલરશીપ પણ.

પ્રતાપ

રહેવા દેને હવે. એ તો હું બાણ છું ને બહેન કેટલા પાણીમાં છે તે !

હરરાય

(પદ્મવીને થાળડતાં થાળડતાં) મારી દીકરી તો બહુ જ હાંશિયાર છે !

પદ્મવી

કેમ ? લે (પાછી અંગુઠો બતાવે છે). તને કોઈ હાંશિયાર કહે છે ?

રિતાબહેન

પાણું આ લોકોએ તો લઈવા માંડ્યું. નરભાઈ, કહો ને કંઈ !

નરભાઈ

રિતાબહેન, it is psychological. એ એમનું વહાલ એ રીતે વ્યક્ત કરે છે.

રિતાબહેન

શું ક્યાળ Psychological. એમને કહીએ તો એ પણ એમ જ કહેવાના. મારે પણ ભાઈ હતો. અને એકનો એક. હું તો કંઈ આમ આજો દિવસ નહોતી ઝગડતી.

હરરાય

આપણા નાનપણમાં ભિંમિએ કચડવામાં આવતી. એમને ખીલવાનો અવકાશ જ કોણ આપતું હતું ?

નરભાઈ

Repression. બધું દબાતે દબાતે જ બિંચે આવતું !

રિતાબહેન

આપણે એમાં કંઈ ન સમજીએ. મને તો આ છોકરીની
ચિંતા થાય છે.

પદ્મવી

(હસતાં હસતાં) મને કંઈ જ થવાનું નથી. અત્યાર
સુધી ગયાં એમ બધાં જ વર્ષો આનંદમાં જવાનાં છે.

પ્રતાપ

છે કંઈ ? નાગો નહાય શું અને નીચોવે શું ? એને
તો કંઈ પડી જ નથી.

પદ્મવી

અને તને ? પેલું કહી દઉં કે ? અ....મે....

પ્રતાપ

(મારવા દોડે છે) જો પલ્લુ, ખરી વાત કહું છું.

હરરાય

આવો ત્યારે, ગોલ દીકરા, આ પરીક્ષા પછી ઉનાળાની
રજાઓમાં ગોઠવીએ ને ?

પ્રતાપ

હા. (પદ્મવી સામું જુવે છે.)

પદ્મવી

પણ પપ્પા, એક શરત.

હરરાય

શી બેટા ? (બધાં આશ્ચર્યથી તેના સામું જોઈ રહે છે.)

પદ્મવી

જોવા હું અને પ્રતાપ સાથે જઈશું.

હરરાય-રિતાબહેન (સાથે)

એટલે ?

પલ્લવી

એટલે એમ કે પ્રતાપને જવાનું થાય ત્યાં હું એની સાથે જોવા જઈ, અને પતુ મારી સાથે આવે.

રિતાબહેન

ગાંડી જ છે ને ? તારાથી તે કંઈ જોવા જોવાય ? આવું તે કંયાય સાંભળ્યું છે ? કંઈ કંઈ તુકડા ઊભા કર્યા કરે છે !

હરરાય

પતુ, તારો શો વિચાર છે ?

પ્રતાપ

પલ્લવી બરોબર કહે છે, પપ્પા. તો જ ઠીક પડશે.

રિતાબહેન

પ્રતાપ, તું પણ હા કહે છે ? એ તો પગલી છે.

હરરાય

હશે હવે. એટલો સુધારો કરીએ. આ એક બાબતમાં બંને સંમત થયાં એટલું ઓછું છે ? (હસે છે). કળૂલ, બેટા.

[' હરકાકા, પપ્પા છે કે ? ' ની જૂમ સંભળાય છે. અને ૨૨-૨૩ વર્ષનો સુલ્લ બાંધાનો અને સુંદર અનિકેત દાખલ થાય છે. બંધાને જોઈ, હરરાય-રિતાબહેનને પ્રણામ કરી પછી નરકાકાને ' પપ્પાજી, પેલા ઘેલુકાકા આવ્યા છે અને તમને બોલાવે છે ' કહી બિડો રહે છે.]

હરરાય

બેસને, કિતુ.

[પલ્લવી, પ્રતાપ ' કેમ કિતુભાઈ ? ' પૂછે છે અને રિતાબહેન હસીને એને બેસાડે છે.]

નરકાકા

જઈ એ છીએ. એસને થોડી વાર.

અનિકેત

પણ એમને અગત્યનું કામ છે.

નરકાકા

અરે સાંભળ તો ખરો. આ પદ્મવી અને પ્રતાપ
Marriageનો I mean લગ્નનો વિચાર કરે છે.

રિતાબહેન

તે કિતુ પણ કરશે. એમાં છે શું ? બધાંને વહેલો
મોઢો એ વિચાર કર્યા વિના છૂટકો છે ?

અનિકેત

ત્યારે હું જાઉં રિતાકાકી ? પપ્પાજી, તમે આવી પહોંચો.

[કિતુ જાય છે. નરભાઈ પણ જાય છે]

નરકાકા

(બિલા થતાં થતાં) હરરાય, આ છોકરાને જોઈ પેલું
પ્રભાતીઉં, મેં, આપણે કોલેજમાં હતા ત્યારે, જનાવ્યું હતું
તે યાદ આવી જાય છે. એકાદ દિવસ કોઈ એને સાંભળાવે
તો ઠીક.

હરરાય

કયું ?

નરકાકા

કેમ ? પેલું ' ઉદ્ધર-સદ્ધર ' કાવ્ય.

હરરાય

(થોડીવાર યાદ કરીને) હા, હા. સરસ છે. તમે જ
થવા દો.

[પ્રતાપ પલ્લવી ચાલ્યાં જાય છે. રિતાબહેન પણ
બેઠે છે. એટલે નરકાકા પાછા બેસી જાય છે
અને ગાય છે.]

ઓ અલ્યા ‘ડકર’ તું ‘સકર’ શાને કરે ?
અકળ થાશે સકળ જીવન તારું;
‘વાઈફ’ની ‘લાઈફ’ સુધી રાહ જોયા કર્યે,
શક્તિ, અનુરક્તિ સૌ થાશે ખારું.
‘લર્ન’ કરી ‘અર્ન’ કરતા અતિ ખંતથી
ગંગલી રંગલી લેઈ બેઠા;
‘હાર્ટ’ના ‘પાટ’ને ટેકથી અવગણી.
કાયની માયમાં શાંત બેઠા.
‘પ્રેક્ટિકો—ટેક્ટિકલ’ એવા મનુજો તણા
ઢાળલા, આખલા સઘ શોધી;
‘મિક્સ’ થઈ કોઈ રમણી સહ ‘ફિક્સ’ કર
હામ ધરી કામ લે હૃદય રોધી.
‘સ્ટવ’ સળગી રહ્યો અંતરે ‘લવ’ તણો
‘પંપ’ પર ‘પંપ’ દે, છો તૂટે તે;
બૂલી જા ‘વેઈટ’ થાવાનું છે ‘ફેઈટમાં’
લગ્ન કરી લગ્ન કર વિધન જે જે.

નરભાઈ

સાળું હળુ પણ કેવું Meaningful અર્થવાળું લાગે છે ?
[જાને હસે છે. પડે પડે છે.]

અંક બીજો

પ્રવેશ પહેલો

[એક સ્વચ્છ ઓરડામાં એક ખુરશી અને એક ટેબલ ગોઠવેલાં છે. બાજુમાં બે ત્રણ મુઠા પડેલા છે. ટેબલ ઉપર એક ઘડિયાળનો ડબ્બો અને તારીખીઉં છે, અને એક ઉઘાડી 'ડાયરી' પડી છે. સામે ભોંત ઉપર મુલાખાયાણીની છબી ટીંગાવેલી છે. કંઈક ગંભીર ભાવ ધારણ કરીને પલ્લવી અને પ્રતાપ દાખલ થાય છે. ઓરડામાં કોઈને ન દેખતાં સીધાં ટેબલ પાસે જાય છે. ઉઘાડી ડાયરી જોઈને, પલ્લવી, હાથમાં લઈ એકદમ વાંચવા માંડે છે.]

પલ્લવી

(વાંચતાં વાંચતાં) જોતો ખરો, પ્રતાપ. આ કિતુભાઈ નરૂંકાકાથી દરેક બાબતમાં કેટલા બુદ્ધ છે ! કેવું લખ્યું છે ! વાંચ તો ખરો. (ડાયરી આપે છે)

પ્રતાપ

(ડાયરી લીધા વિના જ) શું છે એવું બધું ? તું જ વાંચને. વાંચતાં તો આવડશે ને ? (હસે છે)

પદ્મવી

તો તો તું જ વાંચ.

[ડાયરી આપી દઈને એક મુઠા ઉપર બેસી જાય છે.]

પ્રતાપ

[ડાયરી ઉપર નજર ફેરવી જમીને]

આ તો બધી ગંભીર બાબત છે, હું તો કંઈ નથી વાંચતો. (ડાયરી મૂકી દે છે.)

પદ્મવી

(તેને ડાયરી આપતાં) વાંચ તો ખરો. જાણે બધું આપણા ઉપર જ લખ્યું છે ! (પ્રતાપ થોડો વધારે રસ લે છે અને વાંચે છે.) મોટેથી વાંચને. મારો ભાઈ નહિ ?

પ્રતાપ

ચાલ, ચાલ, હવે પટુડી ! અત્યારે ભાઈ ભાઈ અને પછી ?

પદ્મવી

(લાડતાં લાડતાં) પછી તું જે કહીશ તે બધું જ કરીશ. બસ. વાંચ જો મોટેથી.

પ્રતાપ

[મોટેથી વાંચે છે]

‘મેં ઉત્સાહ ટકાવી રાખવાનો અત્યાર પહેલાં ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે, અને હું તદ્દન નાસીપાસ નથી થયો. પણ કર્મસાત્તત્વ જે મારું ધ્યેય છે, તે તો હળુ ઘણું દૂર છે, પણ શું થાય ? મારા સંજોગો હું નથી જ બદલી શકતો ! આવી સ્થિતિ ઊભી થાય છે ત્યારે, કરવા જેવું કંઈક ન કરતો હોઉં એવો ભાવ મારા મનમાં ઊઠે છે ’—

પદ્મવી

(વચમાં બોલી બેઠે છે) હું કહેતી 'તીને? આપણી આખતનો જ વિચાર કરે છે. ચાલ, ચાલ, પ્રતાપ, જતાં રહીએ, હમણાં આવી પહોંચશે. (મુઠા ઉપરથી બીલી થઈ જાય છે.)

પ્રતાપ

(ડાયરીમાં મોં રાખીને જ) એમાં શરમાવાનું શું? જે કામે આવ્યાં છીએ તે પૂરું કરીને જ જઈશું,

[ધીમેથી રસપૂર્વક વાંચવાનું શરૂ કરે છે]

પદ્મવી

વાંચ ને મોટેથી.

[પાછી બેસી જાય છે.

પ્રતાપ ડાયરી વાંચે છે.]

‘સેવાનું જીવન હાલમાં હું ગાળી શકું એમ નથી. મારા સંજોગો અનુકૂળ નથી માટે, અને હજી એ વસ્તુ મારી બુદ્ધિમાં પૂરેપૂરી ઊતરતી નથી માટે, મારે તો સારી રીતે જીવવું છે, અને બીજાને—જેને જરૂર હોય તેને—

[પ્રતાપ પદ્મવી સામું જીવે છે.

પદ્મવી ડોકું હલાવે છે.]

“—ઉપયોગી થઈ શકાય તેવું થવું છે. દુઃખી તપ્ત હૃદયો, જે મારા સહવાસમાં આવે તેમને શાંત કરવાં છે. મારા જીવનને સોળે કળાએ ખીલવવું છે. શરીરને સશક્ત અને કાર્યક્ષમ રાખવું છે, મનને ઉન્નત અને ઉત્સાહી રાખવું છે અને બુદ્ધિને તીવ્ર અને એકાગ્ર રાખવી છે. વળી—

[અહીં અનિકેતનો અવાજ સંભળાય છે.

‘હા, હા, મને ખબર છે,’ પતુ અને પદ્મવી

કુવારાં જ સારાં ?

આવ્યાં છે તે. હું મારી રૂમમાં જ જાઉં છું. '
પલ્લવી પોતાને સ્થાને બેઠેલી જ રહે છે, પ્રતાપ,
ડાયરી જેમ હતી તેમ ટેબલ ઉપર મૂકી દઈને
એક ખીજા મુઠા ઉપર બેસી જાય છે. અનિકેત
દાખલ થાય છે.]

અનિકેત

અહો ! કેમ પ્રતાપ, કેમ પલ્લવી, તમે લોકો ક્યાંથી ?
[એક ખુરશી ખેંચીને બેસે છે.]
પ્રતાપ પલ્લવી સામું અને પલ્લવી
પ્રતાપ સામું ઝડપથી જોઈ લે છે.]

પલ્લવી

એ તો થોડુંક કામ હતું એટલે આવ્યાં છીએ.

અનિકેત

શું કામ હતું ?....પણ તમે તો કંઈ પરણી જવાનું
નક્કી કરી દીધું છે ને ! બહુ મોટાં થઈ ગયાં ?

પ્રતાપ

ના, ના, કોણે કહ્યું ? પરણવાનું તો લાણી રહ્યા
પછી જ.

પલ્લવી

લાણતાં લાણતાં પરણી જઈએ તો તો આટલા દિવસ
તમારી સાથે વાતો અને ચર્ચાઓ કરી, તે નકામી જ
જાય ને ? (હસે છે.)

અનિકેત

(વિચારમાં પડી જઈને.) ત્યારે તે દિવસે હું આવ્યો.
ત્યારે પપા અને હરકાકા કહેતા હતા ને ?

પદ્મવી

એ તો આ રબરોમાં અમારે જોવા જવાનું છે.

અનિકેત

કોને ?

પદ્મવી

પ્રતાપને જેની સાથે પરણવાનું છે તેને, અને મારે જેની માથે પરણવાનું છે તેને (હસે છે.)

[પ્રતાપ પ્રશંસાયુક્ત નજરે
પદ્મવી સામું જોઈ રહે છે.]

અનિકેત

(સ્મિતપૂર્વક) એટલે interview માટે જવાનું છે એમ કહે ને ! નોકરી પહેલાં જેમ લેવાય છે તેમ.

પ્રતાપ

એવું તો નહિ. પણ મા અને પપા કહે છે કે એ સંબંધી વિચાર કરવાનું શરૂ કરો તો સારું. એટલે અમે હા પાડી.

અનિકેત

(ગંભીરતાથી) પણ એમ ન કહી શકાયું કે એ તો અમારો વિષય છે, અમને જ્યારે જરૂર જણાશે ત્યારે વિચાર શરૂ કરીશું ?

પદ્મવી

પપાને એવું તો કહેવાય કે ? એમને એમ ન લાગે કે જોયું, આ છોકરાંને લણાવ્યાં એ જ જોડું કર્યું.

અનિકેત

હવે એમ લાગે. તમે તમારા ખીળ વર્તનથી સાબિત

કરી આપજો કે લણ્યાં છે એટલે વધારે સારાં થયાં છે.

[પ્રતાપ સામું જુવે છે]

પ્રતાપ

પણ કિતુભાઈ, સાચું કહું ? આ બાળતમાં અમે તમારા જેટલાં ગંભીર છીએ જ નહિ. અમે તો વિચાર્યું “ પપા-અમિ કહે છે તો જોવા જઈએ, બીજું બધું આગળ ઉપર થઈ પડશે. ”

[પદ્મવી સામું જુવે છે. અનિકેત ગંભીર થઈને નીચું જોઈને થોડીવાર બેસે છે. પ્રતાપ પદ્મવી પણ થોડીવાર બેસી રહે છે.]

પદ્મવી

કિતુભાઈ, અમારે જ્યાં જવાનું છે ત્યાં શું કરવું એ સંબંધમાં પૂછવા આવ્યાં છીએ. આ ઉનાળાની રજાઓમાં જ જવાનું છે.

અનિકેત

(નીચું જોઈ રહીને જ જવાળ આપે છે.) અમિ-પપાને જ પૂછવું તું ને !

પદ્મવી

એમને તે પૂછાતું હશે ? તમને તો નાનપણથી આવું બધું પૂછીએ જ છીએ, એટલે મેં જ પ્રતાપને કહ્યું, ‘ ચાલ, કિતુભાઈ આગળ બધી વાત કરીએ. ’

અનિકેત

(સ્વસ્થ થઈ જાય છે. અને ઊંચું જોઈને સસ્મિત બોલે છે). All right. બોલો, શું પૂછવું છે,)

[પાછાં પ્રતાપ-પદ્મવી એક-બીજ સામું
જુવે છે. આખરે પદ્મવી હિંમત કરે છે]

પદ્મવી

અમે મળવા જઈએ ત્યાં શું જોવું ?

અનિકેત

(હસતાં હસતાં) કેમ ? તારે વર અને પ્રતાપે વહુ.

[બધાં હસી પડે છે]

પદ્મવી

એમ નહિ. પણ વરમાં શું અને વહુમાં શું જોવું ?

અનિકેત

જોવાનું શું ? મોં વળી. મોં સારું રૂપાળું હોય
એટલે બસ.

પ્રતાપ

પણ કંઈ સવાલ તો પૂછવા પડેને ?

પ્રતાપ

(હસીને) હા. હા. પૂછજેને. શું ભણે છે ? શેનો
શોખ છે ?

પદ્મવ

વરને અને વહુને બંનેને એકજ જાતના સવાલ ?

અનિકેત

પણ તમે તો જુદે જુદે ઠેકાણે મળશોને ?

પદ્મવી

હા. પણ મળતી વખતે બંને ઠેકાણે, અમે બંને
સાથે હોઈશું.

અનિકેત

એમ કે ? ઠીક ભાઈ !

પદ્મવી

આટલું પૂછતાં તો ચાર પાંચ મિનિટ લાગે. અમારે
૧૦-૧૫ મિનિટ તો બેસવું પડેને, બીજું શું પૂછીએ ?

અનિકેત

પૂછજોને કે ગાતાં આવડે છે ? નાચતાં આવડે છે ?

પદ્મવી

(આશ્ચર્યથી) બંને ઠેકાણે ?

અનિકેત

હો.....કલા તો સર્વલોગ્ય છે ને ?

પ્રતાપ

પછી આપણને ગાવાનું કહે તો ?

અનિકેત

તો ગાવાનું.

પદ્મવી

અને નાચવાનું કહે તો ?

અનિકેત

તો નાચવાનું.

પ્રતાપ

મને ગાતાં બરોબર ક્યાં આવડે છે ?

પદ્મવી

અને મને નાચતાં ?

અનિકેત

એ તો આનાકાની કરવાની. વળી તમને કહે તે
પહેલાં તમારે એમને કહેવાનું અને એ જેમ કરે તેમ
તમારે કરવાનું.

પદ્મવી

[જમણો હાથ ડાબા હાથમાં
પછાડીને હસતે હસતે]

હું તો મારા to be વરને કહીશ કે નાઓ, અને એ
નાચશે તો હું પણ નાચીશ....

[પેલા બંને હસી પડે છે.]

આખિયારા પતુના ભોગ લાગવાના છે ! હું એની to be
વહુને કહીશ. ‘ ગાઓ ’ એ ગાશે એટલે એ પતુને કહેશે.
‘ તમે ‘ ગાઓ ’ અને પતુભાઈ ગાય એટલે જોઈ લો મઝા !

અનિકેત

[ગંભીર ભાવ ધારણ કરતો જાય છે]

અમસ્થી પ્રતાપને વગોવે છે, પ્રતાપ સરસ ગાય છે.
વારુ, હવે કંઈ પૂછવું છે ? નહિ તો પછી આ બા પીએ ?

પદ્મવી

પણ સ્વભાવ-બલાવનું શું ? એની શી રીતે ખબર પડશે ?

અનિકેત

(હજવા કટાક્ષ સાથે) એ તો બધું થઈ પડશે
આગળ ઉપર.

પ્રતાપ

(ગંભીરતાથી) અને ideologies. એનો મેળ ન મળે તો ?

અનિકેત

એક જ વખતમાં બધી ખબર કંઈ પડી જાય ? અને
તું આટલો બધો ગંભીર કેમ થઈ જાય છે ? એ તો થઈ
પડશે આગળ ઉપર.

[ફિક્કું હસે છે.]

પદ્મવી

(લાડતી લાડતી) કિતુભાઈ, આજે તમે દરરોજની જેમ ગમ્મત નથી કરાવતા. ઉત્તર પણ જાણે મોટા દાદાજી આપતા હોય એમ અતિશય ગંભીર થઈને આપો છો !

અનિકેત

(અવાજમાં દર્દ સાથે) શું થાય પદ્મવી ? લગ્ન એ એવો ગંભીર વિષય છે ! પણ આપણે ત્યાં તો એ ગંભીરતા પછી જ સમજાય છે. અને પરિણામે ?

પદ્મવી

એવું કંઈ બધે જ થોડું થાય છે ? આ અમ્મી અને પપ્પા, બુઓને ? નરકાકા પણ કેવા લહેરમાં રહે છે ? તમે આ બાબતમાં સહેજ વધારે પડતા Pessimistic લાગો છો.

પ્રતાપ

(એકદમ સામે જોઈને, હસતાં હસતાં) અરે વાહ ! કંઈ અંગ્રેજીમાં બોલ્યો ને ! Try Gujarati. કંઈ બાકશો નહિ તો !

પદ્મવી

લે રાખ હવે. હું તો એક શબ્દ પણ બોલી. તારી જેમ છે ? જીલ જ જાણે સિવાઈ જાય છે ! ભાભી આગળ શેમાં બોલીશ ? મને લાગે છે અંગ્રેજીમાં જ હાંકયે રાખજે. વટ પડશે.

[અનિકેત હસી પડે છે. પદ્મવી પણ હસે છે]

પ્રતાપ

હું પણ તારી સાથે જ હૃદયશીલ ? વાત શરૂ થશે તે પહેલાં જ જાહેર કરી દઈશ. ‘સાવ ડબ્બી’ છે, જે પરજીશે તેના ભોગ લાગવાના છે.’

[અધાં હસે છે. એટલામાં એક છોકરો ચાની
ટ્રે લઈ ને આવે છે. અધાં ટેબલની આબુઆબુ
ગોઠવાઈ જાય છે. અને ચા પીવાનું શરૂ કરે છે.]

અનિકેત

ક્યારે મળવા જવાનાં છો ?

પ્રતાપ

આ રજાઓમાં.

પદ્મવી

હું કિતુભાઈ, નરૂકાકા તો તમારા માટે પણ વાત
કરતા હતાને ! હા પાડી દો ને અમારી જેમ.

અનિકેત

એજ મુશ્કેલી છે ને ?

પદ્મવી

ત્યારે ક્યાં સુધી કુંવારા રહેશો ?

અનિકેત

જ્યાં સુધી પરણવાની જરૂર નહિ લાગે ત્યાં સુધી.

પ્રતાપ

પણ જરૂર લાગશે ત્યારે કોઈ લાયક હશે નહિ તો ?

અનિકેત

એવું બને જ નહિ ને.

પદ્મવી

નાતમાં ગણ્યાગાંઠ્યાં ઘર છે અને તમે ‘એવું બને જ
નહિ ને’ કહો તે કેમ મનાય ?

અનિકેત

(ચાનો પ્યાલો ટેબલ ઉપર મૂકીને) તું ભૂલે છે. પદ્મવી,
મારી જ્ઞાતિ તો સમસ્ત માનવજાતિ છે. અને ત્યાં કદી
ખોટ પડવાની જ નથી.

[અનિકેત એકદમ ઊભો થઈ જાય છે; અને ઝોરડામાં એક બે આંટા મારી, સુભાષઆયુની છત્રી સામે તાકીને ઊભો રહે છે. પ્રતાપને પલ્લવી પણ આ પૂરી કરીને ઊઠે છે. અને અનિકેત સામું આશ્ચર્યથી જોઈ રહે છે.]
[પલ્લવી અનિકેતની છેક પાછળ જઈને]

પલ્લવી

ત્યારે જઈએ ? કિતુભાઈ.

અનિકેત

(ઊંડા વિચારમાંથી જાગતો હોય તેમ એકદમ ચમકીને પાછો ફરે છે) કેમ બસ ! હવે ક્યારે આવશો ? (થોડીવાર રહીને ઉમેરે છે) આવા ગંભીર કામ ન આવતાં હોં કે. (હસવાનો પ્રયત્ન કરે છે.)

પ્રતાપ-પલ્લવી

સાહેબજી, કિતુભાઈ. જય હિન્દ.

[આલ્યાં જાય છે. અનિકેત થોડીવાર એ લોકો ગયાં તે દિશામાં અનિમેષ નયને જોઈ રહે છે. પછી નીચું જોઈને, ધીમે ધીમે એકબે આંટા મારે છે.]

અનિકેત

[સ્વગત બોલે છે]

આવાં તો કેટલાંય સુંદર કિશોર-કિશોરીઓ હસતાં હસતાં જીવન શરૂ કરે છે અને રોઈ રોઈને પૂરું કરે છે ! આ પલ્લવી, કેટલી સરસ છોકરી છે !

[એક બે આંટા મારે છે અને આલ્યો જાય છે. પડે પડે છે.]

પ્રવશ ખીજો

[વ્યંકટભાઈ મહુ પાતળા છે અને તેમનાં પત્ની તનુમતીબહેન ખૂબ જ જડાં છે. આજથી ૨૫ વર્ષ પહેલાં, તેઓ જ્યારે પરણ્યા ત્યારે વ્યંકટભાઈ અત્યાર કરતાં ૪ શેર વધારે હતા, જ્યારે તનુમતી બહેન ૪૦ શેર ઓછાં હતાં. બંનેએ 'હવનગાડુ' ઠીકઠીક હંકાર્યે રાખ્યું છે. બંનેના સામાન્ય રસનું પાત્ર તેમનો એકનો એક પુત્ર ગૌતમ છે. સારાં કપડાં પહેરવાં, સિનેમા જોવા, નટનટીઓ અને ખીજાં જોળખીતાં સ્ત્રી-પુરુષો વિશે વાતો કરવી અને ખાવાસૂવા ઘેર આવવું: એ ગૌતમનો હવનક્રમ છે. માઆપને એની કેટલીક રીતરસમ નથી ગમતી, પણ 'આજકાલનાં છોકરાંને કંઈ કહેવાય નહિ' એમ માનતાં હતાં માટે, અને એક જ સંતાન ઉપર ઠલવાઈ ગયેલા બધા વદાલથી તેઓ મૂંગાં રહેતાં. જ્યારે ગૌતમ ખી. એ.માં આવ્યો ત્યારે તનુમહેને 'હવે આનું કરી નાખવું જોઈએ' એવો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો, અને વ્યંકટભાઈએ

તરત જ પોતાની ઇચ્છા દર્શાવતો કાગળ પોતાના જૂના મિત્ર હરરાયને લખ્યો. હરરાયનો ઉત્તર, 'મારી પુત્રી ચિ. પદ્મવી માટે જ હું તમને લખવાનો હતો.' એમ આવ્યો ત્યારે દંપતી ખુશ થયાં અને પોતાની સંમતિ દર્શાવતો પત્ર પણ લખી દીધો. પણ બીજા કાગળમાં જ્યારે હરરાયે લખ્યું, 'જેવા મળવા ચિ. પદ્મવી ત્યાં આવશે અને ચિ. પ્રતાપ પણ તેની સાથે જ આવશે.' ત્યારે બંનેને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તનુબહેન તો આ મુદ્દા ઉપર ના લખી દેવાના મતનાં પણ થઇ ગયાં. પણ 'હરરાય પાસે પૈસો છે અને એક જ છોકરી છે, એટલે ના પાડવા જેવું નથી' એમ જ્યારે વ્યંકટભાઈએ કહ્યું ત્યારે એમણે બંનેને સાથે આવવા દેવાનું કબૂલ કર્યું, અને 'હજુ શા શા સુધારા થશે?' એનો પ્રશ્ન પણ છણકા સાથે મોટેથી પૂછી દીધો !

આજે પ્રતાપ પદ્મવી જેવામળવા આવવાનાં હતાં. વ્યંકટભાઈ પાટ ઉપર અને તનુમતી કપડાની આરામખુરશીમાં લંબાયલાં નજરે પડે છે.]

વ્યંકટરાય

પેલો ગાંડીએ ! ક્યાં ઉપડ્યો છે ?

તનુમતી

શી ખબર ? મેં તો એને સવારનું કહી રાખ્યું છે, કે

આજે પાંચ વાગે તૈયાર થઈને ઘરમાં રહે.

વ્યંકટરાય

(ચિડાઈ જઈને) બોલાવવો તો પડશે ને ? પેલાં તો હુમણાં આવી પહોંચશે.

તનુમતી

ક્યાં ગયો હશે ?

તનુમતી મહેનતપૂર્વક ઊઠીને
બહાર જાય છે અને પાછાં આવીને
એટલા જ શ્રમપૂર્વક બેસે છે]

વ્યંકટરાય

(કંટાળીને) શું કરી આવ્યાં ?

તનુમતી

મોકલી છે નારંગીને. પેલા મહેશને ઘેર જ હશે.

વ્યંકટરાય

તમે કંઈ કહ્યું છે ? વાતચીત બરાબર કરે. છોકરી તો સાંભળવા મુજબ બહુ ચબરાક છે.

તનુમતી

એક ઘડી પણ બેસે ત્યારે ને ? વળી આજકાલનાં છોકરાં. કંઈ કહીએ તો મોં બગાડે ?

વ્યંકટરાય

કંઈ નહિ. નસીબ ! એકનો એક છે એટલે આપણે પણ લાડ લડાવવામાં કમીના નથી રાખી.

[નિસાસો નાખે છે અને થોડીવાર બને શાન્ત બેસી રહે છે. એટલામાં બહાર વાતોનો અવાજ સંભળાય છે. પદ્મવી અને પ્રતાપ વાત કરતાં]

આવે છે. બનેએ સાદાં કપડાં પહેર્યાં છે અને ખૂબ ખુશમિનનમાં દેખાય છે.]

પદ્મવી

(બંનેને નમસ્તે કરીને) કેમ વ્યકુકાકા. કેમ તનુકાકી, મઝામાંને ?

તનુમતી

(ખુરશીમાં અઢેલ્યાં હતાં ત્યાંથી બેઠાં થઈ જઈને) આવો, આવો. પદ્મવીને ? અને આ પ્રતાપ કે ? સાત વર્ષનો હતો ત્યારે જોયો'તો અને આને તો એથીય નાની !

પદ્મવી

પપા તો કહેતા'તા કે વ્યકુકાકા એમની સાથે લાણુતા'તા, અને વ્યકુકાકા તો એમનાથી બહુ મોટા લાગે છે !

[પ્રતાપ બેઠો હોય છે એ પાટ ઉપર બેસી જાય છે.]

તનુમતી

એમનું શરીર ક્યાં બરોબર રહે છે ! (પ્રતાપ સામું જોઈને) તું....નહિ તો તારા કાકા પાસે બેસ.

પદ્મવી

(પ્રતાપ ઉઠવા જાય છે તેને રોકીને) તનુકાકી. અમારે બંનેને સાથે જ બેસવા-ઉઠવાનું છે. અમ્મીએ એક ઘડી પણ છૂટા પડવાની ના પાડી છે.

તનુમતી

(આશ્ચર્યપૂર્વક પદ્મવી સામું અને પછી વ્યંકટરાય સામું જુવે છે). તું કેટલું લાણી છે ?

પદ્મવી

આ વર્ષે ઇન્ટરની પરીક્ષામાં બેઠી છું.

પ્રતાપ

(ધીમેથી) અને પાસ થવાની આશા રાખે છે.
(સ્મિત કરે છે.)

પદ્મવી

થઈશ જ.

વ્યંકટરાય

(ગંભીરતાથી) પેપર અઘરાં હતાં કે શું ?

પ્રતાપ

‘ ના, ના. આ તો અમારાં.....’

[પદ્મવી એના સામું ગંભીરતાથી જુવે છે
એટલે પ્રતાપ શાન્ત થઈ જાય છે. નારંગી
આવીને કહી જાય છે. “ગૌમતભાઈ આવ્યા છે.”]

વ્યંકટરાય

(તનુમતીને સંબોધીને) તમે એને અહીંયાં મોકલોને.
અને આ લેકો મારે.....

તનુમતી

(બિભાં થતાં થતાં) શું લઈશ, પ્રતાપ, આ કે કોપ્રી ?

પદ્મવી

(હસીને) મારો ભાઈ તો પાણી જ પીએ છે.

તનુમતી

(સ્મિત) અને તું ?

પદ્મવી

(હસતાં હસતાં) હું તો બધું જ.

[આછું સ્મિત કરતાં કરતાં તનુમતી અંદર ચાલ્યાં જાય છે. થોડીવાર બધાં બેસી રહે છે. પછી નારંગી પ્રવેશ કરે છે અને વ્યંકટભાઈ પાસે જઈને કહે છે, “ મોટાભાઈ, બહેન બોલાવે છે. ” વ્યંકટભાઈ જાહે છે અને પ્રતાપ તથા પલ્લવીને કહે છે, ‘ તમે બેસો, હમણાં જ ગૌતમ આવી પહોંચશે ’ અને પછી અંદર ચાલ્યા જાય છે.]

પ્રતાપ

હવે તારો વારો છે. પેલા મિસ્ટર આવ્યા સમજને (હસે છે.)

પલ્લવી

(હસતાં હસતાં) તે શું મને ખાઈ જશે ? પણ કાલે તું સાચવજે.

[ગૌતમ ઉતાવળો ઉતાવળો ઓરડામાં દાખલ થાય છે. ગૌતમ લહેરી જીવાન છે. એણે વાળ સુંદર રીતે આળ્યા છે, અને પાટલુન અને ટેનિશ શર્ટ પહેર્યું છે. એની માતાએ ખાલી કરેલી ખુરશીમાં એ બેઠેથી બેસી જાય છે.]

ગૌતમ

ઓહો હો હો હો હો ! કેમ છો ? કેમ છો ? પ્લેનમાં આવ્યાં કે ગાડીમાં ?

પલ્લવી

ગાડીમાં જ.

પ્રતાપ

[કોઈ નવી જાતનું પ્રાણી જોયું હોય એવા
લાવથી ગૌતમ સામું જોઈ રહે છે.]

તમે તો પ્લેનમાં જ આવળ કરતા હશો ?

ગૌતમ

વિચાર છે. આ વખતે મુંઝઈ જવાનો છું ત્યારે પ્લેનમાં
જ. પપ્પાને પણ કહી દીધું છે. (એકદમ પદ્મવી સામું
જોઈને) શું લાગે છે ?

પદ્મવી

આ સાલમાં ઇન્ટરમાં જોડી છું.

ગૌતમ

સિનેમા-ગિનેમાનો શોખ ખરો કે નહિ ?

પદ્મવી

જોઈએ કોઈ સારું Picture હોય તો.

ગૌતમ

આપણે તો અઠવાડિયામાં ત્રણ વખત.

[પુરશીમાંથી એકાએક ઊભો થાય છે અને
ફરવા માંડે છે, પછી કંઈ અગત્યની વસ્તુ
યાદ આવી ગઈ હોય એમ બોલી ઉઠે છે]

પેલી રાધા તો પરણવાની છે !

પ્રતાપ

[કશું સમજ્યો નથી તો પણ જાણે ગૌતમને
અમાવતો હોય એવી રીતે એક વખત પદ્મવી
સામું જોઈ લઈને]

એમ કે ? કોની સાથે ?

ગૌતમ

પેલા ‘માસ્ટર ચંદ્ર’ સાથે.

[પાછો થોડીવાર ફરે છે]

પેલી ‘ચિટનિસ’ તો આંધળી થઈ ગઈ !

પદ્મવી

(ખૂબ ધીમેથી બોલે છે.) ત્યારે તો તમારે દોરવા જવું પડશે !

[પદ્મવી અને પ્રતાપ થોડું હસે છે. ગૌતમ તો એની ધૂનમાં જ છે]

ગૌતમ

અને પેલો સાયગલ, માળો ખૂબ કમાઈ ગયો !
From one hundred to ten thousand a month !
એની આગળ મોટા ગવર્નરનો પણ શો હિસાબ !

પદ્મવી

(ધીમેથી) અને વાઈસરોયનો ?

ગૌતમ

(ધ્યાન આપ્યા વગર જ) છેલ્લે મુંબઈમાંથી પણ કેટલા પૈસા લઈ ગયો ! અને એની મરજી હોય તો જ ગાય, નહિ તો કહી દે, અમી દિલ નહિ ચાહતા !

પ્રતાપ

તમે લાણી રહીને કંઈ લાઈન લેવાના છો ?

ગૌતમ

(ખુશીમાં બેસી જઈને) કંઈ નક્કી નથી. પણ નોકરી તો નથી જ કરવી. હું તો સિનેમામાં પણ જાઉં.

પદ્મવી

ગાતાં આવડે છે ?

ગૌતમ

(લહેરથી) શીખી લઈશું.

પદ્મવી

(હસતાં હસતાં) અને નાચતાં ?

ગૌતમ

થોડું થોડું આવડે છે, એ પણ શીખી લઈશ.

પદ્મવી

(તોફાની રીતે હસીને) થોડું નાચશો આજે ?

ગૌતમ

Oh yes, (એકદમ ઉભો થઈ જાય છે.) પણ મને દેશી રીતે નથી આવડતું. આપણે તો—

[પણ વાંકાચૂકા મૂકીને એક બે પગલાં બરે છે. પછી વચ્ચે બેઠો રહીને બોલે છે]

There was a boy, who was very coy,
And coy the boy was he...
He went to town, a home to found,
And to love a good lassie...

[પાછો એક બે આંટા મારે છે. પછી પદ્મવી સામે બેઠો રહી જાય છે.]

હવે તમારે ગાવું પડશે.

પ્રતાપ

પદ્મવી એવું સરસ ગાય છે, એવું સરસ, કે....

[પદ્મવી એને મારવા મુકકો ઉભામે છે. ગૌતમ એનો હાથ પકડવા જાય છે. એટલામાં ખારણામાં તનુમેન દેખાય છે. આ બધો દેખાવ જોઈને તેઓ દિંગ થઈ જાય છે. અને પાછાં વળી જાય છે. પછી અંદરથી ખૂમ મારે છે.]

ગૌતમ, આ પીવા અંદર આવશો કે ?

ગૌતમ

(મોટેથી, ઉતાવળે ઉતાવળે) અહિં જ મોકલાવને.

(પાછો પદ્મવી સામું જુવે છે) ચાલો, ગાઓ ત્યારે.

પદ્મવી

શું ગાઉં ? પતુ. પેલું રોટલીવાળું ગાઉં ? આપણે બનાવ્યું હતું તે ?

મતાપ

હા. હા. એ જ ગા. મઝા પડશે.

પદ્મવી

(ગાય છે.)

મારી રોટલી રે (૨) ઘઉં જુવાર મકાઈની ! મારી—(૨)

કોઈ ફૂલે છે, કોઈ ફાટે છે, કોઈ તૂટી જળી જાય

કોઈ કદી કાચી રહી જાતી, કોઈ અધિક શેકાય—મારી (૨)

કોઈ લંબચોરસ, કોઈ સમચોરસ, કોઈ ગોળ બની જાય

કિનારી પરના વેલ કાંગરા દેખી દિલ હરખાય—મારી (૨)

[આ વખતે નારંગી હાથમાં ચા—નાસ્તાની

ટ્રે લઈ દાખલ થાય છે. અને ટેબલ ઉપર

બધું ગોઠવવા માંડે છે. પદ્મવી અટકી જાય છે.]

ગૌતમ

શાખાશ. તમારો અવાજ તો કાનનબાળા જેવો છે.

પ્રતાપ

તમેય શું મારા ભાઈ, આવી રીતે કાનનબાળાની કિંમત ઘટાડી નાખો છો?

ગૌતમ

(એ તરફ ધ્યાન આપ્યા વગર પલ્લવી સામું જોઈ રહીને) હવે પૂરું કરો ને.

પ્રતાપ

આ આ-બા પી લઈ એ, નહિ તો પછી પીવાશે નહિ.

[એકલો એકલો હસે છે.]

પલ્લવી

(ફરી શરૂ કરે છે)

રેશને ફેશન સહ ટાળી, રોટલી વિધવિધની

કુલકા, લેંચી નાની મોટી, અલોપ સહ થઈ ગઈ! મારી (ર)

[થોડીવાર શાંત રહી પછી

ગૌતમ સામે જોઈને]

તમારે હવે ગાવું પડશે.

ગૌતમ

તો તમારે નાચવું પડશે.

પલ્લવી

નાચીશ.

ગૌતમ

તો હું ગાઈશ. (ગાય છે)

દુઃખ કે અબ દિન બિતત નાહી (૨)

સુખ કે દિન થે ઇક સપન હા...

અબ દિન બિતત નાહી.....

દુઃખકે.....

[પૂરું કરીને પલ્લવી સામું જીવે છે. પલ્લ-
વીના મુખ ઉપર પ્રશંસાનું હાસ્ય છે]

પ્રતાપ

વાહ, વાહ, દેવદાસ ! (પલ્લવીને કાનમાં) તારું નામ
તો પલ્લવીને બહલે પાડે રાખવું પડશે.

[ફરીથી નારંગી દાખલ થાય છે અને
ગૌતમની પાસે જઈ, કંઈ કહી, ચાનાં વાસણો
બેગાં કરે છે. ગૌતમ, ' હા, હા, હવે, પૂરું
કરીએ છીએ ' એમ મોટેથી બોલીને પાછો
પલ્લવીને કંઈ કહેવા જાય છે. એટલામાં વ્યંકટભાઈ
અને તનુબહેન ધીમે રહીને પ્રવેશ કરે છે.]

વ્યંકટભાઈ

કેમ છોકરાં, પૂરું કર્યું કે નહિ ?

[પાટ ઉપર બેસે છે. અને તનુમતી
પોતાની ખુરશીમાં બેસે છે]

પલ્લવી

હારે હા, પરવારી ગયાં ને !

વ્યંકટભાઈ

કેમ ગૌતમ, તારાં નવાં મિત્રો કેવાં છે ?

ગૌતમ

બહુ સરસ. આ પદ્મવી (તનુમતી ચમકે છે) તો કાનનબાળા જેવું ગાય છે અને દેખાવમાં સુમતાઞ્જશાન્તિ જેવી છે.

તનુમતી

(પ્રતાપ પદ્મવી સામું જોઈ ને) આજે ક્યાં રહેવાનાં છો ?

પદ્મવી

આજે તો પપ્પાના મિત્ર પેલા ત્રિકમભાઈ છે ને, એમને ત્યાં રહીશું. અને કાલે....(પ્રતાપ સામું જુવે છે.)

તનુમતી

કાલે ? શું ?

પદ્મવી

કાલે પેલા નાનુભાઈ ને ઘેર જવાનાં છીએ.

તનુમતી

(ખૂબ રસ લઈ ને) કેમ ? કેમ ?

પદ્મવી

પ્રતાપ માટે, એમની છોકરી છે ને રાકા.

તનુમતી

તે ત્યાં પણ ખંને સાથે જ જવાનાં કે ?

પદ્મવી

હાસ્તો, અમે તો પપા-અમિ સાથે એવી શરત જ કરી હતી.

[તનુમતી આશ્ચર્યથી એના સામું જોઈ રહે છે]

પ્રતાપ

(વ્યંકટભાઈ-તનુબેનને નમસ્કાર કરીને) આલો ત્યારે.
આલ પલ્લવી.

[બંને બાઈબહેન આલવા માંડે છે. ગૌતમ પલ્લવી સામું જુવે છે અને એના ગાયેલા ગાયનની લીટી 'કાઈ લ'અચોરસ, સમચોરસ' ગણુગણુ છે. એ પણ એમની પાછળ બારણા સુધી જાય છે. વ્યંકટભાઈ-તનુબેન તો બેઠાં બેઠાં જ 'આવજો' કહે છે.]

ગૌતમ

જતા પહેલાં મળશે કે નહિ ? તમારું નાચવાનું તો રહી ગયું !

પ્રતાપ

અમારા જતા પહેલાં તિક્કકાકાને ત્યાં પાર્ટી છે, પરમ દિવસે સાંજે. તમારે આવવાનું છે. આવશોને ?

ગૌતમ

ચોક્કસ, ચોક્કસ.

[ગૌતમ 'cheerio' બોલી એક બાબુથી અને હસતાં હસતાં પ્રતાપ-પલ્લવી બીજી બાબુથી ચાલ્યાં જાય છે.]

વ્યંકટરાય

કેમ, છોકરી કેવી લાગી ?

તનુમતી

હું નહોતી કે'તી કે ચિંતાવણી છે !

વ્યંકટરાય

પણુ આ ગાંડો તો ખુશખુશ થઈ ગયો લાગે છે.

તનુમતી

એ તો મૂર્ખો છે. આ લોકોની રીતભાત આપણા ઘરમાં ન પોષાય. ન કરે નારાયણ અને ગોઠવાય તો હું તો સીધી કરી નાખીશ.

વ્યંકટરાય

(ઊભા થતાં થતાં) પછી બધું કરજો, હમણાં કશું બોલતાં નહિ.

[આત્મા જાય છે. તનુમતી પણ પાછળ જાય છે અને પડદો પડે છે.]

[નાનુભાઈ એટલે નિયમ અને નાનીબેન એટલે નિયમાવલિ. ઊઠવાનું અમુક વખતે, ખાવાનું અમુક વખતે, બહાર જવાનું અને સૂવાનું અમુક વખતે, બધું જ વ્યવસ્થાસર. એમનાં છોકરાં પણ એ જ રીતે ઘડાયાં છે. અર્ધા જ જીવન ગંભીરતાપૂર્વક ગાળવામાં માનનારાં. કોઈ બહુ હસે કે ગમ્મતનો કોઈ ખીજો પ્રકાર યોજે તો તેમને ન ગમે. અને તેમાં ય રાક્ષા એટલે તો બંનેનું—માખાપનું—સત્ત્વ. એની ઓરડી જુઓ તો ચોખ્ખી અને વ્યવસ્થિત, એનું કામ પણ એવું. એનું બોલવાનું, ચાલવાનું, હસવાનું વગેરે બધું અમુક ચોકકસ મર્યાદામાં જ થવાનું. લગ્ન-જીવન માટે પણ એણે વિચારો કરી જ રાખ્યા છે. આજે પ્રતાપ અને પદ્મવી આવવાનાં હતાં એટલે પોતે શું શું સવાલો પૂછશે તથા પોતાના ભવિષ્યના પતિને કઈ કઈ દૃષ્ટિથી નાણી જોશે, તે તેણે અપોરથી વિચારી રાખ્યું છે. તેના બે ભાઈ તો મુંબઈ હતા પણ

તેની નાનીએન આકા તેની સાથે જ લગભગ બધો સમય વ્યતીત કરતી હતી. પ્રતાપ-પક્ષવી પાંચ વાગે મળવા આવવાનાં હતાં એટલે સાકાર્યાર વાગે નાનીએન આવીને રાકાને પૂછી ગયાં કે તે તૈયાર થઈ ગઈ હતી કે નહિ અને આકાને પણ મહેમાનો આવે ત્યારે કેવી રીતે બોલવુંચાલવું તથા વસ્તુઓ લાવવી લઈ જવી તે વિશે સલાહસૂચન આપતાં ગયાં. બરોબર પોણાપાંચ વાગે નાનુભાઈ આવીને દીવાનખાનામાં બેઠા અને પાંચમાં દશ મિનિટ હતી ત્યારે નાનીએન પણ આવીને પોતાના આસન ઉપર બેઠાં.]

નાનુભાઈ

બરોબર સમયસર આવશે તો ખરાં ને ?

નાનીએન

એ તો શું કહેવાય ? હરરાયનાં છોકરાં છે.

નાનુભાઈ

પણ હરરાય કંઈ સાવ અનિયમિત નથી.

નાનીએન

તોયે નફાભાઈનો સહવાસ અને મિત્રતા તો ખરાં જ ને ?
(સ્મિત કરે છે.)

નાનુભાઈ

(થોડીવાર શાન્ત બેસી રહ્યા પછી) મને લાગે છે કે થઈ જાય તો સાડું.

નાનીબેન

જોઈએ, આમ છોકરો છે તો સારો. પણ કુટુંબનું લહેરીપણું પૂરેપૂરું ઉતર્યું હોય તો નવાઈ નહિ.

નાનુભાઈ

(સસ્મિત) એ તો રાકા ગંભીર બનાવી દેશે.

નાનીબેન

કે કાં પોતે લહેરી થઈ જશે.

નાનુભાઈ

રાકા તૈયાર છે ને ?

નાનીબેન

પોણાપાંચ વાગ્યાથી બંને છોકરીઓ તૈયાર છે.

[પાંચના ટકોરા થયા પછી બંને વાતો કરતાં બંધ થયાં અને પોતપોતાને આસને શાન્ત બેસી રહ્યાં. લગભગ સવાપાંચને સુમારે પ્રતાપ અને પદ્મવી વાતો કરતાં કરતાં આવી પહોંચે છે.]

નાનીબેન

આવો, પ્રતાપ પદ્મવી. બેસો.

[પ્રતાપ પદ્મવી વંદન કરીને સાથે પાટ ઉપર બેસે છે.]

પદ્મવી, તું અહિં મારી પાસે બેસ અને પ્રતાપ, તમે પછે સામે બેસો.

પદ્મવી

અમને સાથે જ બેસવાની ટેવ છે.

નાનુભાઈ

(સહેજ સ્મિત કરીને) જે ઘરમાં જઈએ ત્યાંના
રિવાજ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ ને ?

પ્રતાપ

ચાલને, પલુ, ત્યાં બેસીએ.

નાનીબેન

ના. પલ્લવી અહીં અને તમે ત્યાં.

[પ્રતાપ પલ્લવી એકબીજાના સામું જુવે
છે અને પછી નિર્દિષ્ટ આસને બેસે છે]

નાનુભાઈ

કેમ પ્રતાપ, હરેભાઈ મઝામાં ને ? ક્યારે નિવૃત્ત
થવાના છે ?

પ્રતાપ

પપા મઝામાં છે. હું ધારું છું કે હવે એક બે વર્ષમાં
નિવૃત્ત થશે.

નાનુભાઈ

અને તું ? બી.એ.માં આવી ગયો કે ?

પ્રતાપ

હાજી. આ સાલ પરીક્ષા આપી છે.

નાનીબેન

કેમ પલ્લવી, રિતાબહેન શું કરે છે ?

પલ્લવી

અમ્મી લહેર કરે છે.

નાનીબેન

અને તું ? મેટ્રિક પાસ થઈ ગઈ કે ?

પદ્મવી

હું આ વર્ષે ઇન્ટરની પરીક્ષામાં બેઠી છું.

નાનુભાઈ

ઠીક ત્યારે, પ્રતાપ-પદ્મવી, તમે બેસો. અમે થોડીવારમાં પાછાં આવીએ છીએ.

[નાનુભાઈ દંપતી ઊઠે છે અને પસાર થઈ જાય છે.]

પદ્મવી

આ લોકો તો ગયાં, પતુ. બાકી હું તો કહેવાની હતી કે તમે બેસશો તો જ અમારા પ્રતાપભાઈની જીભ ઉઘડશે, નહિ તો છોકરીને બેઠીને એવી સીવાઈ જશે કે બેઠી લો મગા.

[પ્રતાપ તેના સામું બેઠીને કંઈ બોલવા જાય છે એટલામાં રાકા અને આકા પ્રવેશ કરે છે. આકા 'ફ્રોક'માં અને રાકા ઓઢણી-ચણિયામાં છે. રાકા તેજસ્વી અને મેઘાવતી છે. એનું મોં સપ્રમાણ અને ઘાટીલું છે. શરીર સહેજ પાતળું અને ઊંચું છે. વદન ઉપર ભાગ્યે જ તૂટતી ગંભીરતા ભરી ભરી પડી છે અને એના પાતળા હોઠ ઉપર નિશ્ચયની મક્કમતા તરવરે છે.]

આવીને, પ્રતાપ સામેની ખુરશી ઉપર તે સીધી બેસી જાય છે. પ્રતાપ સહેજ અંજાઈ જાય છે. થોડીવાર કાંઈ બોલતું નથી, એટલે પદ્મવી હસીને શરૂ કરે છે]

પદ્મવી

(હસતાં હસતાં) અરે પ્રતાપભાઈ, હવે વાત કરવાની.
હું ધારું છું કે આજ રાકાદેવી.

રાકા

(નમન કરીને) તમે કોણુ પદ્મવીબેન કે ?

પદ્મવી

(સામું નમન કરીને) હા. અને આ અમારા પ્રતાપભાઈ.

[રાકા નમન કરે છે. પ્રતાપ નમન કરે છે અને સાવધ થઈ જાય છે]

પ્રતાપ

અમારાં પદ્મવીબેનને જરા બોલવા વધારે જોઈએ
(હસે છે)

પદ્મવી

અને અમારા પ્રતાપભાઈ સ્ત્રીઓ આગળ બોલી શકતા
જ નથી. (હસે છે.)

રાકા

(આછું સ્મિત કરીને) એટલે તમને સાથે રાખ્યાં હશે !

પદ્મવી

Exactly. જોયું ને પ્રતાપ, છે ને ?

[પદ્મવી હસે છે એટલે પ્રતાપ પણ હસે છે. રાકા સહેજ ઓભીલી પડે છે, પણ મક્કમતામાં એ ભાવને દાખી દે છે.]

રાકા

(પ્રતાપ સામે જોઈને) તમે તો અમદાવાદમાં રહો
છો ને ? શું લખો છો ?

પદ્મવી

એ બી.એ.માં છે અને હું ઈન્ટરમાં છું.

પ્રતાપ

અને હું પાસ થવાનો છું અને એ નાપાસ.

રાકા

(પ્રતાપ સામું નજર ઠેરવીને) મારે તમારી સાથે વાત કરવાની છે. તમે એકલા જ બોલો તો સારું.

પદ્મવી

પણ અમારી વચ્ચે આવો કરાર થયેલો છે. હું ગઈ કાલે મળવા ગઈ, ત્યાં એ પણ આવ્યો હતો: અને વચ્ચે પટપટ કરતો હતો.

પ્રતાપ

(મઝમતાથી) બોલીશું તો અમે બંને.

રાકા

(ગંભીરતાથી) પરણશે પછી પણ ?

પદ્મવી

એ તો પત્ની કેવી મળે છે તેના ઉપર આધાર. જો કોઈ સખત સ્ત્રી મળશે તો ભાઈસાહેબ ઠીલા ઘેંશ જેવા થઈ જશે અને મને કહી દેશે, ‘પણ, ત્યારે તું ના આવતી અને ના બોલતી.’ (પ્રતાપને ખલે ધળંગો મારીને) કેમ, ખરું ને ?

પ્રતાપ

ના, ના. એવું કંઈ નહિ. તમે તમારે વાતો ચાલુ રાખો, અમે બંને બોલીશું, પણ હું બોલું તેના ઉપર જ તમારે ધ્યાન આપવાનું.

[પ્રતાપ હસે છે અને રાકા
પણુ આછું સ્મિત વેરે છે]

રાકા

તમે અભ્યાસ સિવાયની કોઈ પ્રવૃત્તિમાં લાગ લો છો કે ?

પદ્મવી

એ તો એમાં જ—સિવાયમાં જ—લાગ લે છે.

પ્રતાપ

હું અમારી 'ડ્રામેટિક ક્લબ'નો સેક્રેટરી છું. અને
કોલેજની ક્રિકેટ ટિમમાં પણ રમું છું.

પદ્મવી

'સ્ટેજ' ઉપર આવીને ઊભા રહે છે કે લોકો હસે
છે. કારણ હું ના હોઉં તો પોતે બોલી શકતા જ નથી.

[પદ્મવી હસે છે. પ્રતાપ રાકા સામું બેઠું
રહ્યો હોય છે એટલે તેનું માથું હલાવીને
કાનમાં કે' છે, 'હવે તમે કંઈ પૂછો. પેલું
ગાવાનું, નાચવાનું.']

પ્રતાપ

તમને ગાતાં આવડે કે ?

રાકા

સંગીતની ત્રણ પરીક્ષા આપી છે. અને આ વર્ષે
ઓથી માટે અભ્યાસ કરું છું.

પ્રતાપ

કંઈ ગાશો કે ?

રાકા

તમને શું ગમે છે ? શાસ્ત્રીય સંગીત કે સાદું ?

પદ્મલવી

એમને તો સિનેમાનાં ગાયનો અને બીજો નંબરે પ્રભા-
તીઆં ગમે છે.

પ્રતાપ

(પદ્મલવી સામું જોઈને હસતો હસતો ધીમેથી) એ
તો તારા પેલાને ગમતું હશે. (રાકા સામું જોઈને) મને
તો બધું જ ગમે છે. It must be pleasing to the ear.

[રાકા ગાવાની પૂર્વ તૈયારી કરે છે.
બરોબર ગોઠવાઈને નીચે બેસે છે.]

રાકા

આકા, જા તો, પેલું મારું હાથવાળું લાવ તો.

[આકા જાય છે અને હાથવાળું
લઈને પાછી આવે છે.]

પદ્મલવી

પછી અમારા ભાઈને પણ પૂછજો. એ પણ સરસ
ગાય છે.

રાકા

એમ કે ? (પ્રતાપ સામું જોઈને) તો તો મારા પછી
તમારે ગાવું પડશે.

પ્રતાપ

અરે, એ તો નકામી છે. તમે ગાઓ.

રાકા

(ગાય છે)

સાવન બરસત નાહિ, સખી મોરે સાવન બરસત નાહિ. (૨)
મોર હિ બોલે, પપિહા હિ બોલે, ધનગરજન કછું નાહિ;
પાની પાની પશુ-પંછી કરત હે, ખેડુમન સુખ નાહિ.

સખી, મોરે (૨)

પ્રિતમ પાયો, મન હરખાયો, તનરૂપધન તૂટી નાહિ;
નયનમેં નહિ પ્રેમપિપાસા, ઉર કછુ છલકત નાહિ.

સખી, મોરે (૨)

પ્રતાપ

Fine, fine. સાચે જ તમે સરસ ગાઓ છો.

રાકા

(સ્વસ્થ થઈ ને પ્રતાપ સામું જીવે છે) હવે તમારો વારો.

પ્રતાપ

હું કોઈ ખીજી વખત. તમે કહો તો પદ્મવી ગાય.
પેલા ગૌતમભાઈને તો એણે ખુશ ખુશ કરી નાખ્યાંતા.

રાકા

(પદ્મવી સામું જોઈ ને ઠંડે પેટે) ત્યારે તમે ગાઓ.

પદ્મવી

ના રે ભાઈ. અહીં હું શું કામ ગાઉં? ગાય પ્રતાપ.
(પ્રતાપને ધીમેથી કહે છે, 'નાચવાનું કહેને.')

પ્રતાપ

તમને નાચતાં આવડે કે ?

રાકા

અભ્યાસ કર્યો છે, પણ હું જાહેરમાં નાચતી નથી.

પદ્મવી

આ ક્યાં જાહેર છે ? પતુ આગળ તો પ્રદર્શન કરવું પડે ને ?

રાકા

(એ તરફ ધ્યાન આપ્યા વગર, પ્રતાપને) તમારા ગાવાનું શું ? (પદ્મવી તરફ બતાવીને) આ કહે છે ને કે તમે સરસ ગાઓ છો.

પ્રતાપ

અમે જેમને ઘેર ઊતર્યા છીએ, તે ત્રિકમકાકાને ત્યાં કાલે 'પાર્ટી' છે. ત્યાં મારે ગાવાનું છે. આજે માફ કરો.

પદ્મવી

(રાકા સામે જોઈને) તમારું નાચવાનું ?

રાકા

મેં કહ્યું નહિ કે હું જાહેરમાં નાચતી નથી.

પદ્મવી

(હસતી હસતી) તો હું ચાલી જાઉં ?

પ્રતાપ

ના, ના. જોને, એમને પણ 'પાર્ટી'માં આવવાનું જ છે ને ? ત્યાં નાચશે.

પદ્મવી

અહિં બે માણસ 'જાહેર' લાગે છે ? તો ત્યાં તો ખાર હશે.

પ્રતાપ

પણ બધાં ઘરનાં જ ને ? ઘરનાં માણસો કંઈ જાહેર ન ગણાય.

રાકા

કબૂલ. મારે 'પાર્ટી' માં આવવાનું હશે તો હું ત્યાં નાચીશ.

પદ્મવી

(પ્રતાપને ધબ્બો મારીને, ધીમેથી) બહુ આશાંકિત છે, પરંતુ, લહેર છે લાઈ.

પ્રતાપ

(એના કાનમાં) અને તારે ક્યાં ઓછી છે ? પેલો તો તું કહે તો રસ્તામાં નાચવા મંડે એવો છે.

[બંને હસી પડે છે. ઘડિયાળ સામું જોઈ આકા અંદર જાય છે, અને 'ચા બિસ્કટ' ની ટ્રે લઈને થોડી વારમાં પાછી ફરે છે. બધાં ચા પીવાનું શરૂ કરે છે.]

પદ્મવી

(પ્રતાપને ધીમેથી) હવે કંઈ પૂછવાનું રહ્યું ? કિતુ-લાઈએ શું કહ્યું હતું ?

પ્રતાપ

તમને બીજો શેનો શોખ છે. ?

રાકા

ખાસ કંઈ નહિ. મને તો ઘરમાં રહેવાનું અને વાંચવાનું બહુ ગમે છે.

પદ્મવી

કોઈ વખત નાટક-ખાટકમાં લાગ લીધો'તો કે ?

રાકા

એક વખત અમારી નિશાળના 'કોન્સર્ટ' માં ઊતરી'તી.

પદ્મવી

અમારા પ્રતાપભાઈ પણ એક વખત ઊતર્યા'તા. 'સ્ટેજ' ઉપર આવ્યા પણ ખરા. પણ બોલાય જ નહિને ! એ તો હું હોઉં પણ નહિ અને એમનું ગાડું ગળડે પણ નહિ !

રાકા

(રસપૂર્વક) એમાં તમે શું કર્યું ?

પદ્મવી

કેમ ? હું કોઈપણ મિષ્ટે 'સ્ટેજ' ઉપર ગઈ, અને એની પાસે ગમે તેમ કરીને શરૂ કરાવ્યું. અને એક વખત શરૂ કરે પછી તો પતુ ઝાલ્યો જ ના રહે ને.

[રાકા પ્રતાપ સામે મુગ્ધ નજરે જોઈ રહે છે]

પ્રતાપ

(બિસ્કિટ ખાતાં ખાતાં) અરે એ તો ચિખાવલી છે. ગમ્યાં માર્યાં જ કરવાની. ઉંમર નાની એટલે સહેજ અચકાયો હોઈશ. કોઈ ને ખબર પણ નહિ પડી હોય. નકકામી ખાંડ ખાય છે.

[' મેં જીલું કલાવ્યું ' કહી મોંના ચાળા કરતો પ્રતાપ પદ્મવી સામું જોઈ રહે છે. પદ્મવી ' ચલ રે જુઠડા ' કહી એના મોંમાં અર્ધા

ટેકવાયેલા બિરિકટને હાથ મારે છે. પણ
ભભો થવા જાય છે. રાકા-આકા આશ્ચર્યથી
આ જોઈ રહે છે. એટલામાં બહારથી નાની-
બેનનો અવાજ સંભળાય છે. ‘કેમ છોકરાં,
પતાબું કે ?’ એટલે બધાં ઠીકઠીક થઈ
પોતાની જગ્યાએ બેસી જાય છે. નાનીબેન
દાખલ થાય છે.]

નાનીબેન

કેમ, પ્રતાપ, પદલવી, આ ક્ષવી કે નહિ.

પદલવી

સરસ, સરસ! નાનીકાકી. રાકા ગાવામાં બહુ હોશિયાર છે.

નાનીબેન

એમ કે ? તું પણ સારું ગાતી હોઈશિ. આજકાલ તો
બધી છોકરીઓને ગાતાં આવડે છે.

પ્રતાપ

બીજાંનું તો ઠીક, પણ પદલવીનું તો તમે સાંભળ્યું
નથી ત્યાં સુધી.

[હસે છે. નાનીબેન પણ સહેજ હસે છે.]

પદલવી

(નાનીબેન સાચું જોઈને) કાલે ત્રિકમકાકાને ત્યાં
રાકા અને આકાને આવવાનું છે.

નાનીબેન

તમે જેમને ત્યાં બિતર્યાં છો એજ ત્રિકમભાઈને ? એમને
ત્યાં શું છે ?

પદ્મવી

હા, હા, એજ ત્રિકમકાકા. એમને ત્યાં 'પાર્ટી' રાખી છે.

નાનીબેન

તો તો વ્યંકટરાયનો ગૌતમ પણ આવવાનો હશે.

પદ્મવી

હાસ્તો.

પ્રતાપ

(હસતાં હસતાં) અને નાચ કરવાનો છે, પદ્મવીને એનો નાચ બહુ ગમે છે.

[નાનીબેન સાથે બધાં હસી પડે છે.]

પદ્મવી

અને અમારા પતુભાઈને—

[પ્રતાપ ગંભીરતાથી એના સામે જુવે છે. એટલામાં નાનુભાઈ દાખલ થાય છે. એટલે પદ્મવી બોલવાનું માંડી વાળે છે.]

નાનીબેન

આ પદ્મવી, રાકા-આકાને, પેલા ત્રિકમભાઈને ત્યાં પાર્ટીમાં આવવાનું આમંત્રણ આપે છે.

નાનુભાઈ

હીક. મોકલીશું. કેમ પ્રતાપરાય, ફરીથી આવવાનાને ?

પ્રતાપ

હા, હા, ચોકકસ આવીશું.

[પ્રતાપ પદ્મવી અંતે વડીલોને નમસ્તે કરે છે,
 નાનુભાઈ નાનીએન શાંતિથી ચાલ્યાં જાય છે.
 પ્રતાપ રાકા સામે જુવે છે. રાકા નીચું જોઈ
 એક બાજુથી આકા સાથે ચાલી જાય છે અને
 બીજી બાજુથી જતાં જતાં પદ્મવી પ્રતાપને,
 ‘આવવાનાને ?’ માન વધ્યાં, પ્રતાપભાઈ, જો
 જો ફૂલીને ફૂટી ન જાયો ’ કહે છે અને અંતે
 હસતાં હસતાં પસાર થઈ જાય છે. પડદો પડે છે]

[ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેનને એક જ વાતનું દુઃખ હતું. પરિણીત જીવનને પંદર વર્ષ થયાં પણ હજી ઘેર પારણું નહોતું બંધાયું. જોકે તેનું પરિણામ ફેટલાક દાખલાઓમાં આવે છે એનાથી બિંધું જ આવ્યું હતું. ખતેને ખીજનાં છોકરાં ખૂબ ગમતાં, અને પોતાનાં સગાં-સ્નેહીઓનાં છોકરાં વારંવાર પોતાને ત્યાં આવે એવું વાતાવરણ તેઓ હમેશાં પોતાને ત્યાં રાખતાં. હસમુખો સ્વભાવ, પૈસાની પુષ્કળતા અને આવું વલણ, એટલે છોકરાં પણ એમને ત્યાં આવવાનું પસંદ કરતાં. અને ઘણી વખત તો દિવાળી-ઉનાળાની રજાઓમાં એમનું ઘર વસ્તીથી ઉભરાઈ જતું.

આમાં ત્રિકમભાઈની એક ભૂખ વળી ઝોર ભાગ લખવતી. કોલેજમાં હતા ત્યારથી તેમનામાં સંસ્કારિતાની લગની જાગેલી, પણ સાદાં બાપડાં ચંચળબેન સાથેનાં લગ્નથી એ કદી સંતોષાઈ નહોતી. એટલે ત્રિકમભાઈ પોતાના હરરાય જેવા કોલેજ-મિત્રો સાથે

નિકટનો સંબંધ સાચવી રાખતા. પતુ-પલ્લવી
અહીં જ્યારે આવે ત્યારે ખૂબ સ્નેહ-માન
પામતાં. હરરાય આમ લહેરી, અને રિતાબહેન
ખૂબ સંસ્કારી. એટલે ત્રિકમલાઈની જુની બૂખ
ભેર કરે ત્યારે તેઓ આ દંપતીને ઘેર જતા
અને દશપંદર દિવસ જાણે સ્વર્ગનું સુખ
ભોગવતા. બહુ વખત તે કહી પણ દેતા,
'હરરાય, દુનિયાના બહુ જ થોડા સુખી માણ-
સોમાં તમારો નંબર આવે ખરો,' આવે
વખતે હરરાય સંમતિનું સ્મિત કરી બીજી
વાતો કાઢતા.

જ્યારથી હરરાયનો કાગળ આવેલો ત્યારથી
આ પતિ-પત્નીએ બંને છોકરાંને આનંદમાં
રાખવા અનેક પ્રકારની યોજનાઓ કરી રાખી
હતી. અને તેમાં તેઓનું કામ પૂરું થયે તેમનાં
નવાં મિત્રોને એક 'પાર્ટી' આપવાનો કાર્યક્રમ
પણ હતો. પતુ-પલ્લવી બંને ઠેકાણે જાય
ત્યાં એ પ્રમાણે આમંત્રણ આપતાં આવે એમ
તો ઠરાવેલું જ. પણ હોંશીશ્વાં ચંચળબેન,
તનુમતી અને નાનીબહેનને ખાસ કહી આવેલાં
પણ ખરાં.

આજે સવારથી આ ઘર પ્રવૃત્તિમય હતું. પલ્લવી-
પ્રતાપ ખૂબ ઉત્સાહમાં હતાં. પલ્લવીને ગૌતમને
અને પ્રતાપને રાકાને મળવાનું જાણે મન
થયા કરતું હતું. પકલો ઉઘડે છે ત્યારે બંને

જણુ આમતેમ બધું ગોઠવતાં અને વાતો
કરતાં નજરે પડે છે.]

પદ્મવી

પતુ, આજે તું રાકાને નાચવાનું કે'જે.

પ્રતાપ

અને તું, ગૌતમને, ગાવાનું.

પદ્મવી

આપણને પણ તેઓ કહેશે જ ને.

પ્રતાપ

તો તું નાચજે.

પદ્મલ્લી

અને તું ગાજે.

પ્રતાપ

પણ એ લોકો જેવું નહિ આવડે તો ?

પદ્મવી

અરે, ના શું આવડે ? હું તો રાકાને કયાંય પાછળ
પાડી દઈશ !

પ્રતાપ

પણ હું ? ગૌતમને ?

પદ્મલ્લી

તું પણ ચોક્કસ. પણ શું ગાવું તેનો વિચાર કરી રાખજે.

[ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેન આવે છે.
ત્રિકમભાઈ એ ધોતીઉં અને ખમીસ પહેર્યાં
છે. ચંચળબેને મોટા પટાની સાડી પહેરી છે.]

ત્રિકમભાઈ

અરે, જુઓને, આ છોકરાંને બધું કરવું પડે છે. તમે જ બધું કર્યું હોત તો ? અને પેલો કિસન ક્યાં ગયો ?

ચંચળબેન

પલ્લવી, તમે બંને બેસોને, એ તો બધું થઈ જશે. હજી તો બહુ વાર છે.

પલ્લવી

એ તો અમે જ ગોઠવીએને ? તમે, કાકી, અમસ્થાં બિંચાંનીચાં થાઓ છો.

પ્રતાપ

તમે તમારે નિરાંતે બેસોને, તિક્કુકાકા, વખત થયે જ આવજો. અમે બધું બરોબર ગોઠવી દઈશું.

[કિસન આવી પહોંચે છે]

ત્રિકમભાઈ

ક્યાં જતો રહ્યો હતો અલ્યા ? આ બહેન અને ભાઈ બધું કામ હાથે કરે છે, તે દેખતો નથી કે ! ચાલ, ઉપાડ આ પાટ, પેલા ખૂણામાં મૂક. ચાલ, હું લેવા લાગું, (પાટ એક બાજુએ મૂકે છે.) કેમ પલ્લવી, બરોબર છે ને ?

પલ્લવી

હા. હા. કાકા. કિસનને અહીં રહેવા દો અને તમે તમારા ખંડમાં બેસો. બધું તૈયાર કરીને અમે તમને બોલાવીશું.

[ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેન એકબીજાના સામું જુવે છે અને ચાલ્યાં જાય છે.]

પક્ષવી

કેવાં વહાલસોયાં છે ! જાણે આપણે એમનાં છોકરાં ન હોઈએ ! (કિસન એક બાબુએ ઊભો હોય છે તેને બોલાવે છે.) જો, કિસન, આ ખુરશી પણ મૂક.

પ્રતાપ

(એક ફોટો લટકાવતાં લટકાવતાં) એમનાં જેવાં બહુ ઓછાં માણસો હોય છે !

પક્ષવી

તિકુકાકા તો આપણે ઘેર આવે છે ત્યારે પણ કેવા અર્ધા અર્ધા થઈ જાય છે ! મને તો ઘણી વખત એમ થઈ જાય છે કે એમને આપણે ત્યાં જ રહેવાનું કહી દઉં.

પ્રતાપ

અને સાચું કહું ? એમને જવાનું પણ બહુ ગમતું હોય એમ લાગતું નથી.

પક્ષવી

એમ કેમ બનતું હશે ? પોતાના ઘર કરતાં કોઈને બીજે વધારે ગમે ખરું ?

પ્રતાપ

આપને ગમે જ છે ને ?

પક્ષવી

(વિચારમાં પડી જઈને) એનું કારણ શું ?

પ્રતાપ

(હસીને) એ તો કિતુભાઈને પૂછીશું. હમણાં આ

કામ પતાવીએ. તું તો વાતોએ ચઢી એટલે બસ. જો પેલો કિસન તો ખુરશી સામે જોઈ રહ્યો છે અને કંઈ બબડે છે !

પદ્મવતી

એય, કિસન, શું કરે છે ? ખુરશી મૂકી કે નહિ ? જો. દરેક ટેબલ પાસે બે ખુરશી અને બે નેપકિન મૂક. પેલા ટેબલ ઉપર આ 'ડિશ' મૂક. તૂટે કરે નહિ હોં કે.

[કિસન એ પ્રમાણે ગોઠવવા માંડે છે]

પ્રતાપ

(એક ખુરશીમાં બેસી જઈને) આ રાકાના પપ્પા તો બહુ મુંઝ છે !

પદ્મવતી

અને અમ્મી પણ.

પ્રતાપ

જાણે ગણીગણીને શબ્દો બોલતા હોય એવું લાગે છે.

પદ્મવતી

અને નાનીબહેન જાણે દરેક વાક્ય બોલવાનો અમુક સમય નક્કી કરી રાખ્યો હોય અને એ વધી ન જાય એની કાળજી રાખ્યા કરતાં હોય એવી રીતે બોલે છે.

પ્રતાપ

(વિચારમાં પડી જઈને) રાકા એમના જેવી હશે તો !

પદ્મવતી

આમ ગંભીર તો લાગે જ છે.

પ્રતાપ

આપણને તો જોખી જોખીને જોલે તે પોષાય જ નહિ.

પદ્મવી

એ તો આપણે જોલતી બનાવી દઈશું, જોજેને.

પ્રતાપ

(થોડી વાર શાન્ત રહ્યા પછી) આ ગૌતમ તો ‘ગાંડીયું’ જ છે.

પદ્મવી

ચાલ, ચાલ, હવે. રાકાને ડાહી કહી એટલે કે ?

પ્રતાપ

એમ નહિ. ગાંડીયું એટલે ગાંડો નહિ.

પદ્મવી

ગાંડીયું એટલે ગાંડો નહિ પણ ડાહ્યો, એમને ? ઠીક ભાઈ.

પ્રતાપ

ના. એમ પણ નહિ. પણ એની જાણે સમજ જ પડતી નથી....અને એની અમિ ! બાપરે ! આવડું મોટું શરીર લઈને એ શું કરી શકતાં હશે !

પદ્મવી

અને એના પપા ! કેવા છે ?

પ્રતાપ

એટલે જ કદાચ આ ભાઈ.....

[એટલામાં એક રકાબી પડે છે એટલે
અને જણુ બીમાં થઈ જાય છે]

પદ્મવી

જો. જો. આ કિસને શું પાડ્યું ? તું તો વાતો કરવા
મળી એટલે બધું જ ભૂલી જવાનો. (કિસન પાસે જઈને)
શું ક્યું આ ?

કિસન

ના બહેન, એ તો એની મેળે જ પડી ગઈ !

પદ્મવી

(હસીને) એની મેળે એટલે એને પગ હશે કેમ ?

કિસન

ના, બહેન, કહું ? હું ઉતાવળ કરતો હતો એટલે એ
પડી ગઈ.

પદ્મવી

એને નહિ ગમ્યું હોય !

[અને હસે છે. પદ્મવી કિસનને કહડા ભેગા
કરી લેવાનું કહે છે અને પછી ચારે બાજુ
નજર ફેરવે છે. બધું બરોબર ગોઠવાઈ
ગયેલું જોઈને]

કિસન, જો તો, કેટલા વાગ્યા ?

કિસન

(અંદર જઈને પાછો આવે છે) કહું બહેન, મોટો
કાંટો દશ ઉપર અને નાનો પાંચ ઉપર.

[એક બાજુ બીજો રહે છે]

પ્રતાપ

હવે દશપંદર મિનિટમાં આ લોકો આવી પહોંચશે. ચાલ, પહુ, તૈયાર થઈ જઈએ, કિસન બેસજે, હોંકે.

[અને ચાલ્યાં જાય છે. કિસન બેસે છે અને ગાયન શલકારે છે. વળી બીજો થઈને કંઠગું નાચતો જાય છે. ‘અખિયાં મિલાકે જીયા ભરમાકે, ચલે નહિ જાના, હો, ચલે નહિ જાના.’ એની એક બે ટૂંક બોલી બીજી ઉપાડે છે. ‘આ જા, આ જા. આ જા મેરી અરબાદ મોહો-અતકે સદારે, હૈ કોન જો બિગડી હુઈ તકદીર સંવારે.’ એટલામાં ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેન પ્રવેશ કરે છે. ત્રિકમભાઈએ ખમીસને બદલે પહેરણુ અને માથે ગાંધી ટોપી પહેર્યાં છે અને ચંચળબેન માથામાં વેણીનો વધારો કર્યો છે. કિસન તેમને જોતો નથી. એ તો ગાયા જ કરે છે.]

ત્રિકમભાઈ

અરે એ કિસન, શું કરે છે ? (કિસન એકદમ બિભો રહી જાય છે) ભાઈ અને બહેન ક્યાં ગયાં ? બધું તૈયાર કર્યું ખરોબર ? કંઈ તોડચુકોડચું તો નથી ને ?

કિસન

(બિંચું જોયા વગર જ) કહું બેન ? અરે સાહેબ ! બહેન અને ભાઈ તૈયાર થવા ગયાં છે, અને બધું તૈયાર થઈ ગયું છે અને એક રકાબી તૂટી ગઈ છે.

ચંચળબેન

શાથી તૂટી ગઈ? તેં જ પાડી હશે.

કિસન

ના. બહેન. એ તો એની મેળે જ પડી ગઈ.

[એક બાબુએ ઊભો રહે છે]

ચંચળબેન

(થોડો ગુસ્સો કરીને) કંઈ નુકસાન ન કરે તો કિસન નહિ. (બેસી જાય છે.)

ત્રિકમભાઈ

કિસન, જા જા, બહાર બેસ. કોઈ આવે તો તરત જ બળર આપજો. (કિસન જાય છે. ત્રિકમભાઈ એક ખુરશીમાં બેસે છે) તમે પલ્લવી અને રાકાને ગાવાનું કહેજો.

ચંચળબેન

તમે જ કહેજો ને. મને બરોબર નહિ ફાવે.

ત્રિકમભાઈ

એમાં નહિ શું ફાવે? હું પ્રતાપ અને ગૌતમને કહીશ.

ચંચળબેન

તમે બધાંને લેશું જ કહેજો. “ચાલો હવે ગાઈએ.”

[હસે છે. ત્રિકમભાઈ કંઈ બોલતા નથી. કિસન પ્રવેશ કરે છે.]

કિસન

કહું, બહેન? ભાઈ અને બહેન આવ્યાં.

[બંને સાવધ થાય છે]

ત્રિકમભાઈ

ક્યાં ?

કિસન

પેલાં આપણે ઘેર રહે છે ને, તે.

ચંચળબેન

મુવો ગાંડો જ છે ને ? એમાં કહેવાનું શું ? જા બહાર જા, કોઈ બહારનું આવે તો કહેવા આવજો.

[કિસન બહાર જાય છે. પદ્મવી અને પ્રતાપ દાખલ થાય છે. બંનેએ કપડાં ખૂબ કાળજીથી પહેર્યાં છે. પ્રતાપે રેશમી ખમીશ અને પાટલુન પહેર્યાં છે અને પદ્મવીએ બંગાળી રીતે સાડી પહેરી છે, બંને ખુશખુશાલ લાગે છે.]

પદ્મવી

ઓહો, તિકુકાકા, આવી ગયા છો ને ? અને કાકી તો વેણી લગાવીને આવ્યાં ને ?

[ચંચળબેન હસે છે]

ત્રિકમભાઈ

બધાં આવશે તો ખરાં ને વખતસર ?

પ્રતાપ

પેલા ગૌતમભાઈનું ભલું પૂછવું. બીજાં તો પાંચને ટકોરે આવ્યાં સમજીને.

ચંચળબેન

પાંચ ઉપર દશ મિનિટ તો થઈ.

પદ્મવી

તો તમારી ઘડિયાળ વહેલી. રાકા મોડી પડે જ નહિ
ને, કેમ પતુ ?

[એનો ખભો હલાવીને તોફાની રીતે હસે છે]

પ્રતાપ

(બહાર નજર કરી આવીને) જો, એ લોકો આવ્યાં.

[ત્રિકમભાઈ અને ચંચળભેન ઊભાં થવા
જાય છે. અને રાકા અને આકા પ્રવેશ કરે
છે. આકાએ ફોક બદલ્યું છે, રાકાએ આછા
ગુલાબી રંગની સાડી સાદી પણ સુંદર રીતે
પહેરી છે. બધાને નમસ્કાર કરીને ખુરશીમાં
બેસે છે]

ત્રિકમભાઈ

કેમ રાકાબહેન, નાનુભાઈ શું કરે છે ?

રાકા

બધાં મઝામાં છે.

[પ્રતાપ સામે નજર કરે છે]

પદ્મવી

કેમ મોડું થયું ? આ આકાએ મોડું કયું હશે (હસે છે.)

રાકા

(હાથની ઘડિયાળ જોઈ ને,) મોડું થયું જ નથી. અહીંની
ઘડિયાળ વહેલી છે.

પ્રતાપ

(પદ્મવી તરફ જોઈને સસ્મિત) ગૌતમભાઈ ક્યારે
આવશે ?

આકા

હમણાં જ અમે કોઈ ઠેકાણે જતા જોયા.

પ્રતાપ

(હસતો હસતો) સિનેમામાં બિપડ્યા કે શું ?

[પદ્મવી પ્રતાપ સામે જુવે છે, રાકા ટેબલ ઉપરથી એકાદ બાપું લે છે. આકા પણ તેમ કરે છે. ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેન શાંત બેસી રહ્યાં છે, પ્રતાપ અંદર જાય છે અને બહાર આવે છે; અને પદ્મવી બધું ગોઠવેલું ધીમે ધીમે ફરીથી જુવે છે. કિસન દાખલ થાય છે.]

કિસન

કહું, બહેન ! પેલાં જાડાં તનુબહેન છે ને ? તેમના છોકરા આવે છે.

ચંચળબેન

ગૌતમભાઈ આવે છે એમ નથી કહેવાતું ? બોલવાનું ભાન જ નથી ને ! જા.

[કિસન જાય છે અને ગૌતમ ઉતાવળો ઉતાવળો દાખલ થાય છે]

ગૌતમ

હલો રાકા, હલો આકા, ઓહો પ્રતાપભાઈ (પદ્મવી સામું જોઈને સ્મિત કરે છે) I am sorry. પણ આવતો'તો ત્યારે એક મિત્રને ત્યાં કાનનની રેકર્ડ વાગતી'તી, એટલે ખાંચ મિનિટ અંદર ગયો, (બેસે છે, અને ટેબલ ઉપરથી મેગેઝિન લઈને પવન ખાય છે. ત્રિકમભાઈ અને ચંચળબેન

તરફ નજર પડે છે) ઓહો હો હો હો. કેમ ત્રિકમકાકા,
કેમ કાકી, કેમ કેઈ દિવસ જણાતાં જ નથી ?

[ફરીથી પલ્લવી સામે નજર કરે છે]

ચંચળમેન

હું આવી ત્યારે તમે બહાર ગયા હતા.

ગૌતમ

(યાદ કરીને) હં. હું ફિલમ જોવા ગયો હોઈશ. પેલી
સ્ત્રી, ઠીક છે. પણ પેલી ચીઝરી, એવી ચીસો પાડે છે અને
ઝીણા ઘાંટે ગાયા કરે છે ! પાછી ખૂબ મોટી છે અને પ્રેમમાં
પડે છે ! (હસે છે અને પલ્લવી સામે જુવે છે.) આપણી
ફિલ્મો આપણે જ સુધારવી પડશે. કેમ પ્રતાપભાઈ, શું
પ્રોગ્રામ છે ? (પલ્લવી તરફ નજર સ્થિર કરીને) આજે
તમારે નાચવાનું છે, અને રાકા, તું ગાવાની છે કે નહિ ?

પ્રતાપ

આજે તો તમારે ગાવાનું છે.

ગૌતમ

Oh yes. આપણી ક્યાં ના છે ? કહેતા હો તો શરૂ કરું.
પણ 'ટર્ન' બધાનો.

બધાં

(આનંદમાં આવી જઈને) કબૂલ, કબૂલ.

પ્રતાપ

ત્યારે કરો શરૂ.

[ગૌતમ સિનેમાનું કોઈ ચાલુ ગાયન
ગાય છે. બધાં તાળીઓ પાડે છે,]

નિકમભાઈ

હવે, રાકાબહેન; તમારો વારો.

[રાકા પ્રતાપ તરફ જુએ છે.]

આકા

પ્રતાપભાઈ. આજે તો તમારે ગાવું પડશે.

પ્રતાપ

[પદ્મવીની જાણે મદદ
માગતો હોય તેવા અવાજે]

પહેલાં પદ્મવી નૃત્ય કરે પછી.

પદ્મવી

પછી રાકાબહેનને પણ કરવું પડશે.

ગૌતમ

એમાં કંઈ આવે કે ?

રાકા

(પ્રતાપ સામું જોઈને.) કોઈ પણ બાકી રહી જવું
જોઈએ નહિ.

ગૌતમ

નહિ, નહિ. આટલી આકા પણ નહિ ને.

[પદ્મવી અંદર જાય છે અને નૃત્યને માટે
તૈયાર થઈને આવે છે. પછી ગાય છે અને
નૃત્ય કરે છે]

પદ્મવી

નટખટ સહું ન મુરારિ (૨)
જમના ઘાટે, વાટે વાટે, દિન મધરાતે તારી—નટખટ (૨)
વાત ભૂલી દિલ દર્દ મટાડું, વેરણુ વાંસળી ત્હારી,
વાગે આગે, મનડું જાગે, (૨) નિંદ હરી લે મહારી
—નટખટ (૨)

દિન એકની આયું અવધ હું (૨) કપટ ભૂલ કંસારિ,
વૃંદાવનમાં વેણુ વાગતાં (૨) રાધા નહિ રે' ત્હારી
—નટખટ (૨)

[પદ્મવી બેસી જાય છે. અધાં પ્રશંસા-
ની નજરે તેની સામે જોઈ રહે છે.]

ગૌતમ

(એકદમ ઊભો થઈ જઈને) good, good, લીલા
દેસાઈ તો આની પાસે રૂપિયે આની આવે.

આકા

(ધીમે રહીને બોલે છે.) પ્રતાપલાઈ.

[પ્રતાપ તેના સામું જુવે છે.]

હવે તમે.

ગૌતમ

પછી તું કે રાકા ?

રાકા

(આનંદથી) હા. પછી હું.

[પ્રતાપ ખુંખારે ખાય
છે અને ગાવા માંડે છે]

પ્રતાપ

સ્વતંત્રતા પડકારે હો, સ્વતંત્રતા પડકારે—(૨)

શિસ્તસંગઠન માગે હો, ” ” ”

તારે નાદે, કાયર ભાગે, મરદો જાગે,

ડગલું ભરતા આગે આગે,

દિમાગમાં ખુમારી રાખે, નલ-જળ-ભૂમાં ધસતા હો !

સ્વતંત્રતા પડકારે.

જે સૈકાંની આજસ છોડી, પ્રચંડ કાય પોતાની મોડી !

શક્તિ સમજની રાખી જોડી, ઉન્નત શિરે ફરતા હો;

સ્વતંત્રતા પડકારે.

બળબુદ્ધિ વિદ્યાવાણીમાં, અસ્ત્રશસ્ત્રની ઉપાસનામાં,

ધર્મચક્રના અનુશાસનમાં, બેવડ જોરે બઢતા હો !

સ્વતંત્રતા પડકારે.

[પ્રતાપ રૂમાલ કાઢી મોં લૂછે છે. રાકા

તેના સામે આદર સાથે જોઈ રહે છે.

પદ્મવી હર્ષમાં આવી જઈ તેને થામડે છે]

ઔતમ

પ્રતાપભાઈ, તમે પણ કંઈ જાવ એવા નથી !

ચંચળબેન

(વહાલથી) હવે આકા ગાય છે.

આકા

[શરમાતે શરમાતે]

‘ચરણ ચાંપી મૂછ મરડી નાગણે નાગ જગાડીઓ,

ભીંકોને બળવંત કોઈ બારણે બાળક આવીઓ.

જળકમળ—

[આકા ગાતી હોય છે ત્યારે રાકા અંદર
ચાલી જાય છે અને કમરે સાડીનો છેડો બાંધી
ગળામાં ફૂલનો હાર પહેરી આવે છે.]

ત્રિકમભાઈ

આકાબહેન, સરસ ગાયું હોં કે. હવે બહેનનો
વારો, કેમ?

[આકા તેમના સામું જોઈ રિમત કરે છે.
પ્રતાપ રાકા સામે અનિમેષ નયને જોઈ રહે
છે. પછીથી અને ગૌતમની નજર પણ રાકા
તરફ જ છે. આ બધું જોઈને બાણે ભાવ-
સમાધિમાં કુબ્જાં હોય એમ ચંચળબેન
શાન્ત બેસી રહે છે. રાકા સાબિનય ગાય છે]

રાકા

ઊંચા ઊંચા આલલેથી, ટમક ટમક તારલા

શું શું જુઓ છો તમે ભોમમાં રે ?

જોયો ? બતાવો પ્રેમ હૈયું ડાકાવતો

મનડું મલકાય જેના સંગમાં રે.

કલ્પનાની પાંખે રચ્યો, આશાના નીરે સિંચ્યો

ભાવનાનાં તેજ ભરે અંગમાં રે.

જેયો ? ખતાવો કે વહાલલયો માનવી

રે' હૈયાનો દોર જેના હાથમાં રે.

આછે આછે હાથે ઘડ્યો, સોણલાંને રંગે મઢ્યો

જીવવું ગમે જેના સાથમાં રે.

[બધા ઊભા થઈને રાકડાને શાખાશી

આપે છે અને પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ ૧ લો

[હરરાય પોતાના ઓરડામાં જાણું વાંચતાં દેખાય છે. એમના થોડાક વધારે વાળ ધોળા થયા છે, છતાં તંદુરસ્તી અને આનંદ હજી એનાં એ છે. એમણે ધોતિયું અને સદરે પહેર્યાં છે. ‘ટપાલ’ એવો અવાજ સંભળાય છે અને એક કાગળ આવી પડે છે. જાણું બાજુમાં મૂકી દઈને હરરાય એકદમ ઊંડે છે અને કાગળ વાંચવા લાગે છે. કાગળ વાંચીને]

હરરાય

કહું છું....

[અંદરથી રિતાબહેન ‘આવી’ એમ બોલે છે]
પ્રતાપનો કાગળ છે.

[રિતાબહેન બહાર આવે છે. એની એજ સૌમ્યતા છે. ઉંમરનો વધારો વાળ ઉપરથી અને હલનચલનમાં કળાય છે.]

નોકરી મળી ગઈ! મેં પેલી ચિઠ્ઠી આપી હતી ને ?
હરજીવનદાસ અમદાવાદીની પેઠી ઉપરની !

રિતાબહેન

પેલી ગાંડીના તો નહિ સર કે સમાચાર !

હરરાય

પતુના કાગળમાં છે ને ?

[એ ભાગ વાંચે છે.]

‘પતુને અંધેરીમાં ઘર મળ્યું છે. હજુ એ મને મળી નથી.’

રિતાબહેન

શાની મળે ? એ છોકરી કોઈ દિવસ ડાહી થશે ?

હરરાય

એની મેળે થશે. (કાગળ આપે છે.) લો, વાંચો.

રિતાબહેન

(ખુરશીમાં બેસીને વાંચે છે.) ચાલો, પતુ તો ગોઠવાયો. વખત પણ કેટલો જલદીથી જાય છે !

હરરાય

હા, જુઓને. હજુ તો કાલે સવારે એ લોકો મળવા ગયાં હતાં ! અને એટલામાં ભણી રહ્યાં, પરણ્યાં અને નોકરીએ પણ લાગ્યાં !

રિતાબહેન

(થોડીવાર વિચાર કરીને) ગૌતમભાઈને પણ આવી પેઢી-બેઢીમાં ગોઠવોને.

હરરાય

એમને ખી. ખી. એન્ડ સી. આઈ. ની ઓફિસમાં કંઈ ખોટું નથી. છતાંય ધીમે ધીમે જોઈશું.

રિતાબહેન

છોકરાં ઘર ચલાવશે બરોબર ? રાકા તો ઘરરખી છે એટલે પતુની ચિન્તા નથી. પણ આ પલુડી વલુડી છે અને ગૌતમભાઈ પણ !

હરરાય

અતિસ્નેહઃ પાપશક્તી । આપણે ઘર માંડ્યું ત્યારે આપણે કેવાં હતા ? એ તો ઉંમર થશે એમ બંને બરોબર થઈ જશે.

[એટલામાં 'છા કે હરરાય'ની પરિચિત ખૂમ સંભળાય છે અને નરૂભાઈ બારણામાં દેખાય છે. મોં પર એજ તરવરાટ છે અને ઉંમરનો ઘસારો પણ ખાસ દેખાતો નથી.]

નરૂભાઈ

કેમ રિતાબહેન ? આ હરરાયને લહેર છે. (હરરાય સામે જોઈને) You can rest on your ours. I mean તમારે હવે કશી ઉપાધિ કે ચિન્તા ન રહી ! પોટ્ટોપોટ્ટી પરણાવી દીધાં અને તમે refused થઈ ગયા !

હરરાય

(સસ્મિત) તમારે પણ શી પીડા છે ? નિવૃત્ત થવાને હવે બે જ મહિના રહ્યા ને !

નરૂભાઈ

એનું શું છે ? એ તો હજી બે વર્ષ વધારે રાખે તોયે કોણ ના પાડવાનું છે ! મારે મોટી ચિન્તા તો કિતુની છે.

રિતાબહેન

(રસ લઈને) કેમ ? એનું પાછું શું છે ? કેવો સરસ છોકરો છે ? એને માટે વગી ચિન્તા શી ?

નરભાઈ

પરણતો નથી એ જ ચિન્તા, બીજી શી ? અને હવે પાછું અમેરિકા જવાનું તૂટ લઈ આવ્યો છે ! 'No education is complete without a trip to America' અમેરિકા જઈ આવે તેજ બરોબર લણેલા કહેવાય ! આ મારું બેટું નવું ! ત્યારે આપણે તો Incomplete education વાળા, એમને ?

હરરાય

એમ નહિ, આપણા જમાનામાં પણ ઈંગ્લેંડ જવાનો એવો જ મહિમા હતો ને ?

નરભાઈ

પણ આપણે ગયા હતા ?

હરરાય

એ જુદો સવાલ છે. આપણાં માળાપ નહિ મોકલી શક્યાં હોય. તમારે કંઈ એવું છે ?

નરભાઈ

બસ ને ? તમે પણ આવું જ બોલશો ને ?

[સહેજ ઢીલા થઈને અઢેલે છે]

રિતાબહેન

પેલી વંદના હમણાંની નથી આવતી કે શું ?

નરભાઈ

આવે તો છે. પણ કંઈ hitch, I mean મુશ્કેલી આવી હોય એમ લાગે છે.

હરરાય

શી ?

નરભાઈ

આ ભાઈસાહેબને હજુ પૂરી ઓળખાણ થયેલી નથી લાગતી ! “ અમે એકબીજાને પરણવા જેટલા ઓળખીએ છીએ એમ કહી શકાય ? ” This is absurd. આપણે તો એક દિવસમાં ઓળખી જતા. અને આ ? Complete six months ! બરોબર છ મહિનાથી તો દરરોજ મળે છે અને હજુ પરણવા જેટલા ઓળખતા નથી ! Silly; absolutely silly ! આ છોકરાનું થશે શું ?

હરરાય

(હસીને) The Heavens are not going to fall નરભાઈ. બધું બરોબર થઈ જશે. અમેરિકા ક્યાંય જાણુ પર રહી જશે અને કિતુ બે મહિનામાં પરણી જશે !

નરભાઈ

(નિસાસો નાખીને) આને તમે ઓળખતા નથી !

[હરરાય તકિયા ઉપર લાંબાવે છે. નરભાઈ પણ નિરાતે અટ્ટેલીને બેસે છે, રિતાબહેન અંદર જાય છે અને પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ બીજો.

મુંબઈના એક માળામાં બે ઝોરડીમાં પ્રતાપ અને રાકા રહે છે. રાકા સાદું લૂગડું પહેરીને એક ખુરશીમાં બેસીને વાંચતી દેખાય છે. પ્રતાપ પ્રવેશ કરે છે. તેણે પાટલુન અને ખમિશ પહેર્યાં છે અને તેના હાથમાં બે 'બંડલ્સ' છે.]

પ્રતાપ

જો તો રાકા. આજ તો લગલગ અર્ધો પગાર ખલાસ કરી નાખ્યો. (બંડલો એક ટેબલ પર મૂકીને ખુરશીમાં બેસે છે.) આજ તો પગારનો દિવસ ! પૈસા આવ્યા અને પેલો વીરૂ મળ્યો. અમે તો ઊપડ્યા Peoples' Paradise માં, અને આવતાં આવતાં આ બધું લીધું.

[બેસીને નિરાંતે પવન ખાય છે અને રાકા બંડલ ઉઘાડીને બધું જુવે છે.]

રાકા

આમ મારે માટે પૈસા નકામા શું કામ ખરચો છો ? થોડા પૈસા બચાવવા પણ જોઈએ ને ? આ રીતે તો તમારે અમદાવાદથી મંગાવવા પડશે.

પ્રતાપ

તે મંગાવીશું, એમાં શું ? અમારે તો પૈસા આવે
એમ જાય. ગણત્રીખણત્રી તમને લોકોને સોંપી.

[હસે છે]

રાકા

હજી તો કેટલીય જરૂરની વસ્તુઓ ખરીદવાની છે.
પપા અને રિતાબહેન આવે ત્યારે આવા ફર્નિચર અને ફ્રેટા
વિનાના ઘરમાં તેમને રાખું ?

પ્રતાપ

લાવને ફર્નિચર. કોણ ના કહે છે ?

રાકા

પણ પૈસા વિના જ ?

પ્ર પ

(ગજવામાંથી પાકિટ કાઢીને) આ રહ્યા પૈસા. હજી
તો અર્ધો પગાર વધ્યો છે.

રાકા

આખા મહિનાનું ખર્ચ પણ ખાકી જ છે ને ?

પ્રતાપ

મને આ પસંદ નથી, રાકા. આ શું ? પગાર આવે
એટલે ખરચીએ પણ નહિ ?

રાકા

પણ અર્ધો પગાર !

પ્રતાપ

એ તો અર્ધોય ખરચાય અને આખોય ખરચાય !
અને કાલે વીરુ અને રમેશ જમવા પણ આવવાના છે.

રાકા

(ચિડાઈને) તમે આવું બધું કરી આવો અને મને પૂછો પણ નહિ ?

પ્રતાપ

એમાં તને શું પૂછવાનું ?

રાકા

બધી તૈયારી મારે કરવાની છે કે બીજા કોઈને ?

પ્રતાપ

હું મદદ કરીશ. બસ. પલ્લવી પણ આવવાની છે.

રાકા

(આશ્ચર્યથી) પલ્લવીબેન ક્યાં મળ્યાં હતાં ?

પ્રતાપ

ફોર્ટમાં ગૌતમભાઈનો ભેટો થઈ ગયો હતો. એમની તો એની એ જ વાતો ! મેં કહ્યું, ‘ કાલે જમવા આવવાનું છે. પલ્લુને વહેલી મોકલજો. ’ તો કહે, ‘ અરે હું પણ સવારના પહોરમાં આવી પહોંચીશને. પણ પછી મેટ્રોમાં જવાનું. ’ અને મારો ઉત્તર પણ સાંભળ્યા વિના એમણે તો ચાલતી પકડી. ખરા છે !

[રાકા સામું જોઈ રહે છે]

રાકા

(ગંભીરતાથી જ) એટલે આ બધું કરવાનું છે કાલે સવારે, અને તમે મને આજે સાંજે કહો છો, એમને ?

પ્રતાપ

મેં કહ્યું નહિ ? હું છું ને ? પલ્લવી પણ આઠ વાગતામાં આવી સમજ ને.

રાકા

આવી રહ્યાં પલ્લવીએન ! બપોર પહેલાં આવે તો શરત

પ્રતાપ

(સહેજ ગિન્નાઈને) ના પણુ આવે. અમારે તમારા જેવું નહિ. નવ એટલે નવને પાંચ ન જ થાય !

રાકા

(મક્કમતાથી) એવું જ હોવું જોઈએ. (થોડીવાર શાન્ત બેસી રહીને) હવે હું કરીશ શું ? તમને હું ખરી વાત કહું છું. આવું બધું મને અગાઉથી પૂછ્યા વગર ન જ કરવું.

પ્રતાપ

(થોડો ગુસ્સે થઈને) એટલે ? વિચાર આવે કે તરત તને પૂછવા ઘેર દોડું ? દરેક નાની બાબતમાં તને પૂછીને પગલું ભરું ?

રાકા

(મિઝગથી) આ નાની બાબત છે ? છસાત માણસનું રાંધવાનું અને તૈયારી માટે સમય જ નહિ !

[રાકા પટપટ કરતી અંદરની રૂમમાં ચાલી જાય છે. પ્રતાપ બેઠીને એક આરામ ખુરશીમાં પડે છે અને પાસેની એક ખુરશી ઉપર પગ નાખે છે. થોડીવારમાં રાકા પાછી આવે છે.]

રાકા

(ચીઠમાં ને ચીઠમાં) તમે, ભાઈસાહેબ, આવું બધું વેરવિખેર ન કરો ! દરેક વસ્તુ તેની જગ્યાએ જ જોઈએ.

પ્રતાપ

(રહેજ તપી ને) આ ઘર મારે માટે છે કે હું આ ઘર માટે છું ?

રાકા

એનો નિર્ણય તમે જ કરજો, પણ આ ગમે તેમ બેસવાનું જોઈએ. (ખુરશી ખેંચવા જાય છે.)

પ્રતાપ

(દટતાથી) હું પગ નાખીશ.

રાકા

હું નહિ નાખવા દઉં.

[પ્રતાપના પગ તલેથી ખુરશી ખેંચી લઈને બેસી જાય છે]

પ્રતાપ

(ગુસ્સામાં, એકદમ) I Can't tolerate this ! હું કલથી બંને ખુરશી ભેગી કરીને બેસીશ.

રાકા

(નરમ પડીને) કેવી રીતે ?

પ્રતાપ

તે તને કાલે જ બતાવીશ. (થોડીવાર પછી ભેભો થઈ જાય છે.) આજથી મારે ખુરશીમાં જ નથી બેસવું.

રાકા

(ગેલમાં આવીને) કેમ ? હમણું તો બે ખુરશીમાં બેસવાની વાત કરતા હતા ને ?

પ્રતાપ

(ફરતો ફરતો) ચૂલો અને ચારણચૂલ્લી ! Please don't disturb me.

રાકા

(પાછી તપીને) તે નવરૂં પણ કોણ છે ?

[રાકા પાછી ઉતાવળી ઉતાવળી અંદર ચાલી જાય છે. પ્રતાપ પાટલુન કાઢીને એક ટેબલ ઉપર નાખે છે અને ખમીસ કાઢીને સદરે પહેરીને ટેબલને છેડે બેસે છે. રાકા પાછી આવીને પાટલુન ટેબલ ઉપર પડેલું જોઈ, પ્રતાપ સામે જોઈ, પાટલુન ઉપાડે છે અને પછી પાછળથી પ્રતાપનો કાન પકડીને પૂછે છે.]

રાકા

પાટલુન ક્યાં મૂકવાનું ?

પ્રતાપ

(કાન છોડાવીને) એટલે તું શું કહેવા માગે છે ? કાલથી રસ્તામાં નાખીશ.

રાકા

હું નહિ નાખવા દઉં. દરેક વસ્તુ એની જગ્યાએ જ જોઈએ.

પ્રતાપ

તારે મને શિખામણ ના આપવી. (થોડીવાર પછી તારે પરણવાને બદલે મહેતીજ થવું જોઈતું હતું.

રાકા

(ચિડાઈને) That's my lookout. તમારે મને સલાહ આપવાની જરૂર નથી.

પ્રતાપ

તે નવરું પણ કોણ છે સલાહ આપવા ?

રાકા

આપો છો ને વળી ?

[પ્રતાપ અંદર જાય છે. રાકા બેસી રહે છે.
થોડીવારમાં પાછો ફરીને પ્રતાપ ખુરશીમાં
બેસી જાય છે]

રાકા

વાપરવાની ના કહેતા હતા ને ?

પ્રતાપ

(હજી ગુસ્સામાં) It's my chair. I shall use it.

રાકા

તમારી 'ચેર' હોય તો કેટે બાંધીને ફરોને, હું ક્યાં
ના પાડું છું.

પ્રતાપ

ગમે તેમ ના બોલ, રાકા. તને ખરી વાત કહું છું.

રાકા

તે શું કરશો વળી ?

[રેવા જોવી ચર્મ જાય છે]

પ્રતાપ

I shall see what I can do.

[ચાલ્યો જાય છે. રાકા પણ અંદર ચાલી
જાય છે, થોડીવાર પછી બંને પાછા આવે
છે અને ખુરશીમાં બેસે છે. કોઈ કોઈને બોલતું
નથી. પડદો પડે છે.]

[ખીજે દિવસે પ્રતાપ કપડાં પહેરીને બહાર જવા નીકળે છે. રાકા આગલી રૂમમાં બધું ગોઠવતી હોય છે. બંને તાળાં અને 'મુક'માં આવી ગયેલાં દેખાય છે.]

રાકા

અત્યારના પહોરમાં ક્યાં ચલાવ્યું ?

પ્રતાપ

વીરુ, રમેશ અને પલ્લવીને ના કહેવા.

રાકા

ગાંડૈયાં ના કાઢો. એક વખત આમંત્રણ આપીને એમ ના કહેવા જવાતું હશે ?

પ્રતાપ

હું કહીશ કે મેં રાકાને પૂછ્યા વિના આમંત્રણ આપ્યું હતું, એટલે તે પાછું ખેંચી લઉં છું !

રાકા

(લાડતી લાડતી) એટલે બધાં આગળ મને હલકી પાડવી છે એમ ને ?

પ્રતાપ

એમાં હલકી ક્યાં પાડું છું. I state facts.

રાકા

(ગોઠવવાનું પડતું મૂકીને) Facts માં શું છે ? મેં શું કહ્યું હતું ? મને પહેલેથી વાત કરો તો હું બધું બરાબર તૈયાર કરી શકું ને ?

પ્રતાપ

પણ—

રાકા

(એની ખૂબ પાસે જઈને, એની દાઢી પકડીને) તમે તે દિવસે કહેતા હતા ને કે ‘ હવે કદી નહિ ચિડાઉં ? ’

રાકા

તે હું ક્યાં ચિડાયો છું ? આ તો વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યની વાત આવી એટલે.

પ્રતાપ

એટલે જેવું તમારું સ્વાતંત્ર્ય એવું મારું નહિ, ખરું ને ?

પ્રતાપ

(ખુરશીમાં બેસીને) જો રાકા, દલીલમાં હું તને કદી હાતવાનો નથી. પણ I tell you, ના કહેવાના પણ There are Ways and Ways.

રાકા

હવે બીજા Ways વાપરીશું. બસ હવે. (સ્મિત કરે છે અને અંદર જઈને એક ઝોળી લઈ આવે છે.) લો ત્યારે, શાક અને પત્તરવેલીયાં લેતા આવો. મશાલો બૂલતા નહિ, અને પાન....અને જલદી પાછા ફરવાનું.

પ્રતાપ

(મુઠમાં આવી જઈને) અરે હમણાં પાછો ફર્યો સમજને.

[પ્રતાપ ચાલ્યો જાય છે, રાકા અંદર જાય છે અને બહાર આવે છે. રસોડાની તૈયારી કરતી કરતી બોલે છે]

પ્રતાપ

(સ્વગત) છે કંઈ? ચીઢાયા શું અને મનાયા શું? આવો સ્વભાવ હોય? ના કહેવા નીકળ્યા'તા અને શાક લેવા ગયા! સાવ છોકરમત છે! ઉંમરે મારાથી મોટા તેમાં શું? માળાપે આવા છેક બાળક જેવા કેમ રહેવા દીધા હશે? પપાજીને ચાર જ દિવસ આમની સાથે રહેવાનું હોય તો! નાનીબેને કહ્યું હતું, 'આમને ગણત્રી કરતાં અને ગંભીર બનતાં શિખવજે?' શું શિખવું? કપાળ મારું! કમળના પાંદડાં ઉપર પાણીના ટીપા જેવું છે! કશું એમને અડકીને રહે ત્યારે ને? (શાંત થઈને થોડીવાર કામ કરે છે. પછી નિસાસો નાખીને) શું આમ ને આમ મારે આખી જિંદગી ગાળવાની? (શાન્ત બેસી રહે છે). નાનીબેનની સલાહ લેવી પડશે. પપાજીની તબિયતનો ગઈ કાલે કાગળ આવ્યો છે.

[કંઈ નિશ્ચય કર્યો હોય એવું એના મોં ઉપરથી કળાય છે. બોલ્યા ચાલ્યા વિના તે આવગ્ન કરે છે અને પછી બેસીને રસોડાનું કામ શરૂ કરે છે. એટલામાં પ્રતાપ દાખલ થાય છે. અને પાછળથી રાકાની આંખો દેખાવે છે.]

રાકા

એટલામાં આવ્યા કે શું? કંઈ બહુ ઉતાવળા!

પ્રતાપ

ઉતાવળ કરવી જ પડે ને. તૈયારી કરવામાં મદદ કરવાની છે ને? (હસે છે.)

રાકા

(એક પાટલા ઉપર બેસીને પાતરાંની વ્યવસ્થા કરે છે)
લો, આ શાક સમારો.

[એક પાટલો ખસેડે છે. પ્રતાપ બેસે છે
અને શાક સમારવું શરૂ કરે છે એટલામાં
બહારથી ખૂમ સંભળાય છે. 'આવું કે,
રાકા ભાભી ? ']

પ્રતાપ

હું કહેતો હતો ને ? જો પલ્લવી આવી પહોંચી !

રાકા

તમને પલ્લવી બેનનાં સ્વપ્નાં આવતાં લાગે છે !
આ તો વીરૂભાઈ છે, વીરૂભાઈ.

[પ્રતાપ બારણા પાસે જાય છે, રાકા અંદર
ચાલી જાય છે, વીરેન્દ્ર દાખલ થાય છે.]

પ્રતાપ

હલ્લો, વીરૂ ! સગુણાબેન ના આવ્યાં ?

વીરેન્દ્ર

એને આજે એના કોઈ સગાને ત્યાં જવાનું હતું એટલે
હું એકલો જ આવ્યો. (પાટલા ઉપર બેસે છે.)

પ્રતાપ

(પાટલા ઉપર બેસીને) અને રમેશ ?

વીરેન્દ્ર

હું એને ઘેર ગયો હતો, પણ કંઈ બહાર નીકળી
ગયો લાગે છે. રાકા ભાભી ક્યાં ?

[એટલામાં રમેશની 'પ્રતાપ છે કે ?' ની ખૂબ બહારથી સંભળાય છે અને રમેશ અંદર આવે છે.]

પ્રતાપ

બેસ, રમેશ. તારી જ વાત કરતા હતા. અત્યારના પહોરમાં ક્યાં નિકળી પડ્યોતો ?

વીરેન્દ્ર

(રમેશ સામું જોઈ ડોકું હલાવતો હલાવતો) સમજ્યા કેની ? એકાદ Visit તો મારવી જ પડે ને ? (બધાં હસે છે)

રમેશ

તારી જેમ નહિ હોકે ! પરણ્યા પહેલાંના તારા દિવસો બૂલી ના જતો. (આબુઆબુ જોઈને) કેમ રાકાલાલી દેખાતાં નથી ?

[રાકા અંદરથી બહાર આવે છે]

ઓ-હો-હો કેમ રાકા....ભા....અરે ! બહેન, મદદ કરવા આવી પહોંચ્યો છું.

વીરેન્દ્ર

(નમસ્તે કરીને) અને હું પણ.

રાકા

(હસીને) કેમ, વીરેન્દ્ર, એકલા આવી પહોંચ્યા ? રમેશભાઈ, મઝામાં ને. અહીં જ બેસોને. હું આ બનાવી દઉં.

[અંદર જવા જાય છે.]

પ્રતાપ

અમે બધા અંદર જ બેસીએ તો ?

રાકા

(જતાં જતાં ઊભી રહી ને) ના, ના. અહિં જ બેસો.
વીરુભાઈ ને ઠીક પણ રમેશભાઈ ને ક્યાં રસોડામાં બેસવાની
ટેવ છે ?

[અંદર ચાલી જાય છે. પ્રતાપ વગેરે જુદે
જુદે ઠેકાણે બેસે છે. એટલામાં પાડોશીનો
છોકરો ચંપક પ્રતાપને બોલાવવા આવે છે.]

ચંપક

પ્રતાપભાઈ, તમારો ફ્રેન છે.

[પ્રતાપ જાય છે. રમેશ અને વીરુ વાતો કરે
છે. થોડીવારમાં પ્રતાપ પાછો આવે છે અને
રાકાને બોલાવે છે.]

રાકા

(બહાર આવીને) શું છે ?

પ્રતાપ

પલ્લવીનો ફ્રેન છે. એ નથી આવવાની.

રાકા

હું તો કહેતી જ હતી. તમે ધારતા હતા કે પલ્લવીએન
આઠ વાગતામાં આવીને ઊભાં રહેશે. (સ્મિત કરે છે.)

પ્રતાપ

પણ બિચારી કરે શું ? ગૌતમભાઈને સખત તાવ
આવ્યો છે.

રાકા

(ગંભીરતાથી) હેં ! કાલે મળ્યા હતા એમ તમે તો
કહેતા હતા ને ?

પ્રતાપ

એટલે આજે તાવ ન આવે એવું ક'ઈ છે ?

રાકા

કોણ પલ્લવીબેન ફ્રેન ઉપર આવ્યાં હતાં ?

પ્રતાપ

ના. એમના ઉપર પેલા કોઈ રહે છે ને ? હું ધારું છું
ડૉક્ટર છે તે.

રાકા

એમ કે ? ત્યારે તો તાવ કદાચ વધારે હશે ! આપણે
આજે સાંજે જ જઈશું.

પ્રતાપ

જોઈએ. એ તો માંદગી હોયે ખરી અને ના પણ
હોય ! અમે તો એવા. ગૌતમભાઈને સહેજ ઠીક ન હોય
અને પલ્લવી નિકળતી હોય અને તે કહે, 'આજે ના જઈશ
ને !' તો પલ્લવી તો રોકાઈ જાય.

[હસે છે.]

રાકા

તમારાં પલ્લવીબેન બહુ સારાં, સ્નેહાળ, આજ્ઞાંકિત. બસ.

[ફિક્કું હસે છે.]

પ્રતાપ

(હસતો હસતો) પણ એથી તું એવી નથી એમ સાબિત
નથી થતું.

રાકા

(ધીમેથી) જવાદોને હવે. તમે મને કેવી ધારો છે
એ હું નથી જાણતી ?

પ્રતાપ

(ગંભીર થઈ જઈને, ધીમેથી) એટલે તું શું કહેવા માગે છે ?

રાકા

કંઈ નહિ, કંઈ નહિ.

[અંદર ચાલી જાય છે. પ્રતાપ રમેશ પાસે જઈને બેસે છે. એનું મોં સહેજ ગંભીર લાગે છે. રાકા ચા લઈને આવે છે. એના મોં ઉપર પણ આનંદ નથી. બધા ટેબલની આજુબાજુ ગોઠવાઈ જાય છે અને ચા પીએ છે.]

રમેશ

કેમ Upset લાગે છે, રાકાબેન ?

પ્રતાપ

પલ્લવી નથી આવવાની ને એટલે, બધી તકલીફ એને એકલીને ઉઠાવવી પડશે.

[રાકા પ્રતાપ સામું સહેજ ક્રોધી નજરે જુવે છે.]

વીરેન્દ્ર

આપણે બધા છીએ ને ? Self help is the best help.

રાકા

અરે એ તો અમસ્થા ! તમે તમારે મારો ગપ્પાં, હું હમણાં જ બધું બનાવી દઉં છું.

[અંદર ચાલી જાય છે.]

રમેશ

રાકાબેન Sensitive લાગે છે !

વીરેન્દ્ર

સગુણા પણ એવી જ છે. બધી સ્ત્રીઓ એવી જ હોય, કેમ પ્રતાપ ?

પ્રતાપ

(વિચારમાં બોલતો હોય તેમ) ના. ના. રાકા તો Oversensitive છે. She gets upset very soon !

રમેશ

ચાલો ત્યારે, જરા ચીઠવીએ.

વીરેન્દ્ર

હા. હા. મઝા આવશે.

[પ્રતાપ ના, ના, કરે છે, પણ બંનેમાંથી કોઈ ગણકારતું નથી. રમેશ ખૂબ પાડે છે. ' રાકાએન, બહાર તો આવો. ' થોડીવારમાં રાકા આવે છે.]

રમેશ

રાકા ભાભી—અરે, બહેન. બહુ મરચાં ના નાખતાં. આ પ્રતાપ કહે છે કે તમે તો બહુ મરચું ખાઓ છો. [હસે છે.]

વીરેન્દ્ર

અને આપણને તો તળેલાં પત્તરવેલીઆં લાવે છે. પ્રતાપ કહે છે કે તમે તો બાફેલાંના હિમાયતી છો. [હસે છે.]

રાકા

(પ્રતાપને) તમને આ સિવાયની વાત જ જડતી નથી ? અને આપણે મરચાં ક્યારે બહુ ખાઈએ છીએ ?

પ્રતાપ

(ખંધી રીતે હસતો હસતો) આપણે નહિ, તું.

રાકા

અને તમે તો ઓછું ખાતા હશો ? અને બાફેલાં પત્તરવેલીઆં તમને ક્યારે ખવડાવ્યાં ?

વીરેન્દ્ર

(હસતો હસતો) એ તો કહે છે, ‘હું’ ગમે તેટલું કહું, પણ અહીં તો જે થતું હોય તે થાય.’

રાકા

(ગુસ્સે થઈને) આવું જીકું ? ખાઓ સમ તમારાં પલ્લવીબેનના, જે કોઈ દિવસ બાફેલાં પત્તરવેલીઆં ખાધાં હાય તો !

પ્રતાપ

(થોડો ગંભીર થઈને) પણ રાકા, આ લોકો તો મશ્કરી કરે છે.

રાકા

(ડોકું હલાવીને) કરે જ ને ? તમે આવું આવું કહો એટલે બીજું કરે પણ શું ?

પ્રતાપ

ચાલ, વીરૂ, ચાલ, રમેશ ! થોડીવાર બહાર જઈ આવીએ. પાછી પણે થશે તો મીકુંબીકું વધારે નાખી દેશે.

[બધા બેઠે છે અને હસતા હસતા બહાર ચાલ્યા જાય છે. રાકા અંદર જઈને બહાર

આવે છે. એના મોં ઉપર ગુસ્સો છે. થોડીવારમાં
પ્રતાપ, પોતાનું પાકિટ ભૂલી ગયો હોય છે
તે લેવા પાછો આવે છે.]

પ્રતાપ

(રાકા પાસે જઈને મૃદુ અવાજે) તું પણ શું રાકા ?
મસ્કરી પણ નથી સમજતી ?

રાકા

(છ'છેડાઈ પડે છે.) હા, હા. હું તો સાવ મૂળી
છું. ડહાપણ તો બધું અમદાવાદમાં જ ભર્યું છે !

[અંદર જવા માગે છે]

પ્રતાપ

(તેની પાછળ જઈને) પણ આ લોકોએ નક્કી કર્યું
હતું કે તને ચીઢવવી.

રાકા

અને હું ચીઢાઈ !

પ્રતાપ

(ગુસ્સે થઈને) તારે ન ચીઢાવું જોઈએ. you must
learn to control yourself.

રાકા

આ ભાષણ કરવાની જગા નથી. તમે બહાર જાઓ.
નકામી પાર્ટિ બગડશે અને પલ્લવીએનને ત્યાં નહિ જવાય.

[ઉતાવળી ઉતાવળી અંદર ચાલી જાય છે]

પ્રતાપ

(પાકિટ ટેબલના ખાનામાંથી કાઢે છે. અને થોડીવાર કિંકર્તવ્યમૂઠ થઈ ને ઊભો રહે છે. પછી સ્વગત બોલે છે).
બહુ જ ગંભીર છે અને ખૂબ જ Touchy છે. (ફરે છે) આખું જીવન ! My god !

[નિસાસો નાખે છે અને ચાલ્યો જાય છે.
પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ ૩ જો

[ગૌતમ એક મુઠા ઉપર બેઠો બેઠો દાઢી કરતો નજરે પડે છે. પદ્મવી અવારનવાર કામકાજ માટે આવળ કરતી દેખાય છે. ગૌતમમાં કશું જ પરિવર્તન થયું નથી. પદ્મવી થોડી કૃશ અને ગંભીર લાગે છે.]

ગૌતમ

[દાઢી કરતે કરતે થોભીને
પદ્મવી તરફ જોઈ રહે છે.]

તમે પાછળથી જરોખર શોભના સમર્થ જેવાં લાગો છો.

પદ્મવી

હાં (કશું જોઈતું છે.)

ગૌતમ

(હિંમત કરતો અટકીને) અને તમે ગુસ્સો કરો છો ત્યારે આળાદ શાન્તા આપ્ટે જેવાં લાગો છો.

પદ્મવી

હાં. (એક ખુરશી એક ઠેકાણેથી બીજો ઠેકાણો મૂકે છે અને 'ડસ્ટર'થી સાફ કરે છે.)

ગૌતમ

(ચાલુ હજમતે) અને તમે રાંધવા માટે બેસો છો ત્યારે તો પેલી.....કોણ રે.....you see..... તેના જેવાં લાગો છો.

પદ્મવી

(તેના સામું શુષ્કતાથી જોઈ રહે છે.) કોણ પણ ?

ગૌતમ

(રસમાં આવી જઈને) કેમ ? પેલી....ઓ.....

[થોડું કપાય છે અને લોહી નિકળે છે]

પદ્મવી

(પાસે જઈને પાવડર દાખતાં દાખતાં) મેં તમને અનેક વખત કહ્યું છે કે તમારે મને નટીઓ સાથે ન સરખાવવી. તમને બહુ શોખ હોય તો તેમના ફ્રાટા હારખંધ મૂકીને દરરોજ ફૂલ ચડાવોને !

ગૌતમ

(કપાયો છે ત્યાં રૂમાલ દાખીને) હું બી try કરું છું. પણ સાળું એવું થઈ જાય છે ! તમે જોલો ત્યારે, ગાઓ ત્યારે, ન્હાઓ ત્યારે, કપડાં બદલો ત્યારે, હસો ત્યારે, વઢો ત્યારે, સૂઓ ત્યારે, બસ કોઈને કોઈ ' સ્ટાર ' જેવાં જ લાગો છો !

[પદ્મવી સામું પ્રશંસાની નજરે જોઈ રહે છે.]

પદ્મવી

બસ કરો હવે. હજમતનું પતાવો અને પેલી દવા પી લો.

ગૌતમ

ચેની દવા ?

પદ્મવી

કેમ, કાલે તાવ આવ્યો હતો તે ભૂલી ગયા ? પતુને ઘેર પણ હું ન જઈ શકી ! આજે એ લોકો આવ્યાં સમજોને ! (ખારણા તરફ નજર કરે છે.)

ગૌતમ

આવે તો એમને રાખી પાડજો. મજા આવશે. પ્રતાપ-લાઈ અચ્છા આદમી છે. ઘણી વખત મને એ શાહુ મોડક જેવા લાગે છે !

પદ્મવી

જો પાછા ? તમને સિનેમા માટે આટલું બધું હતું તો પછી એજ લાઈનમાં કેમ ન ગયા ?

ગૌતમ

મારો તો વિચાર હતો જ, પણ ‘કાઘરે’ મને ગલ-રાવ્યો કે હું સિનેમા લાઈનમાં જઈશ તો તમે મારી સાથે નહિ પરણો !

પદ્મવી

એટલે મારી સાથે પરણવા ખાતર તમે સિનેમા લાઈનમાં ન ગયા : અને હવે પરણીને ઘરમાં સિનેમા જોયા કરો છો !

ગૌતમ

પણ એમાં હું કંઈ ખોટું કરું છું ?

પદ્મવી

(એકદમ તપી જઈને) of course માણસને કોઈ

ખીજી બાબતોમાં પણ રસ તો હોવો જોઈએ ? આ તો સવાર સાંજ, બપોર કે રાત. બસ આ નટી અને પેલો નટ ! (છણકો કરીને) આ શું બજ્યું ? મને તો બહુ જ કંટાળો આવે છે.

ગૌતમ

(પહેલાંના જેટલી જ સ્વસ્થતાથી) તો હવે એવી વાત નહિ કરું. બસ.....પણ કહું ? અત્યારે તમારું મોં વાડિયાની નાદિયા જેવું લાગે છે !

પદ્મવી

(ગુસ્સે થઈને) ચૂલામાં પડી તમારી નાદિયા !

[એકદમ અંદર ચાલી જાય છે. ગૌતમ પણ હજમતનો સામાન લઈ અંદર ચાલ્યો જાય છે. અને થોડીવારે મોં લુછતો લુછતો ફરીથી દાખલ થાય છે.]

ગૌતમ

(સ્વગત) સિનેમામાં તો, બસ, જવાનો, જવાનો ને જવાનો જ. એના વિના જિંદગી કેમ કરીને જાય ? (થોડીવાર આંટા મારે છે) આ શું સાળું ? સવાર સાંજ એક જ ટેબલ ઉપર બેસીને આંકડા ગણવાના અને ઘેર આવો તો Ban on Cinema talk ! (માથું ધુણાવીને) No. No. મને ગમે છે એજ રસ્તે હું જવાનો. !

[વળી પાછો નીચું ધાલીને આંટા મારે છે. પદ્મવી હાથમાં દવાનો પ્યાલો લઈ ને દાખલ થાય છે.]

પદ્મવી

પાછા દવા ભૂલી ગયા ? લો, આ પીલો.

[પ્યાલો તેની તરફ ધરે છે.]

ગૌતમ

I am O. K. મારે દવાને શું કરવી છે ? મને દરરોજ સિનેમામાં જવા મળે તો કોઈ દિવસ માંદો જ ના પડું ને !

પદ્મવી

(ચીઝાર્ક ને) પાછી સિનેમાની વાત ! (થોડીવાર પછી) તો જાઓ. કોણ રોકે છે ?

ગૌતમ

તમે જ વળી. બીજું કોણ રોકી શકે ?

પદ્મવી

(ગુસ્સામાં) હું તમને રોકું છું. ? Why should I ? તમને જો ઘર કરતાં ત્યાં વધારે ગમતું હોય તો જાઓ, દરવાજા ખુલ્લા છે.

ગૌતમ

(પદ્મવી સામું જોઈ રહે છે, પછી એકદમ) બસ, આવો જ પ્રસંગ ‘સીધા રાસ્તા’માં છે. અદ્વારખ જવા માગે છે અને નજીમા તેને રોકે છે. પછી નજીમા હા પાડે છે એટલે અદ્વારખ જવાનું માંડી વાળે છે.

[બેસી જાય છે]

પદ્મવી

(ખૂબ કંટાળીને) મહેરબાની કરીને સિનેમાની વાત છોડો અને આ દવા પી લો.

ગૌતમ

મેં તમને કહ્યું નહિ. I am O. K,

પદ્મવતી

(તોછડાઈથી) કહ્યું તેથી શું ? દર ત્રીજે દહાડે તો તબિયતમાં કાણું પડી જાય છે !

ગૌતમ

(ગંભીર થઈને) એટલે ?

પદ્મવતી

(બુસ્સાથી) એટલે એમ કે સિનેમાનું ધ્યાન ધરો છો એના કરતાં શરીરનું ધ્યાન ધરો અને કસરત કરો.

ગૌતમ

અને જડકસરત જેવા થાઓ ! કેઈ જાતનો રસ નહિ કે કેઈ પ્રકારની રસિકતા નહિ !

પદ્મવતી

(તિરસ્કારથી) આ રસિકતા ! હું. માંદલાઓની રસિકતા પણ માંદલી જ ને !

ગૌતમ

એટલે તમે શું કહેવા માગે છો ?

પદ્મવતી

(શબ્દો ઉપર ભાર દઈને ધીમે ધીમે) એટલે હું એમ કહેવા માગું છું કે નટનટીઓનાં નામ લીધાં કરવાં અને એમનાં જ સ્વપ્ન સેવવાં એ માંદલી રસિકતા છે ! (થોડીવાર થોભીને) બતાવોને એકાદ નટ જેવું શરીર અને બતાવોને એના જેવો—(અચકે છે.)

ગૌતમ

(આતુરતાથી) એના જેવો શું ?

પદ્મવી

(એકદમ) શું તે પ્રેમ ! હિંમત હોય તો સિનેમામાં
બતાવે છે એવો પ્રેમ કરી જાણીને.

ગૌતમ

ત્યારે હું શું કરી રહ્યો છું ?

પદ્મવી

મશ્કરી.

ગૌતમ

(આશ્ચર્યથી) મશ્કરી ? કેની ?

પદ્મવી

પ્રેમની અને મારી.

ગૌતમ

જુઓ. તમે બહુ fast જાઓ છો. આમ તો હું સુધ-
રેલા વિચારનો છું, પણ, there is a limit !

[ઊભો થઈ જાય છે અને આમતેમ ફરે છે]

પદ્મવી

(મશ્કરીમાં હસીને) બસ ને ? (થોડીવાર શાંત રહ્યા
પછી) આ બાબતમાં મારા કિતુભાઈ ! કેવું શરીર ! કેવી
રસિકતા ! અને આમ ચીડાય કે ?

ગૌતમ

(એકદમ બરાડો પાડીને) બહુ થયું હવે ! અને હું

તમને ચોખ્ખું કહું છું કે તમારા કિતુભાઈનું નામ મારી આગળ તમારે ન દેવું.

[ઉતાવળો ઉતાવળો આંટા મારે છે]

પદ્મવી

(ઠંડા પેટે) કારણ ? એમણે બિચારાએ તમારું શું બગાડ્યું છે ?

[ગૌતમ સામું જોઈ રહે છે.]

ગૌતમ

(ઠંડો પડીને) મને ન ગમે તે તમારે ન કરવું જોઈએ.

પદ્મવી

અને મને ન ગમતું હોય તે ? તમારે ?

ગૌતમ

(તેની પાસે આવી હાથ જોડીને) મને માફ કરો.

[ઉતાવળો ઉતાવળો, ગૌતમ અંદર ચાલ્યો જાય છે. પદ્મવી થોડીવાર પુરસ્કામાં બેસી રહે છે, પછી જાલી થઈને ધીમે ધીમે આંટા મારે છે.]

પદ્મવી

(સ્વગત) કિતુભાઈ કહેતા હતા, ‘ આપણે ત્યાં લગ્નની ગંભીરતા લગ્ન પછી જ સમજાય છે. ’ (નિસાસો નાખે છે.) કેટલું સાચું ? (ગૌતમ ચાલ્યો ગયો હોય છે તે દિશા તરફ જોઈને) આ માણસ ! એને એક જ બાબત છે ! (ફરીથી નિસાસો નાખે છે.) આખું જીવન ! !

[હાથ મોં ઉપર રાખીને બેસી જાય છે. થોડીવાર પછી ધીમે પગલે અંદર ચાલી જાય છે, પ્રતાપ અને રાકા પ્રવેશ કરે છે. બંને ગંભીર છે. બંનેએ પહેરવેશમાં થોડો ફેર કર્યો છે. પ્રતાપે ઘોતીઠિંગ અને પહેરણુ અને રાકાએ ઘોળી સાડી પહેર્યાં છે. રાકા, 'છોક્રે પલ્લવી-બેન ?' અને પ્રતાપ, 'ઊઠ્યા છો કે ગૌતમ-ભાઈ' એમ બોલે છે. અને અંદર જવા જાય છે. ત્યાં પલ્લવી સામી મળે છે. પલ્લવીતું મોં રડેલું છે. તે બંનેનું હસતે મોંએ સ્વાગત કરે છે.]

પલ્લવી

(પતુ સામે નજર ઠેરવીને) મેં ધાર્યું જ હતું કે તમે આવશો. (રાકાનો હાથ પકડી ને) માફ કરજો, ભાભી, હું ગઈ કાલે ન જ આવી શકી.

પ્રતાપ

(પલ્લવી સામે સાથેક નજરે જોઈ રહે છે) કેમ છે ગૌતમભાઈની તબિયત ? શું થયું હતું ?

રાકા

અને તમારી ? તમે પણ રોજ જેવાં નથી લાગતાં.

પલ્લવી

એમને તો સાધારણ તાવ હતો. મને કહે, 'ના જઈશ ને' એટલે હું રોકાઈ ગઈ.

[પ્રતાપ-રાકા એક બીજાની સામે અર્થપૂર્ણ નજરે જોઈ લે છે, ગૌતમ દાખલ થાય છે. એનામાં કોઈ જાતનો ફેરફાર થયો નથી.]

ગૌતમ

ઓ હો હો, આવો, આવો પ્રતાપભાઈ, આવ, રાકા. કાલે મારી તબિયત બગડી ગઈ એટલે ન ઓવી શકાયું. (પલ્લવી તરફ જોઈ લે છે અને પ્રતાપને ખભે હાથ મૂકીને) અત્યારે તમારી બેન વેરની વસુલાતમાં સવિતાદેવી લાગતી હતી એવાં લાગે છે.

[હસે છે. પલ્લવી બીડીને અંદર ચાલી જાય છે.]

પ્રતાપ

(ગૌતમ સામે સાશ્વર્ય જોઈ રહે છે.) તબિયત કેની ખરાબ છે ? તમારી કે પલુની ?

ગૌતમે

ગઈ કાલે મારી ખરાબ હતી, આજે એમની.

પ્રતાપ

(ચિંતાયુક્ત વદને) એને શું થયું છે ?

ગૌતમ

સિનેમાનો શોખ નથી એટલે મન આખો દિવસ ભારે ભારે રહે છે ! (પ્રતાપને ખભે ધખખો મારી ને) દિલ તો બહેલાવવું જોઈએ ને ? જિન્દગી હૈ મૌજ, મૌજ, મૌજ... બસ ખાવું, પીવું, સિનેમામાં જવું અને લહેર કરવી !

[બેફિકરાઈથી હસે છે અને આમતેમ ફરે છે. રાકા, અંદર પલ્લવી પાસે ચાલી જાય છે.]

પ્રતાપ

કાલે પેલો રમેશ કહેતો હતો કે તમે રાજીનામું આપવાના છો. મને પલુએ તો કંઈ વાત જ નથી કરી !

ગૌતમ

એમને જ ક્યાં ખબર છે ? મેં તો સિનેમા લાઈનમાં જવાનું નક્કી કરી દીધું છે.

પ્રતાપ

(સાશ્વર્ય) એમ ! પલ્લવી શું કહે છે ?

ગૌતમ

મેં કહ્યું નહિ, એમને ખબર જ નથી.

પ્રતાપ

એકાએક જવા માગો છો ? ખબર આપ્યા વિના જ !

ગૌતમ

Oh yes સિનેમામાં થાય છે એવું જ. એકદમ ચાલી નિકળવાનું. બધા શોધવા આવે. લાંબે વખતે હું જડું. મોટો સ્ટાર થઈ ગયો હોઉં ! ખૂબ પૈસા કમાયો હોઉં ! બધા આશ્ચર્યમાં હૂંબે અને પલ્લવી—તમારી બેન—

પ્રતાપ

(તેની સામું શંકાની નજરે જોઈ રહે છે.) આ શું ? અહિં જ ' પ્રેક્ટિસ ' ?

ગૌતમ

(ફરતો જાય છે અને બોલે છે,) Of course life is a film ! લલા, લલા, લલા.....લલા, લલા, લલા..... movie and talkie both. લલા, લલા, લલા....

[તાનમાં અને તાનમાં આંટા મારે છે. પછવી અને રાકા બંને આવે છે. પલ્લવી ગૌતમ તરફ નજર કરી લે છે. તેની આંખમાં]

કંટાળો અને અણુગમો હોય છે. રાકા હંમેશની
જેમ ગંભીર હોય છે.]

પદ્મલવી

પતુ, પપ્પાનો કાગળ છે. રિતાબેન માંદાં છે !

પ્રતાપ

(મોં ઉપર દુઃખ અને આશ્ચર્યનો ભાવ આવે છે.)
હૈં ! શું થયું છે ? મારા ઉપર કેમ કાગળ નથી ?

પદ્મલવી

(ગંભીરતાથી) હું ધારું છું કે તારે ત્યાં પણ આજે જ
આવશે.

પ્રતાપ

અઠવાડિયા પહેલાં પપ્પાનો કાગળ હતો એમાં તો
કંઈ નહોતું લખ્યું !

પદ્મલવી

પરમ દિવસે જ attack આવ્યો ! પપ્પાએ લખ્યું છે,
‘ આ વખતે સ્થિતિ ગંભીર છે ! ’ (કાગળ આપે છે.)

પ્રતાપ

(આખો કાગળ ઝડપથી વાંચી જાય છે) આપણે
કાલે જ નિકળી જવું જોઈએ !

પદ્મલવી

ભાલીને સાથે જ લઈશું ને ?

રાકા

હું વચમાં જ ઊતરી જઈશ. મારે ઘેરથી પણ કાગળ
છે. નાનુભાઈ સખત ખિમાર છે.

પ્રતાપ

(ગૌતમ ફરતો હોય છે તેની પાસે જઈ) તમે ગૌતમભાઈ ?

ગૌતમ

હું તો અહીં જ રહીશ. મારાથી હાલમાં મુંઝઈ છોડી શકાય એમ નથી !

[‘લલા, લલા’ કરતો કરતો ફરે છે. પ્રતાપ, પલ્લવી અને રાકા અંદર ચાલ્યાં જાય છે. ગૌતમ એકદમ ઊભો રહી જાય છે.]

Life is a film ! આવું humdrum જીવન શે જીવાય ? એમનો સ્વભાવ આનંદી છે, પણ સિનેમાનો શોખ જ નહિ ! એવું ન ચાલે....હું તો જવાનો જ....

[એના મોં ઉપર નિર્ણયની મક્કમતા હોય છે. એક બે આંટા મારીને એ પણ ચાલ્યો જાય છે અને પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ ૪ થો.

[રિતાબેન સૂતાં છે. હરરાય તેમનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈને બેઠા છે.]

રિતાબેન

(ક્ષીણ અવાજે) છોકરાં આવ્યાં ?

હરરાય

હમણાં જ આવી પહોંચશે, બેચાર મિનિટમાં.

રિતાબેન

તાર ક્યોં હોત તો વહેલાં આવતને !

હરરાય

(ખૂબ વહાલથી રિતાબેન સામું જોઈ રહે છે.) અરે, ગભરાઈ જાય બિચારાં ! અને તેમાંય તારી માંદગીનું વાંચે એટલે તો....

[બહાર અવાજ સંભળાય છે. હરરાય 'જો, છોકરાં આવી પહોંચ્યાં' કહે છે. રિતાબેન આતુરતાથી બારણા તરફ નજર ફેરવે છે. પ્રતાપ અને પલ્લવી પ્રવેશ કરે છે. બંનેના દેખાવમાં ઉજાગરો અને થાક કળાય છે. 'અમિ, અમિ' કહેતી કહેતી પલ્લવી અને 'મા,

મા, ' કહેતો કહેતો પ્રતાપ એકદમ રિતાબેનના
ખાટલા પાસે બેસી જાય છે અને ધીમે રહીને
બંને જણુ તેમના ઉપર માથું મૂકી દે છે.]

રિતાબેન

[ખૂબ મમતાથી બંનેના
માથા ઉપર હાથ ફેરવે છે.]

આવી ગયાં ! બેટા પતુ ! (પતુ મા સામે જુવે છે.)
કેમ સહેજ સો'રાયો છે ? અને તું દીકરી ! (પદ્મવી જિંચું
જુવે છે) મારી તોફાની ! (એના ગાલ ઉપર ટપલી મારે છે.)
કેમ ગાંખી પડી ગઈ છે ?

[બંને માથું તેમના ઉપર મૂકી દે છે
અને રિતાબેન હાથ ફેરવ્યા કરે છે.]

હરરાય

આખી રાતની મુસાફરી અને પાછાં બંને સાથે ! વાતો
કર્યા કરી હશે ! પતુ-પલુ, જાઓ, બધું પરવારીને આવો.

[પ્રતાપ અને પદ્મવી ઊઠે છે અને રૂમાલથી
મોં લૂછતાં લૂછતાં અંદર ચાલ્યાં જાય છે.
હરરાય પહેલાંની જેમ બેસીને રિતાબેનનો હાથ
પંપાળે છે. રિતાબેનને જિંધ આવી જાય છે.
થોડીવારમાં નરૂભાઈ દરવાજામાં દેખાય છે.
હરરાય રિતાબેનનો હાથ ધીમેથી નીચે મૂકી
એકદમ નરૂભાઈના સામે જાય છે અને રિતાબેન
તરફ આંખળી કરી તે સુધી ગયાં છે એવું સૂચન
કરે છે. બંને જણુ ઓરડાને બીજે છેડે ખુર-
શીઓ લઈને બેસે છે.]

નરેભાઈ

(ગંભીરતાથી) The same old attack again ?
છોકરાં તો આવી ગયાં ને ? (હરરાય ડોકું ધુણાવીને હા પાડે
છે. થોડીવાર શાંતિથી બેસી રહીને નરેભાઈ એકદમ ટટાર
થઈ જાય છે અને હરરાયના ખભા ઉપર હાથ મૂકીને)
The problem is solved ! બેડો પાર, હરરાય.

હરરાય

(ધીમેથી પણ રસપૂર્વક) શું ?

નરેભાઈ

કિતુએ હા પાડી દીધી !

હરરાય

(હસીને) હું નહોતો કહેતો કે અમેરિકા-અમેરિકા
બાબુ ઉપર રહી જશે !

નરેભાઈ

(હરરાયને શાબાશી આપતાં આપતાં) your prophecy
has come true. તમારી લવિષ્યવાણી સાચી પડી છે.
લગ્ન પણ એક બે મહિનામાં થઈ જશે !

હરરાય

આલો ત્યારે. હવે તો તમે દુનિયામાં સુખીમાં સુખી
માણસ ખરાને !

નરેભાઈ

(ટીલાશથી) આ Asthma ક્યાં છોડે છે ? (ઉધરસ
ખાય છે) એ ના હોય તો તો ? (ફરીથી ઉધરસ ખાય છે.)
છોકરાં કેમ નથી દેખાતાં ?

હરરાય

આવતાં જ હશે.

નરભાઈ

[પ્રતાપ ને પદ્મવી થોડીવાર પછી આવી પહોંચે છે. અને એ સાદાં કપડાં પહેર્યાં છે. અને ગંભીર છે.]

પદ્મવી

નરકાકા, જય હિંદ.

[નમસ્કાર કરે છે. પ્રતાપ પણ કંઈ બોલ્યા વિના હાથ જોડે છે]

નરભાઈ

(થાબડીને) અરે વાહ પોટ્ટી ! તું તો છ મહિનામાં સાવ બદલાઈ ગઈ છે ને ! અને પ્રતાપ ! You have become a little old man ! કંઈ બહુ ઠરેલ થઈ ગયો છે !

હરરાય

મુસાફરીનો થાક અને ઉબગરો અને એની માંદગીની ચિંતા !

[પ્રતાપ-પદ્મવી બેસે છે]

પદ્મવી

કિતુભાઈ શું કરે છે, નરકાકા ?

હરરાય

(વચમાં બોલી બેઠે છે.) કિતુ તો પરણે છે !

પ્રતાપ-પદ્મવી

(સાથે) હેં ! કેની સાથે !

નરભાઈ

પેલી કેઈ એની friend હતી ને ?

પદ્મવતી

વંદના ?

નરભાઈ

એ જ હશે. I don't remember names. નામ-
બામ આપણને યાદ રહેતું નથી. But there is a girl.
કેઈ છોકરી તો જરૂર છે.

[હસે છે. અને બધાં હસી પડે છે]

પ્રતાપ

અમે તો આજે જ કિતુભાઈને મળવા આવવાનાં છીએ.

નરભાઈ

એજ હમણાં આવશે ને ! હું નીકળ્યો ત્યારે 'રિતાકાકી '
પાસે આવવાનું કહેતો હતો. તમે આવવાનાં છો એ પણ
એ જાણે છે.

[ભેટે છે અને ઉધરસ ખાય છે. 'All
right, લડકે લોક. ઘેર આવજો ખરાં '
કહેતા કહેતા અને ઉધરસ ખાતા ખાતા
ચાલ્યા જાય છે.]

હરરાય

પતુ, ચાલ તો, અભિનો ખાટલો ઉચકાવ. જોડેની રૂમમાં
ખસેડીએ. તમે આવી પહોંચ્યાં એટલે કે કેમ પણ બહુ નિરાંતે
ભેંધે છે !

[હરરાય અને પ્રતાપ રિતાબેનનો ખાટલો
ભચકીને અંદર લઈ જાય છે. પછી બંને
પાછા આવે છે.]

પદ્મવી

અમિ બહુ serious છે, પપા ?

હરરાય

(વહાલથી) ના, રે, ના. કાગળ લખ્યો તે દિવસે.
ગંભીર ' હુમલો ' હતો. હવે તો ચિંતા જેવું કંઈ જ નથી.

પ્રતાપ

અમે તો એવા ગભરાયા !

હરરાય

મેં ધાર્યું જ હતું, એટલે જ તાર ન ક્યો ને ! તમે
અહીં બેસો છો ને ? હું પરવારી લઉં.

[બપ છે.]

પદ્મવી

(થોડીવાર શાંત બેસી રહ્યા પછી બાણે કંઈ નિર્ણય
કયો હોય તેવી રીતે) હું તો કિતુભાઈ ને કહીશ કે
પરણુતા નહિ !

પ્રતાપ

કેમ, તું પરણીને બેઠી અને એમને એવી સલાહ ?

પદ્મવી

એટલે જ. પરણીને જ મને સમજાયું કે લગ્નજીવનમાં
સાર નથી !

પ્રતાપ

(એની સામે કુતૂહલપૂર્વક જોઈ રહે છે.) આમ કેમ
બોલે છે, પલુ ? ગૌતમભાઈ તો લહેરી માણસ છે !

પદ્મવી

(ખિન્નતાથી) લહેરી તો છે સ્તો. પણ પછી ? બીજી

કોઈ જાણુ તો હોવી જોઈએ ને ? આખોય વખત સિનેમા, સિનેમા અને સિનેમા !

પ્રતાપ

એવી લત થોડો વખત રહેશે. પછી ભૂલી જશે !

પદ્મવી

ભૂલ્યા જાય ! (નિસાસો નાખે છે અને શાન્ત બેસી રહે છે. પછી ધીમે ધીમે ઉમેરે છે) હું તો હવે જવાની જ નથીને !

પ્રતાપ

(આશ્ચર્ય સાથે, એકદમ) શું વાત કરે છે ? હું પણ સીધો જ ચાલ્યા જવાનો વિચાર કરું છું !

પદ્મવી

(સાશ્ચર્ય) તારે શું છે વળી ? ભાભી તો કેવાં ઘર-રખખુ છે ?

પ્રતાપ

એથી શું ? વાતવાતમાં ગુસ્સે થઈ જાય છે ! હું તો કંટાળી ગયો છું ! over sensitive છે !

[દુઃખી વદને પદ્મવી સામું જોઈ રહે છે.]

પદ્મવી

એ તો થોડા વખતમાં લહેરી થઈ જશે !

પ્રતાપ

(નિરાશાથી) I don't think અને સાચું કહું, પણ ? મારાથી તો ડગલે ને પગલે એની સરખામણી તારી સાથે થઈ જાય છે ! તમારા બંનેમાં કેટલો બધો ફેર છે !

પદ્મવી

(સાશ્વર્ય) કેટલું સરખું ? મારાથી પણ એમની સાથે તારી અને કિતુભાઈની સરખામણી કરી દેવાય છે ! (નિસાસો નાખે છે.) અને કેટલો તકાવત !

પ્રતાપ

(ગંભીરતાથી) મારું મન કેટલીય વખત સવાલ પૂછે છે, ‘ કુંવારાં જ સારાં ? ’

પદ્મવી

મને તો ખાત્રી પણ થઈ ચૂકી છે કે, કુંવારાં જ સારાં.

[બહારથી અનિકેતની ખૂમ સંભળાય છે. ‘ છે કે પ્રતાપ ? છે કે પદ્મવી ? ’ અને : બેભાં થઈ જાય છે અને સ્વસ્થ થઈ ખારણા સુધી લેવા જાય છે. અનિકેત હસતો હસતો દાખલ થાય છે. પ્રતાપ-પદ્મવી તેને ગંભીરવદને વંદન કરે છે, અને બધાં આવીને મૂળસ્થાને બેસે છે.]

પદ્મવી

પરણી જવાના ને, કિતુભાઈ ?

અનિકેત

(આનંદથી) હાસ્તો વળી. તમે અને પરણી ગયાં એટલે મારે પણ વિચાર તો કરવો જ પડેને ?

પદ્મવી

તમે તો કહેતા હતા કે લગ્ન એક ગંભીર વિષય છે !

અનિકેત

હબ્બુ પણ એમ જ કહું છું.

પદ્મવી

ત્યારે પરણો છો શા માટે ?

અનિકેત

મેં પરણવું નહિ એવું કદી કહ્યું જ નથી ! (ગંભીર થઈ જાય છે.) વળી જેના જેરે કુવારા રહી શકાય એવો કોઈ આદર્શ હું નક્કી ન જ કરી શક્યો !

[નિસાસો નાખે છે.]

પ્રતાપ

એટલે ?

અનિકેત

એટલે એમ કે પહેલાં હું ધારતો હતો કે હું આજીવન સેવાનું કામ કરી શકીશ. પણ—

પદ્મવી

(ખૂબ રસ લે છે. વચમાં જ બોલી બેઠે છે.) પછી શું થયું ?

અનિકેત

એવા જીવનને માટે જોઈએ એટલી સાધના હું ન કરી શક્યો !

પદ્મવી

હવે કરો. કર્યા કરો. પણ પરણી શું કામ જાઓ છો ?

અનિકેત

(હસે છે) તું પરણીને બેઠી એટલે હવે બધાં કુવારાં રહે એવો પ્રચાર કરવો છે કે શું ?

પદ્મલવી

(ક્રિષ્કું હસે છે.) એવું તો કંઈ નહિ. પણ એમાં કંઈ માલ નથી.

[ગંભીર થઈ જાય છે]

અનિકેત

(પ્રતાપ તરફ નજર ફેરવીને) તમારો શુ અભિપ્રાય છે, પ્રતાપરાય ?

પ્રતાપ

પદ્મલવી જેવો જ. લગ્નજીવનમાં બહુ મઝા તો નથી જ.

અનિકેત

(અનુકંપાપૂર્ણ નજરે બંને સામે જુએ છે.) તમે બંને આવાં કેમ થઈ ગયાં છો ? એવું મોટું શું આવી પડ્યું છે ? કે પછી જીવનની પહેલી કસોટીથી જ કંટાળી ગયાં ?

પદ્મલવી

શું થાય, કિતુભાઈ ? સ્વભાવમેળ વિના સાથે કેમ કરીને રહી શકાય ?

અનિકેત

સ્વભાવમેળ સાધવો ભેઈએ....થોડા જ પ્રયત્નની જરૂર છે.

પ્રતાપ

(નિરાશાથી) એમ કંઈ સ્વભાવમેળ સધાતો નથી ! આ રાકા. કેટલી હોશિયાર છે, પણ વાતવાતમાં ખોટું લગાડે છે અને upset થઈ જાય છે !

પદ્મલવી

અરે, એમની તો વાત જ ના પૂછશો.

અનિકેત

કેમ, કહેને. સાંભળીએ તો ખરા કે આખું જીવન
આનંદમાં ગાળવાની વાતો કરનાર પદ્મવીને કયા મહાન
દુઃખે ફક્ત છ જ મહિનામાં આવી કરી નાખી !

[સરિમત પદ્મવી સામે જોઈ રહે છે.]

પદ્મવી

આમ તો સીધા માણસ છે, પણ આખોય દિવસ,
સનેમા, સિનેમા અને સિનેમા ! તું ફલાણી નટી જેવું બોલે
છે અને ઢીંકણી જેવું ગાય છે. ફલાણી જેવું હસે છે અને
ઢીંકણી જેવું રડે છે ! આવું તે બળ્યું હોય !

અનિકેત

(હસતો હસતો) આમાં શું મોટી બાબત છે ? આવું
કેમ ન હોય ? ગૌતમભાઈ ને સિનેમાનો શોખ છે. એમના
મગજમાં એ સિનેસ્ટ્રિનાં પાત્રો રમ્યા કરે છે. એમની સાથે
ઘણાખરો વખત તું હોય છે અને એમને તારા માટે સ્નેહ
છે, એટલે એમની સાથે તારી સરખામણી કર્યા કરે છે !
તું એમનો વિરોધ કરે છે એટલે એમને વળ ચઢે છે !

પદ્મવી

પણ મને કંટાળો ન આવે ?

અનિકેત

આવે. જરૂર આવે. સાચવવાનું પણ ત્યાં જ છે ને !

પદ્મવી

શી રીતે સાચવું ? એમને બીજી કોઈ બાબતમાં રસ
હોય તો ને ?

અનિકેત

પણ તું સિનેમામાં રસ લે ને. તું એમને અનુકૂળ થા, એટલે તને ગમતી બાબતોમાં એ જરૂર રસ લેશે અને તને અનુકૂળ થવાનો ખરા હૃદયથી પ્રયત્ન કરશે. (પદ્મવી અનિકેત સામું સાદર નયને જોઈ રહે છે.) પ્રતાપને પણ હું માનું છું કે થોડા જ પ્રયાસની જરૂર છે. રાકા ઘરરખ્યુ છે. ઘરમાં સહેજ પણ વાંકુંચૂંકું થાય એ એને ન જ ગમે. પ્રતાપે એને અનુકૂળ થવું જ જોઈએ.

પ્રતાપ

અને એણે મને અનુકૂળ ન થવું જોઈએ ?

અનિકેત

(ધીમે ધીમે ભારપૂર્વક) એ થાય જ છે....પણ પ્રયત્ન બંને બાબતોનો હોવો જોઈએ ને ?

પ્રતાપ

એ થાય છે એની તમને શી ખબર ?

અનિકેત

મેં રાકાને જોઈ છે અને હું એને ઓળખું પણ છું. એ એવો પ્રયત્ન ન કરતી હોય તો તારે માટે બે દિવસનું સહજીવન પણ અશક્ય થઈ પડે !

પદ્મવી

(પહેલાંની જેમ હસતી હસતી) આ કિતુભાઈ તો બાણે સાથે રહેવાનું ખૂબ સહેલું હોય એમ જ વાતો કરે છે ! અમે પણ જોઈશું ને, પોતે કેવી રીતે રહે છે તે ?

[હસે છે.]

અનિકેત

હું સારી રીતે રહીશ જ. એને માટે તો આટલો સમય તપશ્ચર્યા કરી.

પદ્મવી

એટલે વંદનાનો અને તમારો સ્વભાવ ઝરોઝર મળતો થઈ ગયો ?

અનિકેત

ના. પણ હું એનો સ્વભાવ ઓળખી ગયો અને એ મારો સ્વભાવ જાણી ગઈ.

પ્રતાપ

એથી ફાયદો શું થયો ?

અનિકેત

ફાયદો એ જ કે તમારા બંનેના મનમાં અત્યારે જે પ્રશ્ન ‘કુંવારાં જ સારાં ?’ ઘોળાઈ રહ્યો છે તે મારા મનમાં ભિલશે પણ નહિ.

[પ્રતાપ પદ્મવી એક બીજના સામું જોઈ લે છે.]

પદ્મવી

તમે, શી રીતે જાણ્યું કે અમારા મનમાં આજ પ્રશ્ન ઘોળાય છે ?

અનિકેત

તમારાં મોઢાં જ કહી દે છે ને ?

પદ્મવી

ત્યારે અમારે હવે કરવું શું ? હું તો પાછા ન જ જવું એવો વિચાર કરતી હતી !

પ્રતાપ

હું પણ સીધો મુંઝાઈ ચાલ્યા જવાનો વિચાર કરતો હતો.

અનિકેત

તમે બંને હજી બાળકો છો !

[હસે છે.]

પદ્મવી

(પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં આવી જઈને) અને તમે મોટા દાદા ! મારાથી આખા પાંચ વર્ષ તો મોટા છો !

અનિકેત

પણ બધું કેવું સમજી ગયો છું ?

[હસે છે.]

પદ્મવી

હું પણ સમજી જાત, જરી વહેલી પરણી ગઈ એટલે ને ?

અનિકેત

વહેલી પરણી ગઈ એટલે નહિ, પણ ગંભીરતાપૂર્વક વિચાર કર્યા વગર જ સહજીવન શરૂ કરી દીધું એટલે.

પ્રતાપ

(હજી ગંભીર જ છે) કિતુભાઈ, તમે એવું seriously માનો છો કે આવાં બે જુદા સ્વભાવવાળાં સ્ત્રીપુરુષ સુખ-પૂર્વક સાથે રહી શકે ?

અનિકેત

ચોક્કસ વળી, એમાં માન્યતાનો સવાલ જ નથી.
Life is adjustment એક જ સ્વભાવનાં બે માણસ તો લાગ્યે

જ મળી શકે. એ તો એકબીજાને ઓળખીને અનુરૂપ થયે જ છૂટકો. (થોડીવાર શાંત રહીને ગંભીરતાપૂર્વક ઉમેરે છે.)
 જીવન એ તો કળા છે. એ કળા જે સિદ્ધ ન કરે તેને જીવન કયાંય દુઃખના ખાડામાં નાખી દે છે ! થોડી સમજણ, થોડો પ્રયત્ન, થોડી ધીરજ, બધું ખરોખર ઘઈ જાય !

પદ્મવી

હું તો માનતી'તી કે મારા જીવનની Tragedy ઘઈ ચૂકી !

પ્રતાપ

હું પણ !

અનિકેત

આજકાલ બધાં જીવવાનીઆં એવું માની લે છે....જીવન માટે પૂરતી તૈયારી કર્યા વિના જ જીવનમાં ઝંપલાવે એટલે બીજું પરિણામ પણ કયું આવે ?

પ્રતાપ-પદ્મવી

(સાથે) તો અમારે કરવું શું ?

અનિકેત

બીજું શું વળી ? laugh it out. એકબીજાને ઓળખીને અનુરૂપ થવાનો પ્રયત્ન કરો. જીવનમાં તો આવા ઘણા પ્રસંગો આવશે, જીવન આપણને ઘડે છે અને પોતાની અમૂલ્ય બક્ષિસો ખરોખર ઘડાયલા માણસને જ અર્પે છે. (અટકે છે અને વિચારે છે) પણ એવી રીતે ઘડાતાં ઘડાતાં

તો કેટલાંય જીવન ખારાં થઈ જાય છે અને અધવચ તૂટી પડે છે ! પેલું લોકગીત યાદ આવે છે, પલુ ? ‘ મોતી એરણુમાં એરાય ‘વાળું’ ? એક બે ટુંક ગાને, મારી મિત્ર નહિ ?

પ્રતાપ

(સહેજ ગળગળો થઈ જઈને) કિતુભાઈ, આભાર માનું ?

પલ્લવી

(સાદર સ્નેહથી અનિકેત સામું જોઈ રહીને) આપણે આભાર-આભાર. તો કંઈ નથી માનવાનાં. પણ થોડું ગાઈશું ખરાં. અને....પછી....કિતુભાઈ a fine cup of tea !

અનિકેત

(ખૂબ વહાલથી) ગાંડી કંઈની ! કેવી થઈ ગઈ હતી ! હવે ‘ મુઠ ’ માં આવી. ચાલ ગા હવે.

[પલ્લવી ધીમે અવાજે પણ સુંદર શૈલીથી ‘ જેસલ, કરીલે વિચાર ’ વાળું લોકગીત ગાય છે.]

અનિકેત

(ખૂબ ખુશ થઈને) કેટલું સરસ ! આવું સુંદર ગીત સંભળાવવા માટે હું તો તારો આભાર માનું જ છું....હા. પણ, પલુ. રિતાઝકીની તો વાત જ ભૂલ્યો. હું તો એમને જોવા આવ્યો હતો અને અહીં તો અગમ નિગમની વાતો કરી નાખી !

પછીવી

ચાલો જઈએ અમિ પાસે. ચા પણ ત્યાં જ બેસીને
પીશું. (કંઈ યાદ આવ્યું હોય એમ એકદમ) પણ, કિતુભાઈ,
બંદનાની વાત તો કરો.

અનિકેત

ત્યાં જ બધી વાતો કરીશું. હવે એની જ વાતો કર-
વાની છે ને ?

[હસે છે. બધાં ઊઠે છે. અને હસતાં અને
વાતો કરતાં ચાલ્યાં જાય છે. પડદો પડે છે.]

આ લેખકનું બીજું પુસ્તક

ચાર પાયાની કેળવણી

જો શારીરિક અને માનસિક દૃષ્ટિએ તંદુરસ્ત નરનારીઓ સર્જવાં હશે તો, અત્યારે અપાતી કેળવણીમાં ધરમૂળથી ફેરફાર કરવા પડશે. અત્યારે તો શ્રેષ્ઠબુદ્ધિના માણસનું શરીર તૂટેલું હોય છે અને સારા શરીરવાળાની લાગણીઓ અવિકસિત હોય છે. અને બધું હોય, શરીર, લાગણી અને બુદ્ધિ-તોપણ જગતના સફળ ગણાતા માનવોને પણ જીવનમાં કંઈક ઉણપ, કંઈક હેતુવિહીનતા જેવું લાગે છે. આ બધું દૂર કેમ થઈ શકે તે આ ચાર પાયાની કેળવણીમાં વિદ્યાર્થીઓને સુગમ્ય રીતે કહેવામાં આવ્યું છે.

[દ્વંદ્વ સમયમાં પ્રગટ થશે]

શુદ્ધિ

[નીચે પ્રમાણે શબ્દો સુધારીને વાંચવા સર્વેને વિનંતી છે.]

અશુદ્ધ શબ્દ	પાત્રું	શુદ્ધ શબ્દ
ચતા	૩૧	ચિંતા
પાટ	૩૪	‘ પાટ ’
સઘ	૩૪	સઘ
અનિકિતુ	૪૦	અનિકિત
બોલ્યો	૪૪	બોલ્યાં
આપને	૮૨	આમને
કયાં	૮૮	કયાં
ours	૯૯	oars
retised	૯૯	retired
તા	૧૦૩	તો
પછી.	૧૦૭	પછી.)
હાય	૧૧૮	હોય.

